

T. C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'DE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR VE
MAKROEKONOMİK GÖSTERGELER

Yüksek Lisans Tezi

Burhan YAMANGİL

Danışman
Prof. Dr. Serdar ÖZTÜRK

Nevşehir
Ekim - 2018

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Tezi Hazırlayan

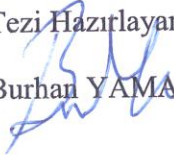

Burhan YAMANGİL

TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK

“Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Makroekonomik Göstergeler“ adlı Yüksek Lisans tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzu’na uygun olarak hazırlanmıştır.

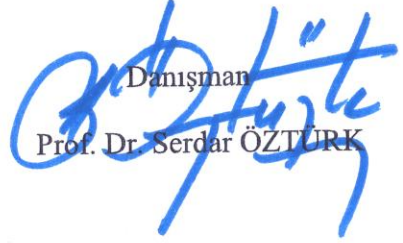
Tezi Hazırlayan

Burhan YAMANGİL

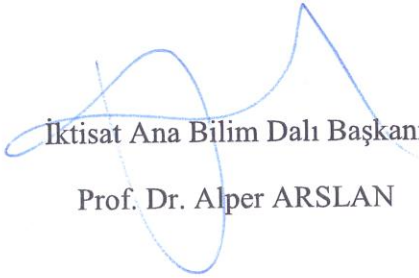
Danışman

Prof. Dr. Serdar ÖZTÜRK

İktisat Ana Bilim Dalı Başkanı

Prof. Dr. Alper ARSLAN

KABUL VE ONAY SAYFASI

Prof. Dr. Serdar ÖZTÜRK danışmanlığında Burhan YAMANGİL tarafından hazırlanan “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Makroekonomik Göstergeler” adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

..11../09/2018

JÜRİ İMZA

Danışman : Prof. Dr. Serdar ÖZTÜRK

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Ali Eren ALPER

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Ebru TOPCU

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 25/10/2018 tarih ve 2018.43.896 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

25/10/2018

Doç. Dr. Vedat AKTEPE
Müdür
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEŞEKKÜR

Yardımlarını esirgemeyen başta danıŐmanım Prof. Dr. Serdar Öztürk'e, tüm hocalarıma ve arkadaşlarıma, her zaman yanımda olarak bana sabırla yardımlarını esirgemeyen aileme, sonsuz teŐekkürler...

TÜRKİYE’DE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR VE MAKROEKONOMİK GÖSTERGELER

BURHANYAMANGİL

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi,

Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Mayıs 2018,

Danışman: Prof. Dr. Serdar ÖZTÜRK

ÖZET

İktisadi, siyasi ve sosyo-kültürel boyutları olan finansal liberalleşmenin yarattığı en önemli gelişmelerden biri de doğrudan yabancı yatırımlar (DYY)’dir. Küreselleşme ile birlikte dünya pazarların serbestleşmesi dünyada gerçekleştirilen doğrudan yabancı yatırım hacminin artmasına neden olmuştur. Doğrudan yabancı yatırımlar, ev sahibi ülke açısından sosyal ve ekonomik avantaj anlamına gelmektedir. Bu avantajları ise; istihdamın artırılması, doğal kaynakların etkin olarak değerlendirilmesi, teknik bilgide gelişme, dış ticaret açığının azaltılması ve ekonomik büyümenin artırılması şeklinde sıralayabiliriz. Tezin amacı, Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımların makroekonomik göstergelerini ele almaktır. Bu bağlamda, söz konusu makroekonomik göstergeler grafikler yardımıyla incelenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelime:Yabancı Sermaye Yatırımı, Doğrudan Yabancı Yatırım, Ekonomik Büyüme, Makroekonomik Büyüklükler

FOREIGN DIRECT INVESTMENT AND ECONOMIC INDICATORS IN TURKEY

Burhan YAMANGİL

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Institute of Social Sciences

Economy, M.A. May, 2018

Supervisor: Prof. Dr. Serdar ÖZTÜRK

ABSTRACT

Foreign direct investment (FDI) is one of the most important developments created by financial liberalization, which has economic, political and socio-cultural dimensions. With globalization, the liberalization of world markets has led to an increase in foreign direct investment volume in the world. Foreign direct investment means social and economic advantage in terms of host country. These advantages are; increase of employment, effective utilization of natural resources, development of technical knowledge, reduction of foreign trade deficit and increase of economic growth. The aim of this thesis is to address macroeconomic indicators, foreign direct investment in Turkey. In this context, the mentioned macroeconomic indicators will be tried to be analyzed with the help of graphics.

Keywords: Foreign Capital Investment, Foreign Direct Investment, Economic Growth, Macroeconomic Developments

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	I
TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK	II
KABUL VE ONAY SAYFASI	III
TEŞEKKÜR.....	IV
ÖZET.....	V
ABSTRACT.....	VI
İÇİNDEKİLER	VII
KISALTMALAR	IX
TABLolar LİSTESİ.....	X
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	XI
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Yabancı Sermaye Yatırımlarının Kavramsal Çerçevesi ve Tarihsel Süreçte Gelişimi.....	4
1.2. Yabancı Sermaye Yatırımlarının Türleri	6
1.2.1. Dolaylı(Portföy) Yabancı Sermaye Yatırımları.....	7
1.2.2. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları	8
1.3. Doğrudan Yabancı Yatırımların Avantaj ve Dezavantajları.....	11
1.4. Doğrudan Yabancı Yatırımın Ülke Ekonomilerine Katkısı.....	16
1.5. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ülkeye Giriş Yolları.....	20
1.5.1. Ortak Girişim ve Tam Mülkiyete Dayalı Bağlı Şirket.....	20
1.5.2. Şirket Birleşmeleri ve Satın Almalar	22
1.5.3. Lisans (Licensing) Anlaşmaları	23

İKİNCİ BÖLÜM

DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE: TEORİK ÇERÇEVE VE LİTERATÜR

2.1 Doğrudan Yabancı Yatırımları Açıklamaya Yönelik Teoriler	24
2.1.1 Ürün Hayat Devreleri Teorisi	25
2.1.2.İçselleştirme Teorisi.....	26
2.1.3 Oligopolistik Tepki Teorisi.....	28
2.1.4. Eklektik (OLI) Paradigması.....	29
2.2. Literatür Taraması.....	29

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TÜRKİYE’DE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN
MAKROEKONOMİK GÖSTERGELERİ

3.1. Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımların Tarihsel Süreçte Gelişimi	35
3.2. Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımların Makroekonomik Etkileri	42
3.2.1. Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımların Dış Ticaret Üzerindeki Etkileri.....	43
3.2.2. Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımların İstihdam Üzerindeki Etkileri.....	46
3.2.3. Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımların Turizm Üzerindeki Etkileri.....	51
3.2.4. Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımların Döviz Üzerindeki Etkileri.....	55
3.2.5. Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Büyüme Arasındaki İlişki.....	59
SONUÇ	64
KAYNAKÇA	68
ÖZGEÇMİŞ	77

KISALTMALAR

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

DYY: Doğrudan Yabancı Yatırım

GSYİH: Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla

MG: Milli Gelir

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1:Türkiye'nin Doğrudan Yabancı Yatırımlar İçin Konumsal Avantajları14

Tablo 2: Doğrudan Yabancı Yatırımların Farklı Türlerinin Ev Sahibi Ülkelerin Rekabet Yapıları Üzerindeki Olası Katkıları19

Tablo 3:Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımları Arttırmak İçin Politika Önerileri38

Tablo 4:Türkiye'de Sektörlere Göre Doğrudan Yabancı Yatırım Girişleri (2016)...40

Tablo 5: Doğrudan Yabancı Yatırım Girişlerinin Nicelik, Nitelik ve Konumu Üzerindeki Potansiyel Etkileri.....48

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Türkiye’de 1996-2016 Dönemi Doğrudan Yabancı Yatırımlar.....	39
Şekil 2: Türkiye Doğrudan Yabancı Yatırım, İhracat ve İthalat (2000-2016).....	45
Şekil 3: Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımlar (2000-2016).....	49
Şekil 4: Türkiye’de İstihdam (2000-2016).....	50
Şekil 5: Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırım ve Turizm (2000-2016)	54
Şekil 6: Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırım (2000-2016)	58
Şekil 7: Türkiye’de Reel Döviz Kuru (2000-2016)	59
Şekil 8: Türkiye’de 1980-2016 Arası Dönemde Reel GSYİH.....	62
Şekil 9: Türkiye’de 1980-2016 Arası Dönemde Doğrudan Yabancı Yatırım Girişleri.....	63

GİRİŞ

Yabancı sermaye yatırım yapılan ülke açısından kredi niteliği taşıdığı için ülkenin kalkınmasında önemli bir konuma sahiptir. Yabancı sermayeler, hem yatırım gerçekleştiren ülke hem de ev sahipliği yapan ülke olmak üzere iki açıdan ele alınmaktadır. Yabancı ülkelerde sahip olunan şirket, ‘‘yavru şirket, yabancı sermaye şirketi veya şube’’ olarak tanımlanır. Aynı zamanda yabancı firma genellikle kültürel problemler, dil ve yerel piyasaya ait uygulamalarda ortaya çıkan kültürel sorunlarla karşılaşmaktadır. Dolayısıyla söz konusu olan bu sorunlardan dolayı şirketler, ihracat ve lisans anlaşması ile sahip olamayacağı bazı avantajlara sahip olmak için dolaysız yabancı sermaye yatırımlarına yönelmektedir.

Yabancı sermaye yatırımlarının başlangıç tarihi sömürgecilik dönemine kadar uzanmaktadır. 1800'lü senelerin ilk yıllarında İngiltere'nin sömürgeleri ile gelişen sanayinin gereksinim duyduğu ‘‘hammaddelerin, madenlerin ve petrolün’’ elde edilmesi amacıyla bu ülkelerdeki girişimleri birçok otorite tarafından yabancı sermaye yatırımlarının başlangıç hamlesi olarak değerlendirilir. Yabancı sermaye, 1800-1890 yılları arasında ‘‘yün, petrol, mineral, kauçuk, meyve’’ gibi doğal ve tarımsal kaynaklar, 1891-1940 seneleri arasında ‘‘kimyasal maddeler, ilaç, yiyecek ve motorlu taşıtlar’’ üzerinde, 1946-1960 yılları arasında ‘‘ulaştırma ve savunma sanayisinde’’ yoğunlaşmıştır. Sermaye hareketleri, 1990'lı senelerden sonra spekülasyon nitelikli sıcak para biçiminde gelişmekte olan piyasalara doğru giriş yapmaya başlamış ve aynı devirde sermaye girişleri resmi kanallardan özel piyasalara geçiş yapmıştır.

Yabancı sermaye yatırımlarını, ‘‘doğrudan yabancı sermaye yatırımı ve dolaylı yatırım’’ olmak üzere iki başlık altında incelenebilir. Doğrudan yabancı sermaye

yatırımları, bir ülke dışındaki yatırımcıların ev sahibi ülkeye üretim tesisleri kurarak, şube açarak, taşınmaz elde ederek veya mevcut bir şirketi bütünüyle ya da bir kısmını satın alarak yaptığı yatırımlar olarak tanımlamak mümkündür. Dolaylı yatırımlar ise, hisse senedi ya da tahvil satın alımı gibi finansal araçlarla yapılan portföy yatırımlarını içermektedir. Doğrudan yabancı yatırımlar; uzun vadeli, yatırımcısına yönetim yetkisi verir ve karlılığı arttırmak amacıyla verimliliği arttırmaya böylece yeni teknolojiler getirmeye yönelik değişiklikler yapabilir. Fakat dolaylı yatırımlar; kısa vadeli, yatırımcısına yönetime karışma yetkisi vermez ve yönetim yetkisi olmadığı için üretimde değişiklik yapma hakkı bulunmamaktadır.

Türkiye'de doğrudan yabancı yatırımların kalkınma süreci Cumhuriyet döneminin başlarına kadar uzanmaktadır. Cumhuriyetin ilk yıllarında yani 1923-1929 yılları arasında, cari fiyatlarla milli gelirin üçte birine eşit olan yabancı yatırım seviyesinin oldukça önemli olduğu söylenebilir. İkinci dünya savaşının ardından özel kesim ağırlıklı dışa açık iktisadi kalkınma politikasını takip eden Türkiye dış kaynak kullanımını arttırma gayretine girmiştir. 1951 yılında "Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu" yer almıştır. 1954 yılında 6224 sayılı "Yabancı Sermaye Teşvik Kanunu" çıkarılmıştır. Türkiye'de yabancı sermaye yatırımlarını önemi 24 Ocak 1980 tarihli kararlar sonrasında ortaya çıkan uygulamalarla belirginleşmiştir. 1989 yılında "Yabancı Sermaye Çerçeve Kararnamesi" ve "Türk Parasının Kıymetini Koruma" hakkında 32 sayılı kararı ile alakalı diğer mevzuat yürürlüğe girmiştir. 1999'da yaşanan Marmara depremi Türkiye'nin en önemli sanayi bölgesini vurmuş ve doğrudan yabancı yatırım girişleri oldukça gerilemiştir. 17 Haziran 2003 tarihinde 4875 sayılı "Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu" çıkartılmıştır.

Doğrudan yabancı yatırımların ele alındığı bu tezde amaç Türkiye'deki doğrudan yabancı yatırımların makroekonomik göstergeleri ele alınacaktır. Bu doğrultuda birinci bölümde, doğrudan yabancı yatırımların kavramsal çerçevesi ele alınmakta ve dört alt başlık halinde incelenmektedir. Buna göre ilk olarak, yabancı sermaye yatırımlarının kavramsal çerçevesi ele alınacak ve daha sonra tarihsel süreçteki gelişiminden bahsedilecektir. İkinci olarak, yabancı sermaye yatırımlarının türlerinden bahsedilecektir. Üçüncü olarak ise, yabancı sermaye yatırımlarının

türlerinden biri olan doğrudan yabancı yatırımların avantaj ve dezavantajından bahsedilecektir. Son olarak ise, doğrudan yabancı yatırımların ülke ekonomilerine olan katkılarından bahsedilecektir.

Doğrudan yabancı yatırımların gelişiminin ele alındığı ikinci bölüm üç başlıktan oluşmaktadır. Buna göre, bu bölümde ilk olarak doğrudan yabancı yatırımları açıklamaya yönelik teoriler alt başlıklar halinde ele alınacaktır. İkinci olarak doğrudan yabancı yatırımların ülkeye giriş yolları ele alınmaktadır. Son olarak ise dünyada doğrudan yabancı yatırımlar ve büyüme arasındaki ilişki grafiklerle ele alınarak incelenecektir.

Son olarak Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımların ele alındığı üçüncü bölüm ise üç başlık halinde ele alınmaktadır. Buna göre başlangıçta, Türkiye’deki doğrudan yabancı yatırımların tarihsel süreci ele alınacaktır. İkinci olarak, Türkiye’de doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının makroekonomik etkileri ele alınacak ve bu başlık altında doğrudan yabancı yatırımlar ile dış ticaret, istihdam, turizm ve döviz üzerindeki etkileri grafikler yardımıyla incelenecektir. Son olarak ise Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımlar ve büyüme arasındaki ilişkiyi yine grafikler yardımıyla incelenmeye çalışılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Doğrudan yabancı yatırımların kavramsal çerçevesinin ele alındığı bu bölüm dört alt başlık halinde incelenecektir. Buna göre ilk olarak, yabancı sermaye yatırımlarının kavramsal çerçevesi ele alınacak ve daha sonra tarihsel süreçteki gelişiminden bahsedilecektir. İkinci olarak, yabancı sermaye yatırımlarının türlerinden bahsedilecektir. Üçüncü olarak ise, yabancı sermaye yatırımlarının türlerinden biri olan doğrudan yabancı yatırımların avantaj ve dezavantajından bahsedilecektir. Son olarak ise, doğrudan yabancı yatırımların ülke ekonomilerine olan katkılarından bahsedilecektir.

1.1. Yabancı Sermaye Yatırımlarının Kavramsal Çerçevesi ve Tarihsel Süreçte Gelişimi

Yabancı sermaye ev sahibi ülke açısından kredi özelliği taşıdığından dolayı ülkenin kalkınmasında ve gelişmesinde önemli bir yere sahiptir. Fakat söz konusu yabancı sermayenin önemli alanlara yatırılması ve kullanılması açısından da önem taşımaktadır. Buna göre, yabancı sermaye; bir ülkenin bedelini farklı şekillerde, gelecekte ödeme yapmak üzere diğer ülkelerden kısa vadede, ekonomisine dahil edebileceği parasal ve teknolojik kaynaklar olarak tanımlanabilir. Ekonomiye kısa vadede yatırım ve tüketim olanağı sağlayan parasal ve teknolojik kaynaklar ev sahibi ülkeye borç şeklinde gelirse karşılığında anapara ve faiz ödemesi, yatırım ve üretim olarak gelirse karşılığı kar ve faiz şeklinde olur (Özer, 1993: 123-124).

Yabancı sermaye, hem yatırım gerçekleştiren ülke hem de ev sahipliği yapan ülke olmak üzere iki açıdan ele alınmaktadır. Yabancı ülkede sahip olunan şirket, "yavru şirket (subsidiary), yabancı sermaye şirketi, tabi şirket ya da şube" olarak tanımlanır. Yavru şirket, ana şirketin sahip olduğu teknoloji, ticari sırlar, yönetim bilgileri ve ticaret unvanı ayrıcalığına sahip olmakla birlikte elde edilen kârların, bir kısmı veya bütünü ana şirkete kalmaktadır. Ayrıca yabancı firma genellikle kültürel problemler, dil ve yerel piyasaya ait uygulamalardaki farklardan meydana gelen sorunlarla karşılaşmaktadır. Dolayısıyla söz konusu bu sorunlardan dolayı firmalar, ihracat ve lisans anlaşması ile sahip olamayacağı birtakım avantajlara elde edebilmek için doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına yönelmektedirler (Aydemir, Arslan & Uncu; 2012: 71).

Yabancı sermaye yatırımlarının başlangıç tarihi sömürgecilik devrine uzanmaktadır. 1800'lü senelerin ilk yıllarında İngiltere'nin sömürgelerinde gelişme gösteren sanayinin gereksinim duyduğu "hammaddelerin, madenlerin ve petrolün" çıkarılması amacıyla bu ülkelerdeki girişimleri bir çok otorite tarafından yabancı sermaye yatırımlarının başlangıç hamlesi olarak değerlendirilir. Yabancı sermaye, 1800-1890 seneleri aralığında "yün, petrol, mineral, kauçuk, meyve" gibi doğal ve tarımsal kaynaklar, 1891-1940 yılları arasında "kimyasal maddeler, ilaç, yiyecek ve motorlu taşıtlar" üzerinde, 1946-1960 seneleri aralığında "ulaştırma ve savunma sanayisinde" yoğunlaşmıştır. Sermaye hareketleri, 1990'lı senelerden sonra spekülasyon nitelikli sıcak para şeklinde gelişmekte olan piyasalara giriş yapmaya başlamış ve aynı dönemde sermaye girişleri resmi kanallardan özel piyasalara geçiş yapmıştır (Dündar, 2014: 274).

1973 yılında ülkeler paralarını dalgalanmaya bırakmasıyla beraber, Bretton Woods sistemi çökmüş ve aynı zamanda uluslararası finansal sistemde serbestleşme ve sermaye hareketlerinde liberalleşme başlamıştır. Bu dönemde, Keynesyen politikaların yerini liberal politikalar ve deregülasyonların almasıyla rekabet ve özelleştirme ağırlıklı uygulamalar başlamıştır. Özellikle 1990'lı yıllarda ön plana çıkan mali piyasalardaki küreselleşme olgusu dünya ticaretinin üzerinde para hareketlerine yol açmıştır. Bu süreç içinde ortaya çıkan sermaye akımlarının niteliği,

diğer senelerden daha değişik bir boyutta olmuştur. Sermaye hareketleri 1990'lı senelerden sonra, spekülâtif nitelikli sıcak para şeklinde gelişmekte olan piyasalara giriş yapmaya başlamış ve aynı dönemde, sermaye girişleri resmi kanallardan özel piyasalara geçiş yapmıştır. Özellikle 1980 ve 1990'lı yıllarda sağlanan uluslararası finansal liberalizasyon ile beraber uluslararası sermaye daha serbest hareket etmeye başlamıştır. Sermaye hareketlerinin sebep olduğu olumlu gelişmelere rağmen özellikle gelişmekte olan ülkelerin kırılganlıkları da artmış ve dünya ekonomileri tekrarlayan krizlere sürüklenmiştir. Bu doğrultuda, kısa vadeli sermaye hareketlerinin neden olduğu krizlere; 1994yılındaki Meksika Krizi, 1997 yılında yaşanan Asya Krizi, 1997 ve 1998 yıllarındaki Rusya ve Brezilya krizleri, 2001 senesinde ortaya çıkan Türkiye Krizi örnek olarak verilebilir(Bordo & Eichengreen, 1993).

Osmanlı devletindeki yabancı yatırımların 19. yy ve 20. yy dönemlerindeki özellikleri ile sömürgelerdeki yabancı sermaye hareketleri benzerlik göstermektedir. 1851 Kırım Savaşından sonra elde edilen borçlarla birlikte Türkiye'ye ilk yabancı sermaye girişi gerçekleşmiştir. 1881 yılında çıkarılan Muharrem Kararnamesi, Duyun-u Umumiye İdaresinin kurulmasıyla beraber yabancılar bugünkü şekliyle işletmeciliğe başlamıştır. Yabancı şirketler, kapitülasyonların sağladığı ayrıcalıklarla birlikte Osmanlı Devletinin ekonomik ve siyasi güçsüzlüğünden dolayı açık pazar olarak gördükleri Osmanlı Devletine ihracat yapmışlardır. Fakat bu imkan sağlanmadığında yüksek getirili yatırım alanlarını seçerek getirdikleri sermayeyi kısa sürede tekrar almanın yollarını aramışlardır (Gönülalan,2018:3).

1.2. Yabancı Sermaye Yatırımlarının Türleri

Yabancı sermaye yatırımlarını doğrudan yabancı yatırım ve dolaylı yatırım olmak üzere iki başlık altında ele almak mümkündür. Bu bağlamda doğrudan yabancı yatırımları; bir ülke sınırları dışındaki yatırımcıların ev sahibi ülkeye üretim tesisleri kurarak, şube açarak, taşınmaz elde ederek veya mevcut bir şirketin bütününe veya bir kısmını satın alarak yaptığı olduğu yatırımlar olarak tanımlamak mümkündür. Dolaylı yabancı yatırımları ise; hisse senedi ya da tahvil satın alımı gibi finansal araçlarla oluşturulan portföy yatırımlarını içermektedir. Doğrudan ve dolaylı yabancı

yatırımlar arasında üç önemli farklılık olduğu söylenebilir. İlk olarak, doğrudan yatırımlar uzun vadeli, dolaylı yatırımlar kısa vadelidir. İkinci olarak, doğrudan yatırımlar yatırımcısına yönetim yetkisi verirken, dolaylı yatırımlar yatırımcısına yönetime karışma yetkisi vermez. Son olarak, doğrudan yatırımlar kârı yükseltmek amacıyla verimliliği artırmaya böylece yeni teknolojiler getirmeye ya da üretim şeklinde değişiklik yapmaya yönelik hamleler yapabilirler. Fakat dolaylı yatırımların yönetim yetkisi olmadığı için bu tür değişiklikler yapma hakkı bulunmamaktadır (Eğilmez, 2016).

1.2.1. Dolaylı(Portföy) Yabancı Sermaye Yatırımları

Dolaylı yabancı sermaye yatırımlarının yani sıcak para olarak adlandırılan portföy yatırımlarının kısa vadeli olmasının sebebi ekonomik ve politik risklerden uzak durma ve kısa vadeli kar arzusudur. Söz konusu yatırımlar krizin olması durumunda ülkeyi terk etmekle birlikte çıkan sermayenin büyüklüğüne göre krizin boyutunu derinleştirir (Gönülalan,2018:6). Özel mali sermaye olarak da adlandırılan bu yatırım bir ülkenin borsasında işlem gören hisse senetlerini, devlet garantisi taşıyan tahvilleri ve bonoları yabancı yatırımcının satın alması ile gerçekleşen finansal işlemidir. Türkiye yabancı sermaye yatırımı girişlerinden portföy yatırımı şeklinde1986'danberi faydalanmaktadır (Yavan & Kara, 2003: 20).

Portföy yatırımları; bir şirketin sahip olduğu hisse senetlerinin yabancılar tarafından alınmasıyla birlikte ortaya çıkan bu tür yatırımlarda yabancı ülkeye sadece döviz girişi gerçekleşir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları; genellikle parasal ve parasal olmayan kaynaklardan oluşan bir paket şeklindedir ve bu pakette “döviz, makine ve donatım, teknoloji, iş becerisi, yönetim bilgileri ve pazarlama kanalları” yer alır (Seyidoğlu, 2007:600).

1980'lerde yaşanan borç krizlerinden dolayı gelişmekte olan ülkelere yönelen özel sermaye hareketlerinde önemli bir artış yaşanmamıştır. Fakat finansmanın temin edilmesinde yaşanan sıkıntılar yeni finansal araçlara yönelik arayış sonucunda uluslar arası portföy yatırımları ortaya çıkmıştır. Döviz piyasasında ve sermaye

piyasasında bono, tahvil, hisse senedine olan mali yatırım, kısa vadeli banka kredisi gibi yatırımlar portföy yatırımları sayılmakla birlikte kayıt dışı olan fonlar da bu akımlar içinde yer almaktadır. Bu fonlar 1960'lı yıllardan beri uluslararası para piyasalarında önemli derecede gelişme göstermektedir. Ayrıca doğrudan yabancı yatırımlardan farklı olarak son derece hareketli bir yapıya sahiptir. Portföy yatırımlarının ülkeye girişi ve çıkışı elektronik alanda gerçekleşmektedir. Dolayısıyla işlemler oldukça az sürede gerçekleşmekte ve yatırımcılar risk olarak gördükleri andan itibaren portföylerini boşaltabilmektedirler (Takım, 2010: 43).

Portföy Yatırımları, “tasarruf sahipleri tarafından uluslararası sermaye piyasalarında uluslararası politik risk, döviz kuru riski, bilgi edinebilme riski gibi ek riskler üstlenerek sermaye kazancı ile faiz ve temettü geliri gibi kazançlar elde etmek için hisse senedi, tahvil ve diğer sermaye piyasası araçlarına yapılan yatırımlar” olarak tanımlanmaktadır. IMF'e göre portföy yatırımları; hisse senedi ile bono ve tahvil gibi borç senetlerine ek olarak para piyasası araçlarını ve finansal türevleri de içeren yatırımlardır. Portföy yatırımları, paraya çevrilme hızı yüksek menkul kıymetlerden oluştukları için ev sahibi ülkeyi her an terk etme ihtimali taşımaktadır. Bu tür yatırımlar ülke ekonomisinin kalkınmasına yardımcı olmasının yanı sıra enflasyon baskısı, ulusal paranın aşırı değerlenmesi ve cari işlemler dengesinin kötüye gitmesi gibi negatif sonuçlar oluşturabilmektedir (Karahan & İpek; 2013: 301).

1.2.2. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları

İktisadi, siyasi ve sosyo-kültürel boyutları olan finansal liberalleşmenin meydana getirdiği en önemli gelişme, gelişmiş ülkelere az gelişmiş ülkelere doğru yapılan, kısa ve uzun vadeli teknoloji, bilgi ve sermaye girişi transferi sağlayan doğrudan yabancı yatırımların ortaya çıkmasıdır (Uçan, Akyıldız ve Uçan, 2017:187). UNCTAD tarafından yapılan tanıma göre doğrudan yabancı yatırım, uzun vadeli bir bağlantı içeren ve doğrudan yabancı yatırımcının dışında bir ekonomide bulunan yerleşik birimin kalıcı bir faiz kontrolünü gösteren yatırımdır (Pazienza, 2014). IMF'in Ödemeler Dengesi El kitabının beşinci baskısında, bir şirket sermayesinin %10'u veya daha fazlası doğrudan yatırımcı olarak tanımlanmaktadır. Bu kılavuza

göre; daha küçük bir oran şirkette faiz kontrolünü gerektirdiği için sıkı bir kural değildir ve tersine %10'dan daha fazlasının kontrolünü ifade etmeyebilir. Fakat IMF bu oranı hisse senedi formunda doğrudan yatırım ve portföy yatırımları arasındaki payların temel ayırım çizgisi olarak kullanmayı önermektedir. Dolayısıyla yerleşik bir işletmede daha önce hiç hissesi bulunmayan yerleşik olmayan bir kişi yerleşik olan birinden bu teşebbüsün %10 veya daha fazlasını satın alabilir. Yerleşik olmayan bir şirketin portföy yatırımları olarak bir şirketin hisselerinin %10'undan daha azını elinde bulundurması ve daha sonra doğrudan yatırımla sonuçlanan ek hisseleri elde edildiğinde sadece ek hisselerin satın alınması ödemeler dengesine doğrudan yatırım olarak kaydedilir (Duce & Espana, 2003).

Doğrudan yabancı yatırımları dikey ve yatay olmak üzere iki durumda inceleyebiliriz. Buna göre (Özcan& Arı, 2010: 71-72);

- 1. Dikey (Vertical) Doğrudan Yabancı Yatırım:** Firmanın üretim zincirinin coğrafik olarak yerleştirilmesini kapsamakla birlikte düşük ücretli ülkelerde yer alan yabancı ortaklıklar, emek yoğun ara ürün üretmektedir. Daha sonra bu ürünler ücreti yüksek ülkelere, genellikle de ana şirketin yer aldığı ülkeye gönderilmektedir. Sermaye yoğun aşamalar, daha çok sermaye açısından zengin olan ülkelerde gerçekleştirilmektedir. Lim (2001), maliyetin minimum düzeye ulaşmasını amaçlayan dikey doğrudan yabancı yatırımları "**hammadde arayan doğrudan yabancı yatırım**" olarak tanımlamaktadır. Söz konusu yatırım türü, yatırım yapılan ülkenin pazardaki büyüklüğünden ziyade ülkeler arasındaki, faktörlerin ve hammaddelerin miktar ile fiyat farklılıklarından ve farklı üretim teknolojilerinden etkilenmektedir.
- 2. Yatay (Horizontal) Doğrudan Yabancı Yatırım:** Pazara yönelik üretim aşamasındaki maliyetleri, minimum düzeye düşmesini ya da değişen yerel şartlara ve tercihlerine yanıt vererek rekabetçiliğin artmasını sağlamaktadır. Aynı zamanda, yatay doğrudan yabancı yatırım "**pazar arayan doğrudan yabancı yatırım**" olarak da tanımlamak mümkündür. Müşterilere daha yakın olmanın sağladığı avantaj, azalan ulaşım maliyeti

ve asgari düzeyde kültürel engelin bulunması bu yatırım şekli üzerinde oldukça etkili olmaktadır.

3. Uluslararası bir yatırımcının yabancı bir ülkede yatırım kararı alırken dikkate aldığı kriterleri şu şekilde sıralayabiliriz (Bayraktar, 2003: 14-15):

1. “Yatırım Kararında Dikkate Alınan Ana Kriterler

- Pazara giriş olanakları
- Genel iş ortamı
- Büyümenin istikrarı
- Yerel iş ortamı (vergi, teşvikler, maliyet)
- Sektöre ilişkin geçmiş deneyimler
- Sorumlu kuruluşların davranışı
- Komünikasyon olanakları
- Özgül sorunlar (yatırım mekânı, gayrimenkul)

2. Yatırım Kararında Dikkate Alınan İkincil Kriterler

- Mali rejim (vergi oranları, teşvikler, destekler)
- İşgücü konuları
- Özgül lojistik sorunlar
- Diğer ihtiyaçlardaki yeterlilik”

Yatırım kararında dikkate alınan ana ve ikincil kriterler yapılacak yatırımın türüne göre farklılaşmakla birlikte yatırım kararı verilirken pazara giriş olanakları ile iş ortamı temel kriterler olarak kabul edilmektedir. Yatırımcı iş ortamı bakımından ‘’ulaşım imkânları, istikrarlı bir ekonomi (döviz kuru, enflasyon), çalışma mevzuatı (sendikalaşma vb.)’’ gibi konuları dikkate almaktadır. Söz konusu bu kriterlerin değerlendirilmesi ile yatırımcı ilk aşamada yatırım gerçekleştireceği ülkeleri tespit edebilecektir (Bayraktar, 2003:15).

1.3. Doğrudan Yabancı Yatırımların Avantaj ve Dezavantajları

Doğrudan yabancı yatırım ev sahibi ülkenin ekonomisini çeşitli yollarla etkileyebilir. İlk olarak, ev sahibi ülkedeki ekonomik büyümeyi arttıran gerekli sermaye ve modern teknolojiyi geliştirir. İkinci olarak, yönetim ve iş gücü eğitimi yoluyla ev sahibi ülkenin bilgisini arttırarak ekonomik büyümeyi teşvik eder. Son olarak da, başlangıç pazarlama ve lisans düzenlemeleri durumunda teknolojik ilerlemeyi teşvik eder. Dolayısıyla doğrudan yabancı yatırım endüstriyel kalkınma ve teknolojik ilerlemeyi destekleyen bir araç olarak düşünülebilir. Bu nedenle doğrudan yabancı yatırım ev sahibi ülkedeki verimliliği ve teknolojik ilerlemeyi arttırabilir bu da ekonomik büyümeye katkı sağlar. Ev sahibi ülkenin emme kapasitesi ülkeye giren doğrudan yabancı yatırım hacmini ve türünü etkiler. Bu durum ülkenin ticaret rejimine, mevzuatına ve siyasi istikrarına da bağlıdır. Aynı zamanda ödemeler dengesi kısıtlamaları ve doğrudan yabancı yatırımlar ile üretilen mallar için iç piyasanın büyüklüğü gibi ölçek faktörleri de son derece önemlidir (Asheghian, 2011: 3-4).

Doğrudan yabancı yatırımlar, ülkelerin ekonomilerini ayakta tutan temel taşlardan birisidir. Dolayısıyla yabancı yatırımların en önemli faydası; sermaye girişi, teknoloji transferi gerçekleştirilmesi, işgücü yaratması ve aynı zamanda ev sahibi ülkenin ihracatına getirdiği katkı olarak ön plana çıkmaktadır (Yapraklı, 2006: 23-25).Feldstein (2000), doğrudan yabancı yatırımların avantajlarından biri olarak kendi ülkelerinde sermaye sahipleri tarafından karşılaşılan riski azaltmak için uluslararası sermaye girişi yoluyla çeşitlendirme fırsatlarının sağlandığını tespit etmiştir. Uluslararası yatırımda yerli girdi pazarında rekabetin teşvik edilmesinin yanı sıra küresel teknoloji transferi ve insan kapasitesinin geliştirilmesine de imkân sağlamaktadır (Onakaya, 2012: 66).

Doğrudan yabancı yatırım küresel ekonominin yanı sıra yatırımcılar ve alıcılar içinde fayda sağlamaktadır. Dünyada herhangi bir yerde sermaye, büyümenin sağlanması amacıyla işletmelere yönelmektedir. Çünkü yatırımcılar en az riskle en iyi getiriye istemektedir. Bireysel yatırımcılar, düşen riskin ekstra avantajlarından yararlanırlar.

Alıcı şirket, yatırımdan fayda sağladığı için vergi teşvikleri sunarak bu zararı telafi eder. Doğrudan yabancı yatırımların diğer bir avantajı ise, “sıcak para” tarafından yaratılan değişkenliği ortadan kaldırmasıdır (Amadeo, 2017). Aynı zamanda ev sahibi ülkedeki ekonomik ve siyasi faktörler doğrudan yabancı yatırımların yapılmasına yönelik kararların verilmesinde etkili olmaktadır. Son dönemlerde doğrudan yabancı yatırımların ekonomik faktörlerden ziyade ev sahibi ülkenin siyasi istikrarına, psikolojik ve ahlaki faktörlerine öncelik verdiği görülmektedir (Alagöz, Erdoğan ve Topallı, 2008: 80).

Doğrudan yabancı yatırımlar, ülkenin sermaye stoğunun artması, çeşitli teknoloji ve yönetim bilgilerinin ev sahibi ülkeye aktarılması, istihdam yaratması, tecrübeli işgücü ve eleman eksikliğini gidermesi, rekabeti genişletmesi, dış ticaret açığını azaltması, yerel pazara hareketlilik kazandırması, ekonomik büyüme ve kalkınmaya katkı sağlaması, yeni teknoloji ve yönetim teknikleri ile yerli firmaların gelişimine olumlu katkı yapması, doğal kaynakların değerlendirilmesi, dışa açılmak, ihracatı arttırmak, yatırım alan ülke halkının hayat standardını yükseltmek, üretim ve verimliliği arttırmak vb. gibi ev sahibi ülkeler için sağlayacağı katkılar sıralanabilir (Kurtuldu, 2014: 27).

Doğrudan yabancı yatırımların en büyük katkısı aslında, ülkedeki insanların yaşam kalitesini yükseltmesidir. Bu durum fiyatların düşmesi, malların kalitesinin artması ve ürün ile hizmetler arasında karar verme olanağının sağlanması ile gerçekleştirilmektedir. Sektörlerde aynı zamanda tedarikçilerde verimlilik ile üretimin artması milli gelir artışına dolaylı olarak katkı sağlamakla birlikte işgücü açısından bu yatırımların etkisi tarafsız veya pozitif olmuştur. Doğrudan yabancı yatırımların en önemli katkılarından biri “taşma etkisi (spillover effect)” yani “pozitif dışsallıklar” ın olduğu öne sürülmektedir. Bu durumda, yatırım yapmak amacıyla gelen çokuluslu şirketler (Kaymak, 2005: 13-14);

- Yeni teknolojileri getirerek ve yerel firmalarda çalışabilecek çalışanları nitelikli iş gücü haline getirerek ülkenin yeni teknik bilgiler sahip olmasına katkı sağlar.

- Arz darboğazını ortadan kaldırarak ülke ekonomisindeki etkinliğin artmasına katkı sağlar.
- Stok, kalite kontrolü ve yerel tedarikçilerin standardizasyonu sağlamak amacıyla gerekli tekniklerin ülkeye girişini sağlarlar.
- Tekel piyasaların hâkimiyetinin asgari düzeye inmesini sağlarlar.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ev sahibi ülkeler için sağladığı avantajlar şu şekilde sıralanabilir (Ege & Gürdoğan, 2006: 44):

- Ülkenin sermaye birikimine ve üretim kapasitesine katkı sağlamak,
- Ekonomik büyüme, istihdam ve teknolojik gelişmeyi pozitif yönde etkilemek,
- Getirdiği yenilikçi yönetim ve pazarlama anlayışıyla ulusal ekonominin gelişmesine katkıda bulunmak,
- Ülke içinde sağlıklı bir rekabet ortamı oluşturmak,
- Know-how getirmek,
- Gelişmiş ve sermaye ihracıgerçekleştiren ülkelerin politik ve ekonomik desteğini sağlamak,
- Çevreyi korumak, insan kaynaklarını geliştirmek,
- Devletin vergi gelirlerini arttırmak,
- Yurt dışı tanıtımlarında yabancı firmaların imkânlarından faydalanmak.

Türkiye'nin doğrudan yabancı yatırım açısından sahip olduğu önemli avantajlar vardır. Bu avantajları aşağıdaki tabloda görmek mümkündür.

Temel Konumsal Faktörler	Rekabet Edilebilirlik
Pazar Amaçlı DYY Ekonomik Büyüklük Ekonomik Büyüme Nüfus Büyüklüğü Kişi Başına Gelir	Güçlü Güçlü Güçlü Orta
Verimlilik Amaçlı DYY Emek Maliyetleri Emek Üretkenliği Bölgesel Uyum Emek Niteliği ve Arzı	Güçlü Güçlü Güçlü Güçlü
İçselleştirme Amaçlı DYY Mühendis ve Teknisyen Arzı Ar-Ge ve Yenilik Üsleri Haberleşme ve İnternet Altyapısı	Güçlü Zayıf Orta
DYY'ye Elverişli Ortam DYY Mevzuatı (bağımsız DYY) DYY Mevzuatı (özelleştirme\altyapısı DYY) Kolaylaştırıcı Süreç Siyasi Bağlılık Teşvikler Yatırım Desteği	Güçlü Zayıf Orta Zayıf Güçlü Zayıf
DYY'nin Kurumsal Ve Siyasal Ortamı Ekonomik İstikrarsızlık (Enflasyon, döviz kuru, borç) Siyasi kesinlik Siyasi Müdahale, Bürokrasi ve Yolsuzluk Adalet Sistemi ve Fikri Mülkiyet Hakları İç Sosyal Gerginlikler	Zayıf Zayıf Zayıf Zayıf Zayıf

Tablo 1: Türkiye'nin Doğrudan Yabancı Yatırımlar İçin Konumsal Avantajları

Kaynak: Loewendahl, H. & Loewendahl, E. E.(2000) Turkey's Performance in Attracting Foreign Direct Investment: Implications of EU Enlargement Centre for European Policy Studies. Working Document, No:157, ISBN: 92-9076-314-7, pp:1-43.

Tablo 1'de Türkiye'nin en zayıf yönlerinin kurumsal ve siyasal ortamla ilgili olduğu görülmektedir. Türkiye siyasi ve ekonomik istikrar açısından rakipleriyle kıyaslandığında oldukça zayıf olduğu gözlenmekte ve enflasyon iç yatırım açısından engel olarak görülmektedir. Enflasyon dışında diğer engellerin ise, şeffaflığın olmaması, siyasi istikrarsızlık ve buna bağlı belirsiz yatırım ortamı sıralanabilir. Bulgulara bakıldığında, Türkiye'nin doğrudan yabancı yatırımların öncelikli olarak verimliliği aramayan piyasa arayışına girdiğini ve Türkiye-AB gümrük birliği verimlilik arayan doğrudan yabancı yatırımlarda hızlı bir büyümeye neden olmadığını görmek mümkündür. Doğrudan yabancı yatırımları çekmek için söz konusu engeller göz önünde bulundurulursa, Türkiye rekabet gücünün yüksek

olmasına rağmen, doğrudan yabancı yatırım için Orta ve Doğu Avrupa ülkeleriyle başarılı bir rekabet ortamı söz konusu olmamıştır (Loewendahl & Loewendahl, 2000: 27).

Ülkeler doğrudan yabancı yatırımı tercih etmelerinin en önemli nedeni tabiki de bazı faydalar elde etmektir. Fakat nasıl ki her ilacın yan etkisi varsa doğrudan yabancı yatırımların da olumlu ve olumsuz yönleri bulunmaktadır. Doğrudan yabancı yatırımlarla ilgili avantajlardan yukarıda bahsettik. Fakat doğrudan yabancı yatırımların bu avantajların yanında “yatırım yapılan ülke ekonomisinin kilit sektörlerinin yabancı ülkelerin denetimi altına sokması ve ekonomik bütünlüğünü bozması, gümrük vergileri ve ithalat yasakları gibi koruyucu dış ticaret kısıtlamalarının aşılması, yerli şirketler karşısında yabancı şirketlerin yüksek sermayeleri, teknoloji, yöneticilik bilgisi gibi artularından dolayı, haksız rekabet üstünlüğü sağlaması, aşırı kar transferleriyle o ülkenin ödemeler dengesinin sarsılması ve yeni teknolojiyi kendi ülkelerinde üreterek ev sahibi ülkeleri bu teknolojileri ithal etmek yoluyla teknolojik bağımlılık yaratmaları” gibi dezavantajları da yer almaktadır (Saatçioğlu).

Doğrudan yabancı yatırımların, ev sahibi ülke açısından ortaya çıkan bazı ekonomik ve siyasal dezavantajlarını şu şekilde sıralayabiliriz (Seyidoğlu, 2007: 618-619):

- “Ekonomi üzerinde yabancı denetimin artması,
- Yerli şirketler karşısında haksız rekabet üstünlüğü ve yerel ekonomide tekel kurma,
- Dış ticaret kısıtlamalarının aşılması,
- Yerli yatırımları azaltıcı etki,
- Döviz giderlerini arttırıcı etki,
- Kur dalgalanmalarına neden olma ve mali kriz ortamı oluşturma,
- İhracatı kısıtlama,
- Teknolojik bağımlılık,
- Ekonomik bütünlüğün bozulması ve işsizlik artışı,
- Şirket satın almaları biçiminde gelen yabancı sermaye,
- Transfer fiyatlandırması”

1.4. Doğrudan Yabancı Yatırımın Ülke Ekonomilerine Katkısı

Türkiye'ye doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının gelmesini olumsuz olarak etkileyen etmenlerden biri Cumhuriyetin ilanından sonra Osmanlı'nın borçlarından kendi payına düşen kısmını ödeyip ödeyemeyeceği hususundaki belirsizliği olmuştur. Buna rağmen 1930'lu yıllara kadar yabancı sermaye girişlerinde yükseliş yaşanmış ve bu yükseliş 1927 Teşvik-i Sanayi Kanununun ardından daha belirgin olmaya başlamıştır. 1928 yılı itibarıyla Türk Hükümeti yabancı sermayeli olan 24 şirketi millileştirmiş ve 1933-1945 dönemlerinde ise 21 millileştirme gerçekleştirmiştir. 1939-1948 dönemleri boyunca ekonomik göstergelerde oldukça düşüş yaşanmıştır. 8 Eylül 1951 senesinde onaylanan 5821 sayılı "Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu" yürürlüğe konmuş ve 18 Ocak 1954 senesinde onaylanan 6224 sayılı "Yabancı Sermaye Teşvik Kanunu" yabancı sermayeyi düzenleyen mevzuatlar arasında önemli bir yere sahip olmuştur (Gönülalan,2018:6).

Türkiye ekonomisinde yer alan yurt içi tasarruflar ödemeler dengesi açıklarının kapatılması için yeterli olmamaktadır. Dolayısıyla söz konusu bu açıkları kapatabilmenin en iyi yolu doğrudan yabancı sermaye yatırımlarıdır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ithal ikamesini sağlayabilmesi amacıyla ödemeler dengesinin ithalata bağlı döviz ödemeleri yükünün azaltılması, yapılan üretimin bir bölümünün ihracatın arttırılması yoluyla ülkenin ödemeler dengesinde etki sağlanacağı öngörülmektedir. Türkiye'nin en önemli ekonomik sorunlardan birisi de ödemeler dengesinde bulunan dış ticaret açığıdır. Aynı zamanda son zamanlarda ülkemiz ekonomisinde yer alan diğer bir sorun ise cari işlemler dengesi açığıdır. Dolayısıyla söz konusu bu sorunlar için doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile ithalatı azaltıcı, ihracatı artırıcı bir etki sağlanırsa dış ticaret açığının kapatılmasına pozitif bir etki gerçekleştirilirse ödemeler dengesi ve böylece cari işlemler dengesi de olumlu olarak etkilenecektir (Soydal, 2006:587).

Son zamanlarda gerçekleşen dünyadaki politik değişmeler ile teknolojideki gelişmeler uluslararası sermaye giriş çıkışlarının büyük ölçüde gelişmesine yol açmıştır. Dünya finansal piyasaları hızlı bir şekilde bütünleşmekte ve aynı zamanda küresel piyasa olmak yolunda ilerlemektedir. Sermaye hareketleri küreselleşmenin hızlı bir şekilde 1990'lı senelerden sonra yaygınlaştığı dünya ekonomisinde önemli bir yer olmuştur. Bu gelişmelerin dışında kalmamak amacıyla gelişmekte olan pek çok ülke pazarlarını uluslararası sermayeye açmakla birlikte küreselleşen dünyaya uyum sağlayacak düzenlemeleri hayata geçirip yabancı sermaye hareketlerinin önünde yer alan engelleri kaldırmışlar. Böylece gelişmekte olan ülkeler önemli düzeyde yabancı yatırımları çekmeye başlamışlardır ve çoğunlukla gelişmiş ülkelerde yoğun olarak görülen doğrudan yabancı yatırımlar gelişmekte olan ülkelere geçiş yapmıştır (Koyuncu, 2010: 56).

Doğrudan yabancı sermaye girdisi, ülkenin üretiminde bir artış sağlayarak milli gelirden önemli bir katkıya yol açmaktadır. Fakat doğrudan yabancı sermaye yatırımları, üretim aşamasında ihtiyaç duyduğu girdileri ülke dışından ya da faaliyet gösterdiği ülkeden karşılayıp karşılamamasına ve üretiminin ihracata veya iç piyasaya yönelik olup olmamasına göre ödemeler bilançosuna etkisi olmaktadır. Fakat dünyada küreselleşme sürecinin sebeplerinden biri olarak görülen doğrudan yabancı sermaye girişlerinin uluslararası ticaret hacmini artırabileceği ve aynı zamanda ülke refahını pozitif yönde etkileyebileceği genel olarak kabul edilmektedir (Altıntaş, 2006:2).

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ülkelerin ekonomik gelişme göstermesine olan etkisinin ortaya çıkmasıyla birlikte, ülkeler bu yatırımları ülkelerine çekmek amacıyla yoğun rekabete girmişlerdir. Dolayısıyla yabancı sermaye hareketlerinin karşısındaki engelleri kaldırıp, sermaye girişinin teşviki sağlanmıştır. (Agenor, 2001:3). Bazı ülkelerin doğrudan yabancı yatırımları çekme hususunda öteki ülkelere kıyasla önemli ölçüde başarılı oldukları saptanmaktadır. Bunun nedeni ise; yatırımcı şirketlerin amaçları kadar, ev sahibi ülkelerin doğrudan yabancı

yatırımları çekmek hususundaki istek ve çabalarından kaynaklanmaktadır (Moosa& Cardak, 2006:200).

Doğrudan yabancı yatırımlar ev sahibi ülkelerin ekonomilerine olan en önemli katkısı teknolojidir ve teknolojiyle beraber “yeni fiziksel üretim ve üretim yöntemleri, örgütlenme, pazarlama ve dağıtım” gibi bütünleyici hizmetler kapsamında da doğrudan yabancı yatırım aracılığıyla hem firmalardan, hem de ülke ekonomisinden faydalanarak gelişme gösteren ülkelerde önemli derecede verimlilik artışları elde edilebilmektedir. Doğrudan yabancı yatırımlar ev sahibi ülkenin ekonomisinde “üretim, istihdam, gelir, fiyat, ödemeler dengesi ve genel refah” gibi sonuçlar meydana getirmektedir. Gerçekleştirilen yabancı yatırımlar ev sahibi ülkenin üretim seviyesine katkı sağladığından dolayı ülkenin GSYİH’sına da olumlu katkı yapmaktadır. Üretim faaliyetlerinde meydana gelen artış ile birlikte üretim etkisini, istihdamı ve dolayısıyla emek talebini artırması beklenir (Yalman & Koşaroğlu, 2017: 194).

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının önemli bir katkı sağladığı sektörlerden birisi de turizm sektörüdür. Buna göre turizm yatırımları, yüksek olan yatırımın başlangıç maliyetleri ve işletme aşamasına geçilmesiyle birlikte sabit giderlerin toplam giderler içindeki paylarının %60-70 seviyelerinde olan yatırımlar olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla yabancı sermaye, turizm yatırımlarının gerçekleştirilmesinde karşılaşılan finansman sorununu gidermede çözüm yolu olabilir (Ege & Gürdoğan, 2006: 42-43). Doğrudan yabancı sermaye yatırımı ihracatı artırıyorsa ödemeler bilançosuna olumlu bir etki yapacak, ithalatı artırıyorsa olumsuz bir etki yapacaktır (Yalman & Koşaroğlu, 2017: 194). Doğrudan yabancı sermaye yatırımların, ev sahibi ülkelerin rekabet şekilleri üzerindeki katkıları aşağıdaki tabloda kısaca özetlenmiştir(Özcan & Arı, 2010: 73).

Doğal Kaynak Arayışında Olan DYY:	Pazar Arayışında Olan DYY:	Etkinlik Arayışında Olan DYY:	Stratejik Varlık Arayışında Olan DYY:
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Tamamlayıcı varlıklar sağlar (teknoloji, yönetim gibi). ✓ Yabancı piyasalara erişim sağlar. ✓ Üretim kalitesi standartlarını yükseltir. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Tamamlayıcı varlıklar sağlar (teknoloji, yönetim gibi) ✓ Geri kalmış üretim bağlantılarını, özelleşmiş emek piyasalarını destekler. ✓ Yerli rakiplerin ulusal tüketicilerinin beklentilerini yükseltir. ✓ Yerel girişimciliği ve ulusal rekabeti tetikler. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sınır ötesi ağlaşma ve emeğin uluslararası dağılımını geliştirir. Ev sahibi ülkenin nispi avantajlarını artırır. ✓ Yabancı pazarlara ve arz kaynaklarına erişim sağlar. ✓ Geri kalmış üretim bağlantılarını, özelleşmiş emek piyasalarını düzenler. ✓ Üretim kalitesi standartlarını yükseltir. ✓ Yapısal düzenlemeleri etkinleştirir. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Yeni finans sermayesi ve tamamlayıcı varlıklar sağlar. ✓ Yabancı pazarlara erişim sağlar. ✓ Yerel girişimciliği ve ulusal rekabeti tetikler. ✓ Sınır ötesi ağlaşma ve emeğin uluslararası dağılımını geliştirir.

Tablo 2: Doğrudan Yabancı Yatırımların Farklı Türlerinin Ev Sahibi Ülkelerin Rekabet Yapıları Üzerindeki Olası Katkıları

Kaynak: Özcan, B. & Arı, A.(2010) Doğrudan Yabancı Yatırımların Belirleyicileri Üzerine Bir Analiz: OECD Örneği. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi, Sayı 12: 65-88.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları özellikle sermayenin az olduğu ülkelerdeki ekonomik büyümeye ve gelişme sürecine önemli bir katkı sağlamaktadır. Bu katkıları şu şekilde sıralamak mümkündür (Şahin, 2015: 161):

- “Ev sahibi ülkede yatırımlar için finansal kaynak sağlayarak, ülkenin yurt içi tasarruf çabasını artırmaktadır.
- Doğrudan yabancı yatırımlar o ülkenin ekonomik büyüme hızını artırmaktadır.
- Ödemeler dengesi ve dış ticaret açığının kapatılması için gerekli olan döviz ihtiyacını gidermektedir.
- Bu yatırımlar sayesinde ülkeye teknoloji, yönetim tecrübesi gibi önemli girişler olmakta ve bu da yayılma etkisi ile ekonominin geri kalanını etkilemektedir.
- İhracata doğrudan katkıda bulunarak ev sahibi ülkede ekonomik büyümeyi hızlandırmaktadır”.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, hem getirdiği sermayeyi, hem de yatırımlardan elde edilen kazançları tekrar yatırıma dönüştürerek ev sahibi ülkenin sermaye birikimini arttırmakla birlikte yeni teknolojinin ev sahibi ülkeye girişine imkan sağlamaktadır. Bir ülkenin sermaye piyasasının genişlemesinde doğrudan yabancı yatırımlar önemli bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda gerçekleşen yabancı portföy yatırımlarıyla birlikte hisse senetlerine yönelik talep artmakta ve dolayısıyla da hisse senedi fiyatlarının artmasıyla yerli şirketlere yeni finansman kaynağı olarak tekrar dönüş yapmaktadır. Özelleştirilemeyen önemli kuruluşlar ekonomide yeterli tasarruf birikimi sağlanamadığında yabancı yatırımcılar kamu menkul kıymetlerine talep oluşturmakla birlikte borsada satışları gerçekleşmektedir. Yapılan özelleştirmeler, sermaye piyasasını canlandırmakla birlikte uluslararası yatırımcıların portföy yatırımları aracılığıyla yaptıkları alımlar düşük değerli hisse senetlerinin fiyatlarında bir artışa yol açacaktır(Durmuş & Ayaydın, 2010:78).

1.5. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ülkeye Giriş Yolları

Firmalar yabancı bir ülkede doğrudan yatırım kararı verirken bazı aşamalardan geçer. Şöyle ki; büyümek ve uluslararası piyasaya açılmak isteyen firma yabancı bir ülkede; şube açmak ve yeni tesis kurmak, birleşmek (şirket evliliği) veya satın almak, uluslararası ortak girişim ya da lisans anlaşması yapmak gibi yatırımlar imkân arar. Sonraki aşamada ise bu yatırımın o ülkede yapılıp yapılamayacağı araştırılır ve eğer ülke koşulları uygunsa bu yatırımı engelleyecek hiçbir neden yoktur. Fakat bu durum her zaman geçerli olmayabilir. Şöyle ki; bazen önce ülkenin doğrudan yabancı yatırımlarına uygun olduğu keşfedilir sonra uygun yatırımın ne olacağı araştırılıp bulunur (Aydoğuş., İ., Kutlu, E. & Yıldırım, S., 2005:14).

1.5.1. Ortak Girişim ve Tam Mülkiyete Dayalı Bağlı Şirket

Çok uluslu şirket ile yerel şirketin hedefleri yerine getirmek üzere kaynaklarını bir araya getirerek meydana getirdikleri “mülkiyeti, faaliyetleri, sorumlulukları, finansal riskleri” ana şirketlerden farklı olan üçüncü bir şirkete Ortak Girişim denir. Farklı

sektörlerde ve farklı çeşitlerde oluşturulabilmekle birlikte, ortak girişim gerçekleştiren taraflardan en az birinin kumanda merkezi, ortak girişimin faaliyet gerçekleştirdiği ülkenin dışında yer almaktadır. Söz konusu, bu yeni girişimin faaliyetleri, yatırım, üretim, pazarlama ve yönetim politikalarının belirlenmesi ekonomik ve yasal olarak birbirinden bağımsız olan ana şirketlerin ortak kontrolü altındadır. Bu durumda taraflar yeni bir ürün ortaya çıkarıldığında proje riskini paylaşırlar ve aynı zamanda yetersiz olan kaynaklarını da diğer işletmeler aracılığıyla elde ederler. Aynı zamanda iki yabancı firmanın aynı hedeflerle bir üçüncü ülkede kurdukları ortaklıklar da ortak girişim şeklinde tanımlamak mümkündür (Ulaş, 153-154).

Doğrudan yabancı yatırımlar bazen de yabancı bir şirket ile yerli bir şirketin ortak girişim kurması ile gerçekleşir. Yabancı şirketin yerel ortağının ülkesi hakkında ki adetleri, kurumları ve uygulamaları ile ilgili bilgilerden yararlanmayı istediğinden dolayı ortak girişim söz konusu olmaktadır. Aynı zamanda doğrudan yabancı yatırımlar için yabancı ülkelerin yerli şirketlere ortaklığı cezbedici teşvikler alması ya da tek başına mülkiyeti sınırlandırmalardan dolayı da ortak girişim söz konusu olmaktadır. Bunlara karşın çok uluslu şirketlerin yerel ortağının bazı önemli kararları almasına engel olacağı endişesinden dolayı ortak girişimlerin tek mülkiyet altındaki bağlı şirketler kadar bilindik olmadıkları görülür. Aynı zamanda yabancı firmanın ana merkezinin geliştirdiği şirket sırrı niteliğinde olan bilgi ve yöntemlerin yerel ortaklarca öğrenilmesini istememesi de diğer bir neden olmaktadır (Gür, 2014: 30).

Ortak girişim (Joint Venture), genellikle biri yerli diğeri yabancı iki şirket olmak üzere ortak iş riskini birlikte üstlenerek işbirliği yapmak amacıyla kurdukları bir sözleşmeden ibarettir. Yerli firmanın kendi ülkesindeki şartları iyi bilmesi, iş dünyası ile birlikte piyasayı iyi tanınması, halkın tepkilerini ve isteklerini iyi bilmesi yabancı firma ile kıyaslandığında bir kolaylık olmakla birlikte yerli firmalar ile yabancı firmaları iş ortaklığı (Joint Venture) sözleşmeleri yapmaya yönlendirmektedir. Ortak girişim (Joint Venture) Türk mevzuatına “Kurumlar Vergisi Kanunu’nun 1 E ve mükerrer 6. Maddesi” ile ve “31 sayılı Kurumlar Vergisi Genel Tebliği” ile girmiştir. Kurumlar Vergisi Kanunu ortak girişim (Joint Venture) sözleşmesine “iş

ortaklığı” ismini vermekle birlikte bir adi şirket niteliği taşımaktadır (Yılmaz, 2006:183).

1.5.2. Şirket Birleşmeleri ve Satın Almalar

Doğrudan yabancı yatırımın diğer bir yolu şirket evlilikleri olarak isimlendirilen şirket birleşmeleri (mergers and aquisitons) dir. Yabancı ve ev sahibi ülkedeki şirketler bu yolla birbirinin teknoloji ve yönetim deneyimleri ile sermaye kaynaklarından yararlanırlar. Ayrıca rekabetçi güçlerini de arttırarak dünya piyasalarında daha fazla söz sahibi olmayı hedeflemektedirler. Şirket evlilikleri yerli şirketler açısından teknolojiyi içsel olarak geliştirmekten ziyade, çok daha düşük maliyetle mevcut olan teknolojiye erişimi sağlamaktadır (Gür, 2014: 30). 1990'larda gelişmekte olan ülkelere yönelik gerçekleştirilen yabancı yatırımlarla birlikte şirket birleşme ve satın alımları önem kazanmaya başlamıştır (DPT, 2000: 18).

Şirket evlilikleri ülke için net yatırım ya da üretimde istisna da olsa bir artışa yol açmakla birlikte genellikle bir azalma söz konusu olabilir. Aslında bu durum ilk bakışta görüldüğü kadar kötü bir durum değildir. Şöyle ki; uluslararası yatırımcı bu şekilde ülkedeki firmaya, gerçekleştirdiği yatırımların çoğunu sermaye ile beraber teknoloji ve işletmecilik bilgisini de getirmektedir. Söz konusu bu yatırımlar genellikle yerel şirketlerin yaşamasını ve bununla birlikte rekabet edebilmesini sağlamaktadır. Uluslararası doğrudan yatırımların diğer bir türü olan ortak girişimler genellikle şirket evlilikleri ile karıştırılır. Fakat uluslararası ortak girişimler benzer hedefleri gerçekleştirmek amacıyla iki ya da daha fazla şirketin yeteneklerini ve bununla birlikte varlıklarını bir araya getirerek kurdukları bir organizasyon şekli olarak tanımlanabilir. Bu yatırımlar, iki farklı ülkedeki yatırımcıların üçüncü bir ülkede yatırım yapması, ülkeye duyulan ilgi sebebiyle bir ortak girişimin kurulması ve son olarak mahalli hükümetin ortak olduğu yatırımlar olmak üzere üç türü vardır (Aydoğuş, İ., Kutlu, E. & Yıldırım, S., 2005:15).

1.5.3. Lisans (Licensing) Anlaşmaları

Lisans anlaşması; ya bir şirketin ihracat vasıtasıyla yabancı bir ülkeye malları satması ya da bir şirketin sahip olduğu teknoloji ve üretim şeklinin yabancı bir ülkedeki firmaya işletme için kiraya verilmesi olarak tanımlanabilir (Gür, 2014:26).Yabancı ülkelere gitmek için lisans anlaşması diğer yoldur. Yerli firma, teklif ücreti karşılığında üretim patentini, üretim know how'unu, ticaret markası ve malın dağıtım hakkını yabancı ülkedeki firmaya devreder. Tam bir lisans anlaşmasının gerçekleşmesi ürün ihracı yerine teknoloji ihracının ikame edilmesi ile sağlanır ve teknolojinin yabancı ülkeye gönderilmesiyle söz konusu ürünün o ülkede üretimi sağlanmış olur. Lisans anlaşmalarında lisansı satan (lisansör) ve alıcı arasında bir sözleşme gerçekleşir ve alıcı bir kullanım hakkı elde etmiş olur (Aydoğuş., İ., Kutlu, E. &Yıldırım, S., 2005:15).

Yatırımcılar eğer uluslararası alanda faaliyette bulunmak istiyorlarsa birçok seçenek söz konusu olmaktadır. Aynı zamanda yatırımcılar uluslararası arenada iş yapmanın oluşturduğu risk ve belirsizliğin tesirini azaltmak isterlerse yurtdışındaki faaliyetlerine başlangıç olarak ihracat yaparak gerçekleştirirler ve lisans anlaşmalarıyla devam ederler. Bunların yanı sıra son olarak yurtdışında doğrudan üretime geçip bu süreci tamamlarlar. Uluslararası yatırımcıların ürettikleri ürünün satış potansiyelinden yeterince yararlanmak istemelerinin nedeni diğer yatırımların yanı sıra doğrudan yabancı yatırımlardır (Kurtaran, 2007: 381).

İKİNCİ BÖLÜM

DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE: TEORİK ÇERÇEVE VE LİTERATÜR

Doğrudan yabancı yatırımların gelişiminin ele alındığı bu bölüm üç başlıktan oluşmaktadır. Buna göre, bu bölümde ilk olarak doğrudan yabancı yatırımları açıklamaya yönelik teoriler alt başlıklar halinde ele alınacaktır. İkinci olarak doğrudan yabancı yatırımların ülkeye giriş yolları ele alınmaktadır. Son olarak ise dünyada doğrudan yabancı yatırımlar ve büyüme arasındaki ilişki grafiklerle ele alınarak incelenecektir.

2.1 Doğrudan Yabancı Yatırımları Açıklamaya Yönelik Teoriler

Gelişmiş ülkelerde doğrudan yabancı yatırımlar 1950'li yıllarda iktisatçıların ilgisini çekmekle birlikte bu tür yatırımlarla ilgili birçok teori ortaya atılmıştır. Son zamanlarda yaşanan küreselleşme ile birlikte söz konusu bu teoriler hakkında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Çalışmanın bu bölümünde ekonomileri önemli derecede etkileyen doğrudan yabancı yatırımlara yönelik teorik bilgilere değinilecektir. 1950 yıllarında doğrudan yabancı yatırımlar gelişmiş ülkelerde önemli düzeylere ulaşmasıyla birlikte iktisatçıların dikkatini çekmiş ve bu tür yatırımların ne için yapıldığı hususunda günümüze kadar birçok teori ortaya atılmıştır. Bu teoriler özellikle son senelerde yaşanan küreselleşmeyle beraber önemli gelişmeler göstermiştir. Çalışmanın bu kısmında ekonomileri önemli biçimde etkileyen doğrudan yabancı yatırımlar hareketine yönelik teorik bilgilere değinilecektir.

2.1.1 Ürün Hayat Devreleri Teorisi

R.Vernon ve S. Hirsch tarafınca geliştirilen ürün hayat devreleri teorisine göre; bir ürünün yaşam devreleri üç aşamadan meydana gelmektedir. İlk Aşama, “buluş aşaması”dır. Buna göre, ürünün mucidi olan firma tarafından üretilmesi ve bu ürün için bir talebin varlığı kadar Ar-Ge ile üretici birimler arasında etkin bir koordinasyonun bulunmasına ihtiyaç duyulması sebebiyle iç piyasaya sunulmaktadır. İkinci Aşama, “Büyüme veya Olgunlaşma Aşaması”dır. Buna göre, firma ürünü ihraç etmeye başlar ve bu ürüne olan talepteki büyüme ile rekabetteki artış firmayı bu ürünü üretmek gayesiyle yurtdışındaki piyasalara yatırım yapmaya yönlendirir. Üçüncü Aşama, “Standartlaşma Aşaması”dır. Buna göre, ürün ve üretim tekniği diğer firmalar tarafından kolay bir şekilde taklit edilebildiği için firmalar arasında fiyat rekabeti artar. Aynı zamanda üreticiler ile birlikte icatçı firmalarda maliyetlerde azalmaya neden olan yeni keşifler bulmaya yada gelişmekte olan ülkelerde emek maliyetinde avantaj sağlayacak yatırımlar gerçekleştirmeye yönlendirilirler. Bu aşamalar beş aşamaya kadar çıkarılabilse de ürünün genel döngüsünde bir değişiklik olmamaktadır (Öztürk, 2004: 117).

Doğrudan yabancı yatırımları açıklamaya yönelik olarak geliştirilen ürün hayat devreleri teorisine göre; herhangi bir ürün, ilk buluş aşamasıyla birlikte kitlesel üretim arasında “yenilik, olgunlaşma ve standartlaşma” aşamalarından geçmektedir. Ürünün hayat devreleri teorisi dört temel varsayıma dayanmaktadır. Bunlar (Kurtaran, 2007:370);

- “Tercihler ülkelere göre farklılıklar göstermektedir,
- Üretim aşaması ölçek ekonomileriyle nitelendirilmektedir,
- Ulusal sınırlara aktarılan bilgi akışları sınırlandırılmaktadır,
- Ürünler, firmaların üretim ve pazarlama tekniklerindeki değişikliklere maruz kalmaktadır”.

Vernon’un ürün hayat dönemleri teorisinde ürünün standart duruma geldiği son aşamada yatırımcı, diğer ülkelerle kıyaslandığında maliyet avantajını koruyabilmek amacıyla söz konusu ürünün üretimin faktör maliyetleri düşük olan ülkelere geçiş

yapılması gerektiği ifade edilmektedir. Söz konusu olan ürünün üretim yerinin değişmesi ile birlikte üretici ile satış ve ihracatçı konumuna gelen şirketin üretim maliyet artmaktadır. Dolayısıyla ürünün kaptırılması ile birlikte üretici ve şirketin ihracatçı haline gelmesiyle bu süreç tamamlanmaktadır (Erdoğan, 2017: 80).

Vernon (1966)'a göre üretimin ilk aşamasında, ABD'nin amacı; sadece iç tüketime yönelik yeni ve öncü ürünler üretmek ve üretimin geri kalanını yabancı piyasalara ihraç etmektir. Ürünlerin büyüme aşamasına geçmesi ve talepte yaşanan artış ile birlikte ABD, çokuluslu şirketlere doğrudan yabancı sermaye yatırımı yapmaya başlarlar. Burada dikkati çeken durum ise çokuluslu şirketlerin ürün yaşam döngüsünün, büyüme sürecindeki üretimin yerel piyasalara yönelik olmasıdır. Sonuçta ABD'den yapılan ihracata yönelik talep azalır. Ayrıca ABD'de bulunan tüketiciler ürünlerin çoğunu bu gelişmiş ülkelerden satın almaya başlarlar. Üretim olgunluk aşamasına geçtikçe üreticilerin maliyet azaltmalarında sorunlar ortaya çıkmaya başlar. İlk olarak gelişmiş ülkelerde bulunan birçok doğrudan yabancı yatırım, zamanla düşük maliyetli yeni endüstrileşmiş ülkelere geçer. Yerel piyasa tüketiminden farklı olarak üretimin bir kısmı ABD ve diğer yabancı piyasalara ihraç edilmekle birlikte ABD ve diğer gelişmiş ülkeler ihracatçı konumdan ithalatçı duruma geçerler. Üretimin son aşamasında ise maliyeti düşürmek çok uluslu şirketlerin temel amacı olur ve doğrudan yabancı yatırımların dağılımı çok daha düşük üretim maliyetli olan ülkelere yönelir. Böylece çok uluslu şirketlerin son aşamada yer alan üretim sadece yerel piyasaya satılmakla kalmaz bununla beraber ABD ve diğer bölgelere de ihraç edilir (Bozdağlıoğlu & Özpınar, 2011:12-13).

2.1.2. İçselleştirme Teorisi

P. J. Buckley ve M. Cason'un ileri sürdüğü ve J. H. Dunning ve A.M. Rugman'ın da katkı sağladığı içselleştirme teorisine göre; yurt dışında yer alan piyasaların düzensizlik ve riskler içerdiği için firmaları söz konusu bu piyasalara doğrudan yabancı yatırım gerçekleştirme yoluyla içselleştirmeye yöneltmektedir. İçselleştirme firmalara “gecikme, pazarlık ve müşteri belirsizliklerinden kaçınabilme,

hükümetlerin yaptığı düzenlemelerinin etkisini transfer fiyatlaması yoluyla en aza indirebilme ve piyasalar arasında fiyat farklılaştırması uygulayabilme” gibi faydalar sağlar. Uluslararası firmaların yapmış olduğu içselleştirmeler ise (Öztürk, 2004: 118):

- “Yatay olarak bütünleşmiş çok fabrikalı firmaların patent gibi firmaya özgü üstünlüklerini korumak amacıyla yaptıkları yatırımlar,
- Düşey olarak bütünleşmiş çok fabrikalı firmaların örneğin petrol gibi bir malın bütün üretim aşamalarını içermek amacıyla yaptıkları yatırımlar,
- Riskin uluslararası alanda çeşitlendirilmesine ve dağıtımına dayanan yatırımlar” olarak üç grupta toplanabilir.

İçselleştirme teorisine göre; çokuluslu yatırımların belirleyici unsurları “spesifik, endüstri, bölge, ülke ve firma” unsurlarından oluşmaktadır. Burada ülke faktörleri; “politik ve mali yönden” etkilenirken, firma faktörleri; “şirketlerin yönetim kadrosunun yetenekleriyle ilgilenmekte aynı zamanda endüstri faktörleri; üretim ve piyasa yapısına yönelik iken, bölge faktörleri coğrafi ve sosyal nitelikler” taşımaktadır (Öztürk, 2017: 80).A.M. Rugman’a göre içselleştirmenin temelinde, yatırım yapılmak istenen uluslararası piyasalarda, ticaretin ve yatırımların verimliliğine engel teşkil edebilecek sorunların öngörülmesi yer alır. Buna göre içselleştirme teorisi dört temel faktöre bağlı olmaktadır. Bunlar (Kurtaran, 2007:370);

- “Endüstriye özgü faktörler. Örneğin; ölçek ekonomileri, iç piyasa yapısı, vb.,
- Bölgeye özgü faktörler. Örneğin; coğrafi mesafe ve kültürel farklılıklar,
- Ulusa özgü faktörler. Örneğin; politik ve finansal koşullar,
- Firmaya özgü faktörler. Örneğin; yönetim becerisi ve teknik know-how”.

İçselleştirme teorisi yatırım yapılan ülkede oluşan piyasa aksaklıklarının, yatırımı gerçekleştirecek firmalarca öngörülüp, bu durumu kendi faydalarına çevirebilmelerine dayanmaktadır. Aynı zamanda teori, aksak piyasa koşullarının firmaları kendi içsel piyasalarını kurmaya ve bu olumsuzlukları minimum düzeye indirmeyi zorunlu kılar. Bu sayede firma, piyasayı kontrol altına alır ve bu durum uluslararası piyasalarda gerçekleşirse doğrudan yabancı yatırımlar ortaya çıkmaya

başlar. Faktör piyasalarının uluslararası ölçekte çokuluslu firmalar aracılığıyla içselleştirilmesi; ticaret engelleri, maliyetin fazla olması ve aynı zamanda bilgi asimetrisinin olması sayesinde uluslararası firmalar pazar belirsizliği sorununu minimum düzeye indirmekle birlikte fiyat farklılaştırması yoluyla piyasadaki tüketici fazlasını kendi lehlerine yönlendirebilirler(Arık, Akay &Zanbak, 2013: 100).

2.1.3. Oligopolistik Tepki Teorisi

Doğrudan yabancı yatırımlar (FDI) üzerine yapılan araştırmalara göre; bir ülkeyi seçmenin iki önemli nedeni vardır. İlk başta, firmalar söz konusu ülkenin pazarına daha rahat erişim sağlamak isterler. Böylece yerel firma nakliye maliyetlerini düşürebilir veya ticaretin önündeki engelleri aşabilir. İkinci olarak ise firmalar ülkede mevcut olan faktörleri dağıtmak isterler. Yani, düşük maliyetli bir üretim platform arayışına girerler. Frederic Knickerbocker, 1973 tarihli kitabında üçüncü olarak, firmalar, bir rakibinin hareketine uymak için bir ülkeye yatırım yapabileceklerini söylemiştir. Knickerbocker, özellikle oligopol ile karakterize edilen endüstrilerdeki firmaların birbirlerinin konum kararlarını takip etme eğiliminde olacağını savunmaktadır. Bu bağlamda oligopolistik tepki teorisini, bir firmanın yurtdışına yatırım yapma kararı alması, rakip firmaların aynı ülkede yatırım yapmalarını teşvik etmesi olarak tanımlamak mümkündür (Head, Mayer & Ries, 2000:2).

Oligopolistik tepki teorisi, F.T. Knickerbocker'in ortaya attığı ve gelişmiş ülkelerdeki doğrudan yabancı yatırımların oligopolistik bir tepkinin sonucunda meydana geldiği varsayılan bir teoridir. Pazar payını artırmak amacıyla rakip firma tarafından gerçekleştirilen yatırım, pazar paylarını korumak isteyen oligopol durumundaki diğer firmaları da bu ülkede yatırım yapmaya itecektir. Kısaca, doğrudan yabancı yatırım yapmak isteyen firmalar yatırımlarını genellikle rakip firmaların davranışına göre belirlemektedir (Öztürk, 2004: 118).

Yabancı sermaye yatırımlarına oligopolistik endüstriyel yapı içerisinde açıklık getirmeye çalışan Oligopolistik Tepki Teorisinde oligopolistik piyasa yapısının en

önemli özelliğini firmalar arası karşılıklı bağımlılık oluşturur. Oligopolde az sayıda, firma olduğu için, piyasada yer alan herhangi bir firmanın üretim, fiyat ve satış konularında aldığı kararlar başka firmaları da yakından ilgilendirmektedir. Oligopolistik tepkiden dolayı oligopolistik endüstrilerde yer alan rakip firmalardan birinin yatırım yapması durumunda, aynı endüstride yer alan başka şirketlerde yatırım yapmak isteyeceklerdir.(Şimşek & Behdioğlu, 2006: 51).

2.1.4. Eklektik (OLI) Paradigması

Jhon H. Dunning (1973) tarafınca geliştirilen Eklektik (OLI) Paradigması teorisine göre doğrudan yabancı yatırımlar, sahipliğin (**O**wnership), alansal avantajların (**L**ocation) ve içselleştirmenin (**I**nternalization) fonksiyonundan oluşur. J.H. Dunning, söz konusu değişkenleri firmanın belirli bir doğrudan yabancı yatırım kararı vermesi amacıyla tatmin olmak zorunda olduğu şartlar haline getirmiştir. Piyasa aksaklığına dayanan bu şartların birincisinde firma, ev sahibi ülkelerde yer alan başka firmaların üzerinde “patentli teknoloji ve ticari marka, yönetimsel ve pazarlama ile ilgili know-how, piyasaya girişin kontrolü” gibi bir takım özel avantajlara sahip olmalıdır. Bu koşulların ikincisi, doğrudan yabancı yatırımlar tarafından sağlanan avantajların içselleştirilmesinden elde edilen faydanın, lisans anlaşması ve patentin satışı gibi diğer seçeneklerden elde edilecek olan yararlardan daha fazla olduğu firma tarafından fark edilmiş olması gerekmektedir. Son olarak ise, yatırım yapılan ülke, firmanın yer aldığı ülkeye göre düşük ücret maliyetleri, daha ucuz enerji, daha ucuz hammadde ve yatırım teşvikleri gibi bazı konumsal ayrıcalıklara sahip olmalıdır (Öztürk, 2004: 119).

Bir firmanın yabancı bir ülke dışında üretim yapması Dunning’e göre üç şarta bağlıdır (Kuru, 2015:5):

- Firmanın üretim gerçekleştireceği ülkelerde yer alan bilgili ve tecrübeli yerli firmalarla rekabet edebilmesi için firmanın maddi ya da maddi olmayan mal ve becerilerin elinde bulunması gerekir. Bu durum ise firma açısından mülkiyet avantajı sağlar.

- Firmanın kendi ülkesinde yatırım yapması yabancı ülkede üretim ihraç etmesinden daha çok kar elde etmelidir. Bu durum ise, firma açısından konum avantajı sağlamaktadır.
- Firmanın dış yatırım gerçekleştirilmesi; yeteneklerini satması, kiralaması ya da lisanslamasından daha karlı olmalıdır. Bu durum ise firma açısından içselleştirme avantajı sağlamaktadır.

Dunning, tarafından geliştirilen Eklektik (OLI) teorisine göre;çok uluslu şirketler doğrudan yabancı yatırım kararı alırken mülkiyet, yer ve içselleştirme avantajlarını beraber sağlayan alternatifleri değerlendirmektedir. Aynı zamanda bu teori monopolistik üstünlük, ürün dönemleri ve içselleştirme teorilerinin eksik yönlerinden yola çıkarak bu teorileri bir araya getirme çabası içine girmiştir. Bu durumda yatırımcıların mülkiyet ile ilgili avantajlar arasında, ‘’marka, patent, ölçek ekonomileri, teknolojik üstünlükler ve üretim yöntemleri’’ yer almakla birlikte, yer avantajları olarak, piyasanın büyüklüğü, hammaddeye yakın olma ve faktör maliyetleri sayılabilir. Dunning’e göre arz ve talep yanlı olmak üzere iki tür yer hipotezi yer alır. Buna göre arz yanlı teoride, üretim faktör maliyetinin asgari olarak gerçekleştiği bölge yabancı yatırımcın üretim yapacağı yer kabul edilmektedir. Talep yanlı teoride ise, yatırımcının diğer ülkede yatırım yapmasının ve piyasa üstünlüğü sağlandığı yer kabul edilir. Aynı zamanda Knickerbocker’ın oligopolistik tepki teorisine göre ise, oligopol piyasa özelliğine sahip olan bir endüstride yer alan firmalardan birinin doğrudan yabancı yatırımlara yönelmesi, endüstride yer alan başka firmaların da aynı yatırımı yapması amacıyla buradaki duruma tepki olarak atağa kaldıracağı düşünülmektedir. Ayrıca teoride, lider firmanın doğrudan yabancı yatırım gerçekleştirmesinin sebebini açıklamak yerine söz konusu bu yatırımlara yapılan tepkisel yatırımların sebeplerini açıklamaktadır (Erdoğan, 2017: 80-81).

Teoriye göre, uluslararası şirketin yabancı yatırımda bulunmasını sağlayan koşullar konumsal avantaj, içsel avantajı ve mülkiyet avantajıdır. Ayrıca doğrudan yabancı yatırımlar yatırım yapılan ülkelerde yeni işgücü imkânları oluşturmada aynı zamanda yerli şirketlere göre istihdam oluşturmada daha başarılı olabilmektedir.

Benzer şekilde doğrudan yabancı yatırımların yatırım yapılan ülkede istihdam artışının yaşanacağını öngören bir diğer teoride ürün devreleri teorisidir (Acaravcı, & Akyol, 2017:18).

Stratejik davranış teorisi ve işlem maliyetleri teorisinin birleşmesiyle oluşan eklektik teorisini, Hill, Hwang ve Kim tarafından farklı düşünceler bir araya getirilerek bir çerçeve geliştirilmiştir. Teoride ‘‘yabancı ülkeye giriş şekli, stratejik değişkenler, çevresel değişkenler ve işlemin spesifik değişkenleri’’ olmak üzere üç grupta toplanarak belirlenmektedir. Çok uluslu şirketlerin doğru kararı verebilmesi için birçok değişkeni ele alarak firmalarının uzun süreli değerini yükseltecek giriş yapısını belirlemeleri gerekmektedir. Global bir strateji uygulanmak istenmesi durumunda, global stratejik koordinasyona gerek duyulması durumunda spesifik know-how sonucu olarak yüksek miktarda getiri elde edilmesi durumunda yada firmanın spesifik know-how’ı büyük bir gizlilik gerektirmesi durumunda doğrudan yabancı yatırım şekliyle giriş tercih edilecektir(Kurtaran, 2007:371).

2.2. Literatür Taraması

Schneider ve Frey’in (1985), 1976, 1979 ve 1980 yılları için doğrudan yabancı yatırımların ekonomik ve politik belirleyicileri isimli çalışmada 54 tane gelişmekte olan ülke ve dört farklı model kullanmışlardır. Bu modelleri politik, ekonomik, birleştirilmiş ve politik-ekonomik şeklinde sınıflandırmışlardır. Analizler neticesinde doğrudan yatırımları açıklamada en önemli değişkenlerin kişi başına GSMH ve ödemeler dengesi olduğunu belirlemişlerdir.

Tsai’nin (1991), Tayvan’daki doğrudan yabancı yatırımların belirleyicileri hakkında yapmış olduğu çalışmada ‘‘işgücü maliyetlerini, hükümetlerin teşvik politikalarını ve yurt içi piyasa büyüklüğünü’’ açıklayıcı değişken olarak kullanmıştır. Tsai, 1965-1985 dönemlerini ele aldığı çalışmasında Tayvan’da yaşanan kişi başına gayrisafi milli hasıla yükselişlerinin doğrudan yatırımları etkilemediği neticesine varmıştır.

Borensztein, Gregorio ve Lee (1998), 1970-1989 dönemlerinde ele aldığı 69 gelişmekte olan ülkeyi incelemişlerdir. Çalışmada belirli bir beşeri sermaye düzeyinde olan ülkelerde doğrudan yabancı sermaye yatırımı girişlerinin ekonomik büyüme üzerine olan etkisinin olumlu olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Aitken ve Harrison (1999), Venezuela'nın 1979-1989 dönemlerini kapsayan çalışmalarının sonucuna göre; teknolojide olumlu yayılma etkisinin gelişmekte olan ülkeler için geçerli olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Aynı zamanda Venezuela'da yabancı firmalardan yurtiçi sahipli firmalara doğru olumlu bir teknoloji yayılmasının olmadığını tespit etmişlerdir.

Nair-Reichert ve Weinhold (2001)'de 24 adet gelişmekte olan ülkenin 1971-1995 dönemleri ele alınmıştır. Yabancı sermaye yatırımları ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisinin ülkelere göre farklılık gösterdiğini saptamışlardır. Ayrıca çalışmada nedenselliğin yönünün doğrudan yatırımlardan ekonomik büyümeye doğru olduğu ve doğrudan yatırımların yararlarının açık ekonomilerde daha yüksek olduğu sonuçlarına ulaşmışlardır.

Xuan ve Xing (2008), 1990–2004 dönemi için 23 ülkeden Vietnam'a giren doğrudan yabancı sermaye girişlerinin (FDI) ihracata (EX) etkisini tahmin etmişlerdir. Buna göre bir dönem gecikmeli FDI artışının cari dönemdeki ihracat üzerinde olumlu ve anlamlı etkilediği sonucuna ulaşmışlardır. Aynı zamanda iki değişken arasında tamamlayıcı ilişkinin olduğunu tespit etmişlerdir.

Tadesse ve Ryan (2008), 1989–1999 dönemi için Japonya'nın 85 tane ülkedeki FDI girişleriyle, sermayenin girdisi ülkedeki dış ticaret arasındaki ilişkiyi farklı değişkenler kullanarak tahmin etmişlerdir. Model tahmini sonucunda FDI girişlerinin artmasıyla ülkelerde ihracatın arttığı ve ithalatın anlamlı bir şekilde azaldığı sonucuna ulaşmışlardır.

Ekinci (2010), Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımlar ile ekonomik büyüme ve işgücü arasında uzun dönemli ilişki olup olmadığını analiz etmek amacıyla 1980-2010 dönemine ait veriler kullanılmıştır. Çalışmada zaman serisi analizi uygulanmış ve sonuç olarak, doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli bir ilişki saptanırken doğrudan yabancı yatırımlar ile işgücü arasında bağlantı tespit edememiştir. Ayrıca doğrudan yabancı yatırımlar ile ekonomik büyüme arasında bulunan nedensellik ilişkisinin iki yönlü olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Nwosa vd., (2011), Nijerya’da 1970-2009 dönemleri arasında finansal gelişme, doğrudan yabancı sermaye ve ekonomik büyüme arasında ilişkiyi analiz etmişlerdir. Çalışmada ADF birim kök testi, Johansen eş bütünleşme testi ve hata düzeltme modeli kullanmışlardır. Buna göre; bu değişkenler arasında uzun dönemli ve nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Aynı zamanda finansal gelişme ve doğrudan yabancı sermayenin ekonomik büyüme üzerinde istatistiki olarak anlamlı etkisi olduğunu tespit etmişlerdir.

Awan vd., (2012), doğrudan yabancı yatırımlar, ihracat, ithalat, yurt içi yatırımlar ve ekonomik büyüme ilişkisi seçilmiş Güney Asya ülkeleri (Bangladeş, Hindistan, Pakistan ve SriLanka) için 1973-2010 dönemini analiz etmişlerdir. Değişkenler arasındaki ilişkiyi Granger nedensellik analizi ile test etmişler ve çalışmada ihracat odaklı büyüme ve yabancı sermaye odaklı büyüme hipotezlerinin seçilmiş Asya ülkeleri için geçerli olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Farklı gecikme uzunlukları sonucunda ithalatın ekonomik büyümeye sebep olduğu ancak ithalattan ekonomik büyümeye doğru bir nedensellik ilişkisi olmadığını tespit etmişlerdir. Ayrıca nedensellik analizi ticari açıklıktan ekonomik büyümeye ya da tam tersi durumda nedensellik ilişkisini desteklememekle birlikte ticari açıklık ve doğrudan yabancı sermaye arasında çift yönlü nedenselliğin olduğu görülmüştür.

Carp ve Popa (2013), 1990-2011 dönemi için Romanya ve Bulgaristan’da ekonomik büyüme, doğrudan yabancı sermaye ve ticaret arasında olan ilişki incelenmiştir.

Çalışmada sonuç olarak Bulgaristan ve Romanya'nın çektiği doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ekonomik büyüme üzerinde etkili olduğu görülmüştür. Ayrıca ihracatın ekonomik büyüme üzerinde güçlü bir etkisi görülmemiştir.

Simionescu (2014), 2003-2010 arası dönem için G-7 ülkelerinde doğrudan yabancı sermaye ve dış ticaret arasında olan ilişki incelenmiştir. Buna göre, doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve ihracat; doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve ithalat arasında, kısa dönemde nedensellik ilişkisi olduğu görülmüştür. Uzun dönemde ise doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve dış ticaret arasında tek yönlü nedensellik ilişkisi saptanmıştır.

Boston, Kelleci ve Yılmaz (2016), Avrasya ülkelerindeki ekonomik büyüme süreci ile doğrudan yabancı yatırımlar arasındaki nedensellik ilişkisini incelemişlerdir. Bu bağlamda 6 adet Avrasya ülkesi (Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Özbekistan ve Türkmenistan) 1995 – 2015 dönemine ilişkin verileri panel olarak derlemişler ve ilk olarak çalışma kapsamında yer alan her bir değişkenin durağanlığı Levin – Lin – Chu, Im – Peseran – Shin, Fisher ADF Chi2 ve Fisher PP Chi2 panel birim kök testleri ile araştırmışlardır. Değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi ise hem yatay kesit bağımlılığı hem de yatay kesit bağımsızlığı altında kullanılabilen Dimutrescu-Hurlin panel nedensellik testleri ile analiz etmişlerdir. Analiz sonucuna göre, seçilen 6 adet Avrasya ülkesi kapsamında doğrudan yabancı sermaye girişi ile ekonomik büyüme arasında ekonomik büyümeden doğrudan yabancı sermaye değişkenine doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi saptanmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN MAKROEKONOMİK GÖSTERGELERİ

Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımların ele alındığı bu bölüm üç başlık halinde ele alınmaktadır. Buna göre başlangıçta, Türkiye’deki doğrudan yabancı yatırımların tarihsel süreci ele alınacaktır. İkinci olarak, Türkiye’de doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının makroekonomik etkileri ele alınacak ve bu başlık altında doğrudan yabancı yatırımlar ile dış ticaret, istihdam, turizm ve döviz üzerindeki etkileri grafikler yardımıyla incelenecektir. Son olarak ise Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımlar ile büyüme arasında olan ilişkiyi yine grafikler yardımıyla incelemeye çalışacağız.

3.1. Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımların Tarihsel Süreçte Gelişimi

Türkiye; Batı Avrupa’nın, Balkanların, Karadeniz Havzasının ve Ortadoğu’nun en büyük ekonomisi konumundadır. Avrupa Birliğinin 6. en büyük ticaret ortağı ve dünyanın en büyük 7. gelişmekte olan ekonomisidir (Loewendahl ve Loewendahl, 2000: 1). Ayrıca Türkiye yeraltı ve yerüstü zenginlikleriyle dolu geniş coğrafyası ve dinamik nüfusuyla doğrudan yabancı yatırımlara fazlasıyla gereksinim duyan bir ülkedir (Güven, 2008: 76).

Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımların kalkınma süreci Cumhuriyet döneminin başlarına kadar uzanmaktadır. Kapitülasyonların olumsuz etkileri ve Osmanlı devletinin dış borçlarından dolayı bu dönemde dış sermaye açısından muhafazakar

bir yaklaşım sergilenmiştir. Bununla birlikte Cumhuriyetin ilk yıllarında yani 1923-1929 yılları arasında, cari fiyatlarla milli gelirin üçte birine eşit olan yabancı yatırım seviyesinin oldukça önemli olduğu söylenebilir. Fakat 1929'daki Büyük Buhran ve Osmanlı Devletinden kalan dış borçlar ve istenilen sanayileşme seviyesine ulaşamamasından dolayı birçok yabancı şirket ulusallaştırılmıştır (Tapşın, 2016: 1).

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından özel kesim çoğunluklu, dışa açık bir iktisadi kalkınma politikasını takip eden Türkiye dış kaynak kullanımını artırma gayreti içine girmiştir. Dış kaynak iktisadi kalkınmada hesaba katılan temel değişkenlerden birisi haline gelmiştir. Türkiye bir yandan Marshall Yardım Programından daha fazla kredi almaya çalışırken öte yandan yabancı özel sermayeyi ülkeye çekmek için serbest bir yabancı sermaye mevzuatı oluşturma çabası göstermiştir. “Türk Parasının Kıymetini Koruma” mevzuatında bazı düzenlemeler yapıldıktan sonra, 1951 yılında “Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu” yürürlüğe konulmuştur. Beklenen yabancı özel sermaye girişi olmayınca 1954 yılında öncekinden daha liberal ve daha açık hükümler içeren 6224 sayılı “Yabancı Sermaye Teşvik Kanunu” çıkarılmıştır. Bu kanunla beraber yabancı özel yatırımcılara pek çok sektörde faaliyette bulunma izni verilmiştir. Zaman içinde “Yabancı Sermaye Teşvik Kanununda” yapılan değişiklikler sonucu yatırım ve ihracat teşviklerinden yararlanma konusunda yerli özel girişimci ile yabancı özel sermayeler arasında bir fark kalmamıştır. Mevzuatta gerçekleştirilen serbestleşmelere karşılık 1980’li yılların ortalarına kadar bu kanun aracılığıyla Türkiye’ye önemli derecede özel yabancı sermaye girişi olmamıştır (Şahin, 2007: 429).

Türkiye’de yabancı sermaye yatırımlarının önemi 24 Ocak 1980 tarihli kararlar sonrasında ortaya çıkan uygulamalarla belirginleşmiştir. Bu kararlarla Türkiye ithal ikame edici büyüme modelinden ihracata dayanan büyüme modeline geçmiş ve Türkiye’ye yabancı yatırım girişinde bir artış meydana gelmiştir. Bu dönemin temel yasal çerçevesi 1989 yılında çıkarılan 8/168 sayılı “Yabancı Sermaye Çerçeve Kararnamesi” ve “Türk Parasının Kıymetini Koruma” Hakkında 32 Sayılı Karar ile ilgili diğer mevzuat yürürlüğe girmiştir. Doğrudan yabancı yatırım 1992 yılına kadar yükseliş göstermiştir. Fakat 1994 Ekonomik Krizi sonrası etkilenerek azalış

eğilimine girmiştir. 1997 Güneydoğu Asya'da başlayan ve 1998'de Rusya'da finansal krizle beraber doğrudan yabancı yatırımlar en alt seviyelere inmiştir. 1999'da gerçekleşen Marmara depremi, Türkiye'nin en önemli sanayi bölgesini etkilemiş ve doğrudan yabancı yatırım girişleri giderek gerileme göstermiştir (Güven, 2008: 1-2).

Doğrudan yabancı yatırımlar, 1990'lı yılların ikinci yarısından sonra hızla yükselişe geçmiştir ve söz konusu artan yatırımı ülkesine çekebilen Çin gibi ülkeler sürekli ve yüksek oranda büyüme yakalamıştır. Bu dönemdeki yükseliş, "Washington Consensus" ile başlayan Neo-liberal akımın etkisiyle ve uluslararası mali kurumların etkinliğinin artış göstermesiyle bağlantı kurulmaktadır. Aynı zamanda ülkelerin mali teşvikler ve liberalleşmeyle oluşturdukları, yabancı yatırımcılar için güven ortamı sağlayan yatırım iklimi ortamı, uluslararası yatırımları çeken en önemli unsur kabul edilebilir (Yıldırım, Öztürk & Bolat: 2008: 107).

2000 yılında doğrudan yabancı yatırımlar 1.7 milyara ulaşmış ve Cumhuriyet döneminin en üst düzeyine yükselmiştir. Bu artışın arkasında Telecom Italia'nın Türkiye İş Bankası ile birlikte Türkiye'nin üçüncü GSM lisans ortaklığı ve Enka ile American Intergen arasındaki doğalgaz çevrim santrali yatırımından kaynaklanmıştır. 2001 Şubatında yaşanan kriz ise 2002 senesindeki doğrudan yabancı yatırım girişlerini negatif etkilemiştir. Ekonomik krize rağmen, 2000 ve 2001 yıllarında doğrudan yabancı yatırım artış hızı, o dönemin özelleştirme eylemleriyle ilgili olmuştur. Kriz zamanlarından sonra, 17 Haziran 2003'te çıkarılan 4875 Sayılı doğrudan yabancı yatırım yasası ile doğrudan yabancı yatırım ve yatırımcı kavramları uluslararası standartlarda tanımlanmıştır. 2005 yılı oldukça pozitif bir atmosfere sahip bir dönem olarak görünse de bu dönemde Türkiye sadece milli gelirin %2,7'sine eşit yabancı yatırımlar elde etmiştir (Tapşın, 2016: 1-2).

Türkiye'nin küresel kriz döneminden önce önemli bir sıçrama yaptığını gözlemlemek mümkündür. Bu durumun nedeni ise, konjonktürden kaynaklanan etkinin yanı sıra Türkiye'nin Avrupa Birliği ile tam üyelik görüşmelerinin ciddi yol almış olmasından

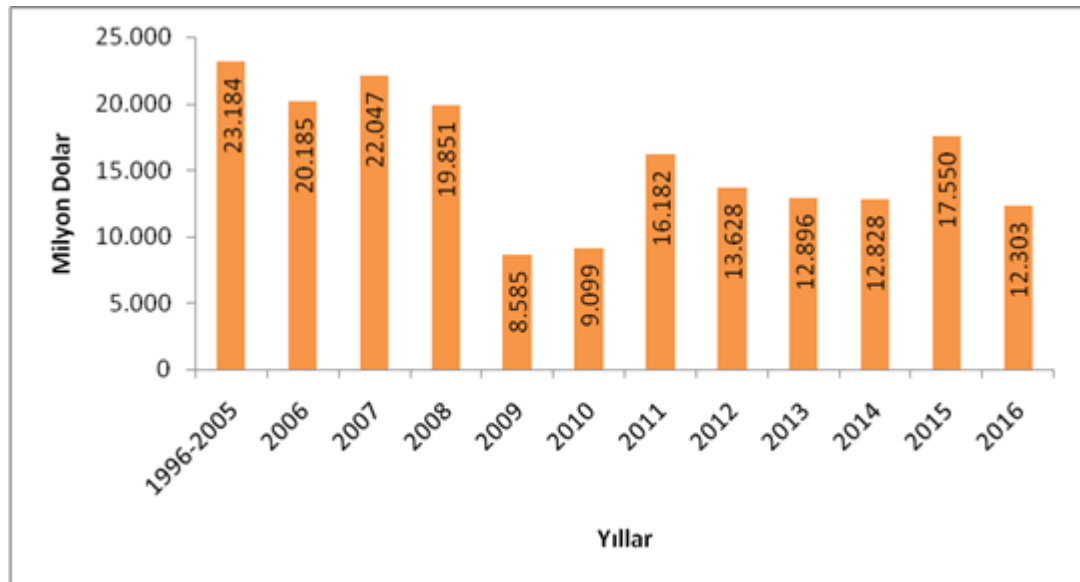
kaynaklanmaktadır. Türkiye, petrol, doğalgaz ve sermaye malı ithalatçısı gelişmekte olan bir ekonomidir. İç tasarruflarının yatırımları karşılayamadığı durumda cari açık vermektedir. Cari açığı kapatmak için yatırımlar düşürülmeli, tasarruflar arttırılmalı ya da yetersiz gelen tasarrufları dış tasarruf ithal ederek kapatılmalıdır. Yatırımları azaltmak, büyüme oranının azalmasına sebep olmaktadır. İç tasarrufları yükseltmek faiz oranında artışı gerekli kılmaktadır ve bu da yatırımları sınırlamaktadır. Bu yolu izlerken de doğrudan yabancı yatırımlarını ve dış borçlanmayı artırabilmektedir. İdeal olan doğrudan yabancı yatırımlarını yükseltebilmektedir. Bunun da tek seçeneği sosyal, siyasi ve ekonomik kararlılık sağlamaktır (Eğilmez, 2016)

KISA DÖNEM (1 YIL)	ARA DÖNEM (2-4 YIL)	UZUN DÖNEM (5-10 YIL)
Ekonomik Faktörler <ul style="list-style-type: none"> ✓ Enflasyonun tek haneye indirilmesini sağlamak ✓ BT&T altyapısının geliştirilmesini sağlamak ✓ Eğitimin AB düzeylerine getirilmesini sağlamak ✓ Ar-Ge ve inovasyonu destekleme stratejisi geliştirmek 	Ekonomik Faktörler <ul style="list-style-type: none"> ✓ Türkiye'nin birinci sınıf bir BT&T altyapısına sahip olması garanti etmek ✓ Toplumun her kesimi için eğitim düzeylerini arttırmak ✓ İnternetin erişilebilirliğinin nüfusun tamamına yayılmasını sağlamak ✓ Yenilik, girişimciler ve KOBİ'ler için destek sağlamak ✓ Düşük enflasyonu sürdürmek 	Ekonomik Faktörler <ul style="list-style-type: none"> ✓ Bilgiye dayalı bir ekonomiye geçişi desteklemek
Çevreyi Etkinleştirmek <ul style="list-style-type: none"> ✓ Temel özelleştirmeyi sağlamak ✓ Tüm yatırım teşvik faaliyetlerinin gözden geçirilmesi ve yeni bir strateji geliştirilmesini sağlamak ✓ Yeni yatırım destek faaliyetleri için güvenli fonlar sağlamak 	Çevreyi Etkinleştirmek <ul style="list-style-type: none"> ✓ Yeni veya genişletilmiş bir yatırım destek ajansı oluşturmak ✓ Yatırım teşviklerini kesmek ✓ Ekonomik kalkınma politikasıyla yatırım desteğinin bütünlüğünü sağlamak ✓ DYY ve ekonomik kalkınma için bölgesel ajansların ağını geliştirmek 	Çevreyi Etkinleştirmek <ul style="list-style-type: none"> ✓ Türkiye'nin yatırımcılara sunduğu teklifi ulusal ve bölgesel düzeyde farklılaştıran Türkiye'nin tanınmış bir marka imajını geliştirmek ✓ DYY'yi çekmek ve ekonomik kalkınma için Türkiye ve diğer AB bölgelerinde bölgeselarası güçlü bir ortaklık geliştirmek ✓ AB'de Türkiye için yeni destek kampanyası yapmak ✓ Türkiye'yi stratejik faaliyetler için bölgesel bir ekonomik merkez olarak teşvik etmek
Siyasi Kurumsal Faktörler <ul style="list-style-type: none"> ✓ Kopenhag kriterlerinin karşılanmasında hızlı ilerleme sayesinde AB üyelik müzakereleri başlatmak ✓ Tek pazara özellikle de rekabet piyasasına katılmak için eksiksiz reformlar düzenlemek ✓ DYY'ler için kurumsal ve siyasi engeller ile başa çıkmak için strateji geliştirmek 	Siyasi Kurumsal Faktörler <ul style="list-style-type: none"> ✓ DYY'ler için engelleri kaldırmak (yolsuzluk, bürokrasi vb.) ✓ Kaliteli fikri mülkiyet haklarını geliştirmek ✓ AB yapısal fonlarına erişmek ve kullanmak için strateji geliştirmek 	Siyasi Kurumsal Faktörler <ul style="list-style-type: none"> ✓ Avrupa Birliğine katılmak ✓ Bölgesel ilişkilerde özellikle Orta Doğu'da belirgin iyileşme sağlanmasını amaçlamak

Tablo 3: Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımları Arttırmak İçin Politika Önerileri

Kaynak: Loewendahl, H. & Loewendahl, E. E. (2000) Turkey's Performance in Attracting Foreign Direct Investment: Implications of EU Enlargement Centre for European Policy Studies. Working Document, No:157, ISBN: 92-9076-314-7, pp:1-43, p.27

Tablo 3'te Türkiye'de doğrudan yabancı yatırımları arttırmak için politika önerileri yer almaktadır. Buna göre, verimlilik, pazar ve varlık arzı arasındaki bağlantıyla birlikte kurumsal konum stratejilerinde doğrudan yabancı yatırım artışı önem kazanmaktadır. Türkiye, siyasi kurumsal çevrelerini iyileştirmek ve yatırım destek faaliyetlerini ve imajını geliştirmek için büyük fırsatları kaybetmeye devam edecektir. Türkiye "yeni ekonomi" faaliyetleri için Avrupa'daki en dinamik pazarlardan birine sahipken, Türkiye'de varlık arayan doğrudan yabancı yatırımlar için yer avantajlarını arttırmaya yönelik bir strateji geliştirilmelidir. Doğrudan yabancı yatırımları çekmek Türkiye'de geniş ekonomik ve siyasi gelişmelerden ayrı olarak düşünülmemelidir. Ekonomik istikrar, siyasi istikrar ve AB üyeliği, Türkiye'ye yatırımları çekmede ön şarttır. Aynı zamanda, etkili yatırım desteği ve teknoloji ile insan altyapısını geliştirmek için ürün geliştirme politikaları orta ile uzun dönem içe yatırımdan faydalanmak son derece önemlidir (Loewendahl &Loewendahl, 2000: 34).

Şekil 1: Türkiye'de 1996-2016 Dönemi Doğrudan Yabancı Yatırımlar

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı(2016) Uluslararası Doğrudan Yatırım 2016-2011 Yılları Raporu. (Çevrimiçi), <https://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/yatirim/uluslararasiYatirim>, Erişim Tarihi: 27.10.2017.

Şekil 1’de 1996-2016 döneminde Türkiye’ye doğrudan yabancı yatırım girişleri görülmektedir. Buna göre 2000’li senelerin başından itibaren dünyada gerçekleştirilen yatırımların yükselen hacmi ile birlikte Türkiye’de kararlı ve öngörülebilir politikalar aracılığıyla sağlanan ekonomik büyüme sayesinde Türkiye’ye yönelik uluslararası doğrudan yatırımlarda önemli bir artış olduğu gözlemlenmektedir. Özellikle, doğrudan yabancı yatırımlar 2005 senesinden itibaren yükseliş eğilimi içerisine girmiş ve 10 milyar ABD dolarının üstüne çıkmıştır. 2007 yılında ise tarihinin en yüksek seviyesi olan 22 milyar ABD dolarına ulaşmıştır. Fakat 2008 senesinden itibaren tüm dünyayı etkileyen ekonomik krizden dolayı düşüş gösteren küresel doğrudan yatırım girişlerinden Türkiye de etkilenmiştir. 2010 senesinden itibaren tekrardan artış gösteren doğrudan yabancı yatırımlar, 2011 yılında 16.2 milyar ABD doları ile yüksek bir rakama ulaşmıştır. 2012, 2013 ve 2014 senelerinde ise 12-13 milyar ABD doları civarında gerçekleşmiştir. 2015 senelerinde 17.6 milyar ABD doları ile krizden sonraki en yüksek rakamına ulaşmıştır.

Sıra	Sektör	Sermaye Girişi	Oran (%)
1	İmalat	1.711	24,8
2	Finans ve Sigorta Faaliyetleri	1.705	24,8
3	Enerji	740	10,7
4	Toptan ve Perakende Ticaret	602	8,7
5	Ulaştırma ve Depolama	544	7,9
6	İnşaat	308	4,5
7	Gayrimenkul Faaliyetleri	277	4,0
8	İnsan Sağlığı ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri	273	4,0
9	Konaklama ve Yiyecek Hizmeti Faaliyetleri	235	3,4
10	Madencilik ve Taşocaklığı	216	3,1
	Diğer	349	5,1
	Toplam	6.888	100,0

Tablo 4:Türkiye’de Sektörlere Göre Doğrudan Yabancı Yatırım Girişleri (2016)(Milyon ABD Doları)

Kaynak:Ekonomi Bakanlığı (2016) Uluslararası Doğrudan Yatırım 2016-2011 Yılları Raporu. (Çevrimiçi), <https://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/yatirim/uluslararasıYatirim>, Erişim Tarihi: 27.10.2017.

Tablo 4’te Türkiye’de 2016 yılı için sektörlere göre doğrudan yabancı yatırım girişleri gösterilmektedir. Buna göre, Türkiye’deki doğrudan yabancı yatırımlar açısından ilk üç sektör; “imalat(1,7 milyar ABD doları), finans-sigorta (1,7 milyar ABD doları) ve enerji (740 milyon ABD doları) sektörleri” olmuştur. Yani doğrudan yabancı yatırımların %60’ı bu üç sektörde meydana gelmiştir. Söz konusu üç

sektörde de azalış görülmektedir. Şöyle ki, imalat sektöründe %60, finans-sigorta sektöründe %52, enerji sektöründe ise %45 düşüş meydana gelmiştir.

“2016 yılında toplam 1.7 milyar ABD doları tutarındaki yatırım ile imalat sektörü en fazla doğrudan yabancı yatırım çeken sektör olmuştur. Söz konusu işlemler arasında Ülker Bisküvi Sanayi A.Ş. hisselerinin %21’inin İngiliz Pladis Foods Limited firmasına devri sonucu İngiltere’den transfer edilen 347.3 milyon ABD doları, Polisan Boya San. ve Tic. A.Ş.’nin %50’sinin Japon Kansai Paint tarafından satın alınmasına istinaden transfer edilen 113.5 milyon ABD doları ile Bosch San. ve Tic. A.Ş.’de gerçekleştirilen sermaye artışına ilişkin transfer öne çıkan işlemlerdir. 2016 yılında imalat sektöründen sonra en fazla doğrudan yabancı yatırım çeken finans-sigorta sektöründe gerçekleşen işlemlerin başında, Odea Bank A.Ş.’de gerçekleştirilen sermaye artışlarına istinaden Lübnan, ABD ve İngiltere’den transfer edilen toplam 339.3 milyon ABD doları, Alternatif Bank hisselerinin tamamen Commercial Bank of Qatar’a satılmasına istinaden Katar’dan transfer edilen 324.2 milyon ABD doları sermaye ve Bank of China Turkey A.Ş.’nin kurulmasına istinaden Çin’den transfer edilen 300 milyon ABD doları öne çıkan işlemler olarak görülmektedir” (Ekonomi Bakanlığı 2016).

“2016 yılında en fazla doğrudan yabancı yatırım çeken sektörler sıralamasında 3. sırada yer alan enerji sektöründe ise, Global Power Enerji San. ve Tic. A.Ş.’nin kurulmasına istinaden Aruna Servicios Integrales S.L tarafından transfer edilen sermaye, OMV Samsun Elektrik Üretim Sanayi ve Ticaret A.Ş.’de gerçekleştirilen sermaye artışına istinaden Avusturya menşeli OMV Gas & Power Gmbh tarafından gerçekleştirilen sermaye transferi ile Socar Turkey Yatırım A.Ş.’de gerçekleştirilen sermaye artışları öne çıkmaktadır. 2016 yılında öne çıkan bir başka sektör olan toptan ve perakende ticaret sektörüne bakıldığında ise Lukoil Eurasia Petrol A.Ş.’de gerçekleştirilen sermaye artışı sebebiyle Lukoil Europe Holdings tarafından transfer edilen sermaye ile Klöckner Pentaplast Turkey Ambalaj Maddeleri A.Ş.’deki sermaye artışına istinaden Klöckner Pentaplast Gmbh tarafından transfer edilen sermayenin dikkat çeken işlemler olduğu görülmektedir. Buna ilaveten, ulaştırma ve depolama sektöründe ise yıl içinde farklı dönemlerde Tanap Doğalgaz İletim A.Ş.’ye Azeri Canub Qaz Dahlizi Qsc, Southern Gas Corridor Closed Joint Stock Company

ve İngiliz BP International Limited tarafından gerçekleştirilen muhtelif tutarlardaki sermaye transferleri öne çıkmaktadır” (Ekonomi Bakanlığı 2016).

3.2. Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımların Makroekonomik Etkileri

Bir ülkede doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının, “ülkedeki saydamlık, istikrarlı ve hızlı reel büyüme, düşük faiz oranı, öngörülebilir ve düşük enflasyon oranı, ılımlı döviz kuru dalgalanmaları, liberal dış ticaret ve döviz rejimleri yatırım teşvikleri, uygun uluslararası vergilendirme düzenlemeleri” söz konusu ülkenin GSYİH’ya oranını belirleyen göstergeler arasında yer almaktadır. Doğrudan yabancı yatırımlarda 1980’den ve 1990’dan sonraki dönemlerde dikkate değer bir yükseliş yaşansa da, dünyadaki doğrudan yabancı yatırımlarla kıyaslandığında olumlu bir tablo gözlenmemiştir. Bu olumsuz tabloda “siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklar, içe dönük sanayileşme politikaları, ulusal paranın aşırı değerlendirilmesi politikası, kambiyo kontrolleri, yoğun bürokrasi, hukuki düzenlemelerin yetersizliği, alt yapı yetersizliği, vergi yükünün ağırlığı, kamuoyundaki yabancı sermayeye karşı olumsuz olarak gösterilen tutum” gibi faktörler önemli rol oynamıştır (Çinko, 2009:125).

Doğrudan yabancı yatırımların ev sahibi ülkenin ekonomisi üzerinde doğrudan yabancı yatırımların mikro ve makro bazda etkilerinin olması kaçınılmaz bir gerçek olmaktadır. Mikro düzeyde doğrudan yabancı yatırımlar teknoloji transferiyle birlikte yerel firmalar ve Ortak Girişim’lerin (Joint Venture) teknik ve yönetim etkinlik ve yeteneklerinin değişim göstermesi, işçilerin eğitimi vb. geniş kapsamda ise “ekonomik büyüme, iç yatırımlar, işgücü, ihracat ithalat gibi reel değişkenler ile faiz oranları, döviz kurları, enflasyon, ödemeler dengesi gibi finansal değişkenler” etkilenmektedir (Ercan, 2001: 87).

Finansal liberalleşme sürecine paralel olarak önemli seviyelere ulaşan sermaye hareketleri günümüzde iktisadi literatürde çok tartışılan konulardan birisi olmuştur. Gelişmekte olan ülkelerde 1990 yılından sonra ortaya çıkan mali krizler, sermaye hareketlerindeki serbestleşmenin makroekonomik etkilerinin sorgulanmasına neden olmuştur. Aynı zamanda sermaye hareketlerinin farklı ülkelerde farklı etkilerinin

olmasının yanı sıra genellikle sermaye hareketlerini liberalleştirmenin esasında istikrarsızlık taşıdığı ve makroekonomik istikrarsızlığa sebep olduğu savunulmaktadır (Takım 2010: 48).

3.2.1. Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımların Dış Ticaret Üzerindeki Etkileri

Gelişmekte olan ülkelerin tasarruf açığı problemi ile karşı karşıya kalması sonucu modern üretim tekniklerinin uygulanmasında sorunlar yaşanmaktadır. Fakat doğrudan yabancı yatırımlar gelişmekte olan ülkenin kalkınmasına destek sağladığından dolayı yabancı yatırımcılar yeni makine ve teknoloji yatırımlarını ve girişimcilik kültürlerini de yanlarında getirmektedirler. Doğrudan yabancı yatırım arayışları hem gelişmekte olan ülkelerde yaşanan finansman, teknoloji ve girişimcilik problemleri hem de dış borçlanma yoluna başvuran ülkelerin amaçlarına ulaşamaması açısından artmıştır. Doğrudan yabancı yatırımlar 1960’lı yıllardan beri gelişmekte olan ülkeler gelişmiş ülkeler tarafından ellerinden alınacağı kuruntusundan kurtulmaya başlamıştır. Bununla birlikte doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını kendi ülkelerine çekmeye başlamış ve 1990’lı senelerden sonra doğrudan yabancı yatırım dünya ekonomisindeki önemi de artış göstermiştir. 1950’li senelerden sonra doğrudan yabancı yatırımlar ile ilgili gelişmeler Türkiye’de başlamıştır. 1954 senesinde Türkiye, başka ülkelerle kıyaslandığında serbest bir “Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu”na sahiptir. Ancak istenildiği düzeyde yabancı yatırım ülkeye getirilememiştir. 1980’li senelerden sonra ise yeni hamleler gerçekleştirilmiştir. Yürütülmekte olan strateji ve uygulamaların olumsuz olmasıyla birlikte meydana gelen makroekonomik istikrarsızlıklar, ülkenin ihtiyaç duyduğu doğrudan yabancı yatırımların istenildiği düzeye gelmesini büyük ölçüde engel olmuştur (Çeştepe, 2013: 2).

Ev sahibi ülkenin ticaretini yabancı sermaye yatırımlarının hangi türü olursa olsun etkilemektedir. Doğrudan yabancı yatırımların işgücü verimliliğine, ücret dengesine, ihracatta sağlanan teşviklere duyarlı olması ve dış ticaret dengesi açısından

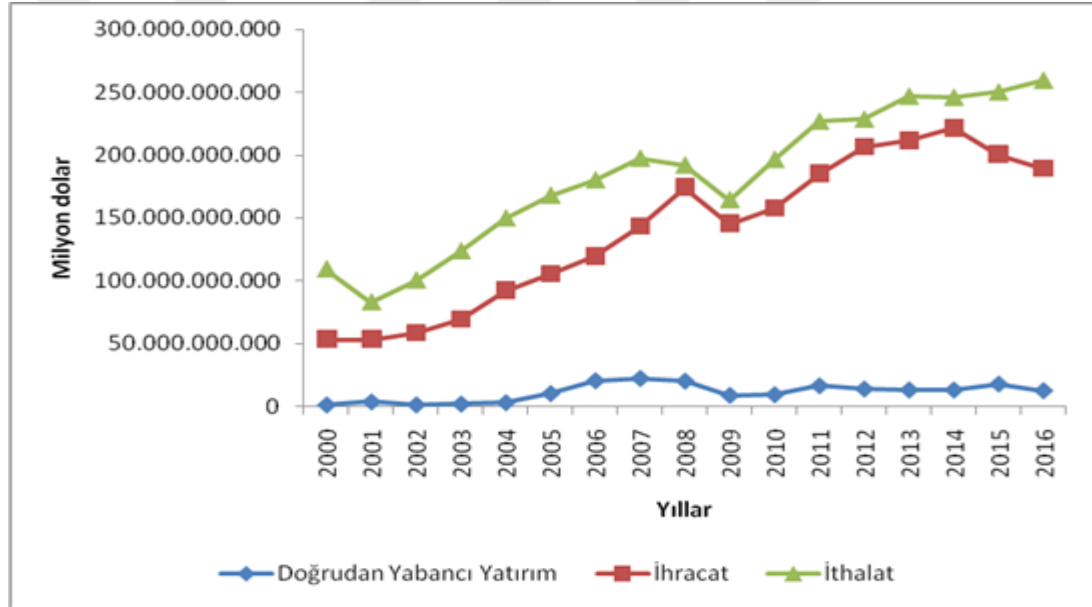
sağlamaktadır. İhracatın artması gittiği ülke ekonomisine katkı sağlamaktadır. Sermaye hareketlerinin gittiği ülkelerde net sermaye girişlerinin büyük bir kısmı cari açığın finansmanında kullanılmasının nedeni cari işlemler hesabında yer alan açıktan kaynaklanmaktadır. Kısacası cari açığın finansmanının kolay bir şekilde olması sermaye girişlerinin artmasından kaynaklanmaktadır. Fakat günümüzde sermaye akımlarında ortaya çıkan artışlar cari açıktan fazla sermaye girişlerine yol açmaktadır (Takım, 2010: 53).

Doğrudan yabancı sermaye girdileri ülkenin üretiminde artışa yol açmakta ve bu da milli gelirin artmasına katkı sağlamaktadır. Fakat doğrudan yabancı sermaye üretim aşamasında ihtiyaç duyulan girdileri yurtdışından ya da ev sahibi ülkeden karşılayıp karşılamamasına ve üretiminin ihracata ya da iç piyasaya yönelik olup olmaması durumuna göre ödemeler bilançosunu etkisi olmaktadır. Fakat uluslararası ticaret hacminin artması ve aynı zamanda ülke refahının olumlu yönde gelişmesi dünyada küreselleşme sürecinin etkenlerinden biri olarak doğrudan yabancı yatırım girişleri kabul edilmektedir (Altıntaş, 2006: 2-3).

Tarihsel sürece baktığımızda ülkeler başlangıç olarak daha temel ürünlerin üretiminde uzmanlaştıkları görülmektedir. Bu süreç günümüzde gelişmiş ülkeler açısından teknoloji yoğun üretim sürecindeyken bazı gelişmekte olan ülkeler açısından söz konusu durumunda değişiklik olmadığı görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin çoğunun ihracat ürün sepetlerinde günümüzde hala ilksel ve geleneksel ürünlerin yer aldığı söylenebilir. Dünya piyasalarında oluşabilecek herhangi bir istikrarsızlık, emek yoğun ürünlerin talep esnekliği katı olduğu için bu tür ürünlerin ihracatını gerçekleştiren ülkeleri önemli ölçüde etkileyecektir. Dolayısıyla rakip ülkeler karşısında gelişmekte olan ülkelerin rekabet güçlerini arttırmaları için ve söz konusu istikrarsızlıktan daha az etkilenmesi için ihracat sepetlerini çeşitlendirmeleri gerekmektedir (Can & Kösekahyaoğlu, 2016: 146).

Doğrudan yabancı yatırımlar 17 Haziran 2003'te yürürlüğe konulan 4875 sayılı "Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu" ile yeniden tanımlanmıştır. Aynı zamanda

söz konusu kanun ile birlikte, daha fazla teşvikler, imkânlar getirilmiş ve bürokratik engeller kaldırılmıştır. 18 Ocak 1954'ten 17 Haziran 2003 yılına kadar yürürlükte kalan "6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu" nun eksik yönlerini ortadan kaldırmak, doğrudan yabancı yatırımların kapsamını genişletmek ve yabancı yatırımcıya uluslararası standartlarda güvenceler vermek 4875 sayılı kanunun amaçları arasında yer almaktadır. Türkiye'de İthalatın ihracattan daha çok artmasının nedenleri arasında iç talep miktarında meydana gelen artış ile beraber hammadde, ara malı ve sermaye malı ithalatı dışındaki tüketim mallarına yönelik talebin artması olmuştur. Dış ticaret açığındaki artışın nedeni çoğunlukla tüketim ve ara malı ithalatından kaynaklanmaktadır (Terzi & Pata, 2017:169).

Şekil 2: Türkiye Doğrudan Yabancı Yatırım, İhracat ve İthalat (2000-2016)

Kaynak: The World Bank, (çevrimiçi), <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-development-indicators>, Erişim Tarihi: 21.02.2018

Şekil 2’de Türkiye’de doğrudan yabancı yatırım, ihracat ve ithalat verileri milyon dolar olarak verilmiştir. 2000 yılında doğrudan yabancı yatırımlar 982 milyon ABD doları iken ihracat 53.091 milyon ABD doları ve ithalat ise 109.208 milyon ABD doları olarak gerçekleşmiştir. Doğrudan yabancı yatırımlarda 2009 yılına kadar artış göstermektedir. Aynı zamanda ihracat ve ithalat oranlarında da 2009 yılına kadar

artış daha sonra düşüş görülmektedir. Bunun nedeni ise 2009 yılında yaşanan küresel finansal krizden kaynaklandığını söyleyebiliriz.

3.2.2. Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımların İstihdam Üzerindeki Etkileri

Günümüzde dünyada işsizlik önemli bir sorun teşkil etmektedir. İşsizlik sorunu mevcut kaynaklarla çözülmezse doğrudan yabancı yatırımların önemi artmaktadır. Şöyle ki; Çin Halk Cumhuriyetinde doğrudan yabancı yatırım aracılığıyla ülkede ihracat artışı sağlanarak istihdamda artış meydana gelmiştir. Bunun yanı sıra döviz transferinde ve döviz tasarrufunda bulunmak isteyen ülkeler bunu doğrudan yabancı yatırımlar aracılığıyla gerçekleştirmektedir. Doğrudan yabancı yatırımlar iş gücü maliyetlerinin düşük olduğu gelişmekte olan ülkelere çokuluslu şirketler aracılığıyla gerçekleşmektedir. Aynı zamanda literatürde doğrudan yabancı yatırımın istihdamda artış sağladığına yönelik birçok çalışma olmasına rağmen doğrudan yabancı yatırımın istihdam üzerinde genellikle olumlu sonuçlar doğurmadığına yönelik çalışmalarda bulunmaktadır (Şahin, 2016: 104).

Gelişmekte olan ülkelerin işgücü piyasalarında doğrudan yabancı yatırımların en önemli katkısı, iş gücü oluşturmaları ve iş gücünün kalitesinin arttırması olmuştur. Doğrudan yabancı sermaye yatırımının pozitif olmasına yönelik beklenen etkilerin başında, iş gücü piyasasında işsizlere iş bulma imkânı sağlamada doğrudan yabancı yatırımın istihdama etkisi yer almaktadır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımının istihdam etkisi Türkiye gibi iş oluşturma açısından sorunları olan ve gerekli sermayeyi elinde bulundurmeyen ülkelerde önemli bir göstere olmaktadır (Bülbül, 2010: 208).

Yabancı sermaye girişleri, yeni yatırım imkânları ve yeni teknolojik gelişmeler iş gücü hacminde niceliksel ve niteliksel iyileşme sağladığı için birçok iktisatçı açısından istihdam artışlarında önemi vurgulanmaktadır. Ulusal emek piyasasında işgücü talebinin artması doğrudan yabancı yatırımların artmasına bağlı olarak ortaya çıkmaktadır (Çinko, 2009:120).

1980'li yıllarda başlayan finansal serbestleşme uygulamaları ve sermaye hareketlerinin serbest hale gelmesiyle dünya genelinde önemli yere sahip olmuştur. Yabancı sermaye yatırımlarının bir türü olan doğrudan yabancı yatırımların artış eğilimine girmesi, 1980'li yılların başından itibaren dünya genelinde serbest ekonomik politikaların yükselişe geçmesi, piyasa ekonomisinin gelişmesi aynı zamanda gittikçe uluslararası üretimin artışı ile gerçekleşmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin gereksinim duyduğu sermayeyi doğrudan yabancı yatırımlar vasıtasıyla karşılamada dünya ekonomisinde son zamanlarda yaşanan küreselleşme olgusu yardımcı olmuştur. Doğrudan yabancı yatırımların artmasında ekonomik ve sosyal hayatta yaşanan olumlu gelişmeler önemli bir etkidir. Aynı şekilde doğrudan yabancı yatırımlar ev sahibi ülkeler için bir tek sermaye değil aynı zamanda teknolojik yenilik ve işgücü yaratma açısından da bir kaynak niteliği olarak görülmüştür(Akıncı, 2011: 72).

1994 yılında yayınlanan Dünya Yatırım Raporuna göre, doğrudan yabancı yatırımların işgücü üzerinde olan etkileri doğrudan ve dolaylı olmak üzere iki grupta ele alınmıştır. Yatırımın gerçekleşmesiyle beraber yeni yatırım yapma, üretim kapasitesini genişletme ya da kapasite kullanım oranını artırma gibi doğrudan istihdam etkisi ortaya çıkmaktadır. Dolaylı etkiler ise, doğrudan yabancı yatırımların ekonomide neden olduğu değişiklikler sonucu ortaya çıkmaktadır. Yerli ve yabancı yatırım arasındaki ilişkiler sonucu ortaya çıkan dolaylı etkiler Hirschman'ın yatırım teorisi ile açıklanmaktadır. Hirschman'ın yatırım teorisine göre, gerçekleşen yatırım yeni yatırımları teşvik etmektedir. Aynı zamanda yapılan yeni yatırım hareketli bir gelişme süreci başlatarak ileri ve geri besleyen veya ilişkili olan başka yatırımları da uyarak işgücünde artış meydana getirmektedir. İstihdam artışının daha da artması, ithal üretimi girdi olarak kullanan yeni firmaların kurulmasını sağlamaktadır (Vergil & Ayaş, 2009: 93-94).

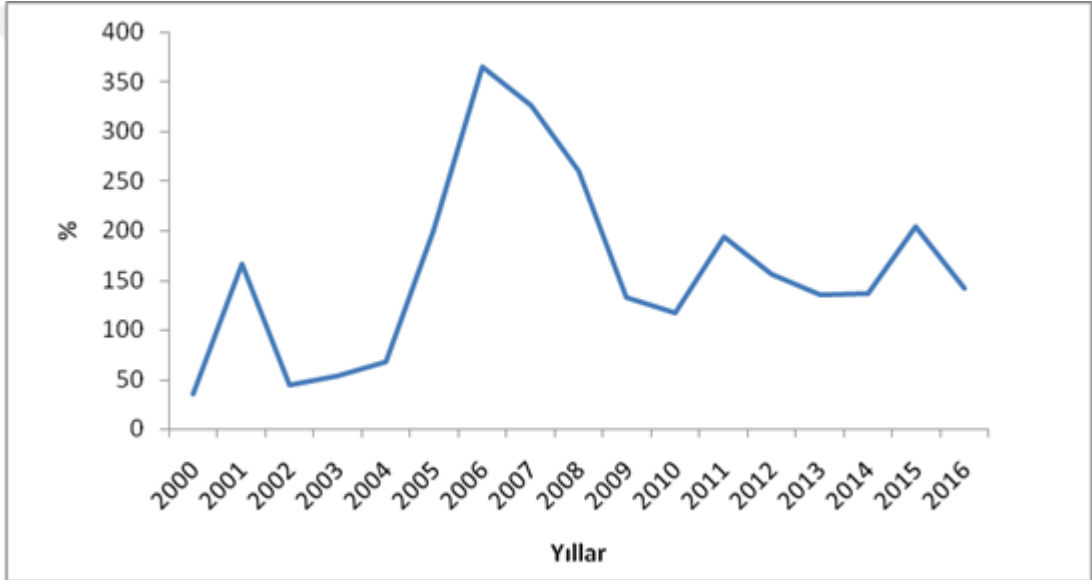
	Doğrudan		Dolaylı	
	Olumlu	Olumsuz	Olumlu	Olumsuz
Nicelik	Net sermaye kazandırır ve genişleyen sektörlerde yeni işler oluşturur	Şirket satın almalar rasyonelleşme ve iş kaybına neden olabilir.	İleriye ve geriye doğru ilişkiler ve çarpan etkisi nedeniyle yerel ekonomide işgücü oluşturabilir.	İthalata dayanmak veya mevcut firmaların yerinden edilmesi iş kaybına neden olur.
Nitelik	Daha çok ücret verir ve daha çok verimliliğe sahiptir.	Kiralama ve tanıtımda istenmeyen uygulamalar getirir.	Yerli firmalara yeni çalışma ve örgütlenme biçimleri aktarır.	Yerli firmaların rekabeti ücret seviyesini aşındırır.
Konum	Yüksek işsizliğin olduğu bölgelerde yeni ve daha iyi iş imkânları oluşturur.	Zaten kalabalık olan yerleşim yerlerini daha da kalabalıklaştırılabilir ve bölgesel dengesizlikleri artış oluşturabilir.	Tedarikçi firmaları işgücü arzının daha uygun olduğu alanlara taşınmaya yöneltebilir	Yabancı firmalar yerel üretimi ikame eder veya ithalata dayanırsa yerel üreticileri yerinden edebilir ve bölgesel işsizliğe yol açar.

Tablo 5: Doğrudan Yabancı Yatırım Girişlerinin Nicelik, Nitelik ve Konumu Üzerindeki Potansiyel Etkileri

Kaynak: Karagöz, K.(2007) Doğrudan Yabancı Yatırımların İstihdama Etkisi: Türkiye Örneği. 8. Türkiye Ekonometri ve İstatistik Kongresi, İnönü Üniversitesi, s. 3.

Doğrudan yabancı yatırım aracılığıyla istihdam büyüklüğünü arttırabilmek için ülkede yatırımı gerçekleştirecek yabancı firmalardan, mevcut işgücünü koruyan ve ilave istihdam oluşturacak gibi tedbirler almaları istenebilir. Böylece gelecek olan doğrudan yabancı yatırımlar için ilave teşvikler sağlanmış olur. Çin’de uygulanan politikalara benzer uygulamalarla, ev sahibi ülkeye giriş yapan yabancı firmaların, yerli firmaları satın almasından ziyade, yeni yatırım yapmaları hususunda yapılan yönlendirmeler yararlı olmaktadır. Aynı zamanda, doğrudan yabancı yatırımların ihracata yönelik üretim oluşturması için gerekli olan organizasyonlar ve bununla birlikte ülkenin yurt dışında ikamet eden vatandaşlarının kendi ülkelerine doğrudan yabancı yatırımlar yapmalarının özendirilmesi gibi uygulamalar geliştirilmelidir (Göçer &Peker, 2014: 120).

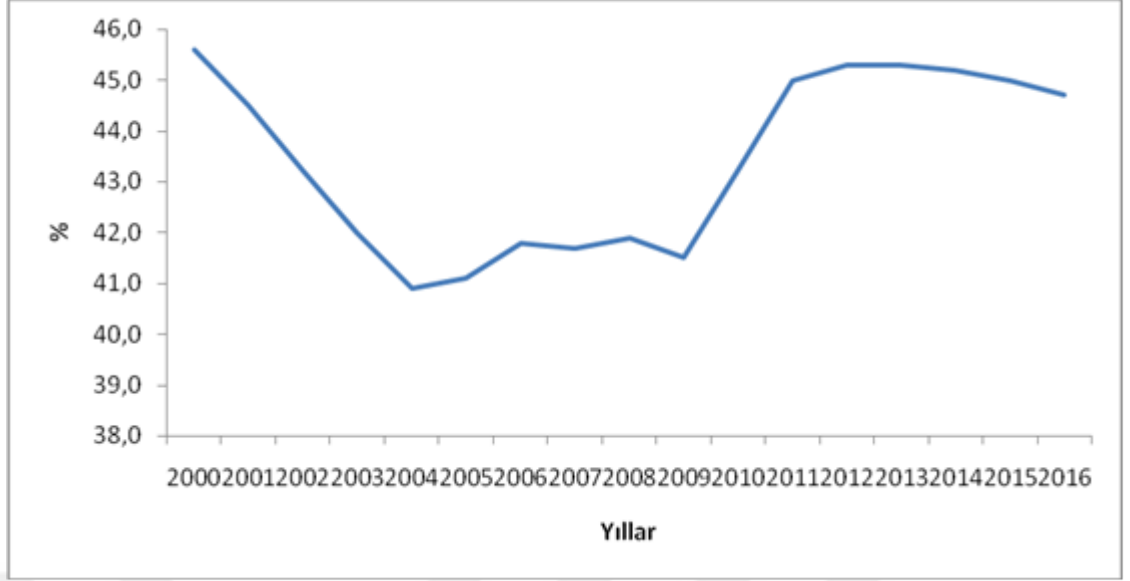
Bir ekonomide ekonomik büyüme ve istihdam artışına yol açmak için sabit sermaye yatırımlarının toplam talebi etkilemesi ve yatırımlarında teşvik edilmesi gerekir. Böylece yatırımların teşvik edilmesi ile birlikte gelir ve tasarruflarda artış sağlanarak ilave yatırımlar teşvik edilmekte dolayısıyla doğrudan yabancı yatırımların da teşvik edilmesi sağlanmakta ve çıktıyı arttırarak istihdamda doğrudan etkiler yaratmaktadır. Aynı zamanda bir sektörde meydana gelen yatırımdaki artış aynı sektörün alt sektörlerindeki yatırımları uyarır ve diğer sektörlerdeki ileri geri bağlantılar aracılığıyla pozitif dışsal ekonomilere yol açar. Sonuç olarak çıktıda artış yaşanır ve böylece üretilen mal ve hizmette meydana gelen artış işgücü talebini arttırarak yeni istihdam olanakları da ortaya çıkarmaktadır (Saray, 2011: 383-384).

Şekil 3: Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımlar (2000-2016)

Kaynak:TheWorldBank, (çevrimiçi), <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-development-indicators>, Erişim Tarihi: 21.02.2018

Şekil 3’de 2000 ve 2016 yılları arasında doğrudan yabancı yatırımlar gösterilmektedir. 2000 yılında doğrudan yabancı yatırımların GSYİH’ya oranı %35,97’dir. 2001 yılında %167,39 ve 2007-2008 yıllarında ise %326,25 ve %259,72 olduğu görülmektedir. 2016 yılında ise %142,49’dur. Doğrudan yabancı yatırımlarda 2001 ve 2008 krizleri dönemlerinde en yüksek düzeye çıkmakta ve sonrasında keskin düşüşler yaşanmıştır.

Şekil 4: Türkiye’de İstihdam (2000-2016)

Kaynak:TheWorldBank, (çevrimiçi), <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-development-indicators>, Erişim Tarihi: 21.02.2018

Şekil 4’de Türkiye’de istihdam oranları 2000 ve 2016 yılları arasındaki veriler yer almaktadır. Buna göre 2004 ve 2010 dönemleri arasında birbirine yakın seyir izlemektedir. 2000 yılından 2004 yılına keskin düşüş görülmektedir. 2000 yılında %45,6, 2004 yılında %41,1 ve 2010 yılında ise 41,8 olarak gerçekleşmiştir. 2016 yılına akacak olursak %44,7 düzeyinde gerçekleştiği görülmektedir.

Doğrudan yabancı yatırımlar ve istihdam oranlarını birlikte inceleyecek olursak 2002 senelerinden sonra Türkiye’de yaşanan istikrar ve güven ortamı olsa da doğrudan yabancı yatırımların istihdama pozitif yönde bir etkisinin olmadığını söylemek mümkündür. İşsizlikte meydana gelen artışların doğrudan yabancı yatırımlar ile sorunların düzelmesine yönelik beklentilerinin geçerli olmadığı görülmektedir.

3.2.3. Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımların Turizm Üzerindeki Etkileri

Tarım ve imalat sektörleri iktisadi açıdan ihracat faaliyetleri vasıtasıyla istihdam ve gelir yaratan veya kırsal alanlarda kalkınmayı teşvik eden önemli kaynaklar olarak kabul edilmektedir. Ayrıca turizm endüstrisi sosyo-ekonomik kalkınma amaçları için önemli bir araç olarak görülmektedir. Bu doğrultuda; ulaştırma, konaklama, yiyecek ve içecek, eğlence ve kültürel etkinlikler, spor ve rekreasyon gibi mal ve hizmetler turizm kapsamında yer almaktadır. Turizm endüstrisinin gelişmesiyle birlikte yatırıma yönelik bir fon ihtiyacı da beraberinde gelmekle birlikte yatırım fonları geliştirmekte olan birçok ülkede oldukça sınırlı düzeyde kalmaktadır. Bu tür faaliyetlere yönelik projelerin finansmanında doğrudan yabancı yatırımlara önemli bir şekilde ihtiyaç duyulmaktadır. Turizm endüstrisinin doğrudan yabancı yatırım girişleri; oteller, restoranlar, rekreasyon merkezleri ve destekleyici fiziksel altyapı ve hizmetlerin artırılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bunun yanı sıra turizm faaliyetlerinde bilgiye ve küresel tedarik zincirlerine erişim ve dağıtım kanalları da önemli bir rol oynamaktadır. Sonuç olarak; turizm faaliyetlerinin gerçekleştirilmesinde doğrudan yabancı yatırım önemli bir araç görevi görmektedir (Şahbaz, & Mızırak, 2017: 107).

Turizm sektörü ekonomi açıdan gelişmişlik ve aynı zamanda geri kalmışlık arasındaki mesafeyi daraltmakta ve yatırımların etkisini kısa sürede gösterebilecek niteliktedir. Diğer taraftan doğrudan yabancı yatırımlar ise geliştirmekte olan ülkelere sermaye ihtiyaçlarının ve altyapı eksikliklerinin giderilmesine önemli katkılar sağlamakla birlikte geliştirmekte olan ülkelere bilginin bir üretim faktörü olarak kullanılabilmesi ve teknoloji transferi de sağlamaktadır. Politik ve ekonomik istikrarsızlık yaşayan geliştirmekte olan ülkeler genellikle doğal kaynaklar açısından zengin olmasına rağmen bu kaynakları mal ve hizmete dönüştürecek yeterli düzeyde sermaye, teknoloji ve bilgiye sahip değillerdir. Dolayısıyla söz konusu bu ülkelerin yabancı sermaye ihtiyaçları da gittikçe yoğunlaşmaktadır. Yabancı sermayenin gelmesini isteyen ülkeler ise yatırımcıya yeni bir pazar, kolay erişilebilir doğal kaynaklar, ucuz işgücü ve lokasyon gibi avantajlar sağlamakla birlikte yabancı

yatırımcının sağladığı likidite akışı, teknoloji transferi, inovasyon ve girişimcilik fırsatları, verimlilik artışı ve sürdürülebilirlik gibi hususlar ise artı bir değer olarak katkı sağlayabilmektedir (Işık, 2016: 2-3).

Yabancı sermaye girişleri, ülkemizde turizm sektörüne dönük yabancı sermaye hareketleri “6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu”, “Yabancı Sermaye Çerçeve Kararnameleri” ve “Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Dairesi”nin oluşturduğu esaslara göre oluşmaktadır. Ülkemizde yabancı sermaye, 1954 senesinde çok elverişli bir yasal düzenlemeye kavuşmuştur. Fakat harekete geçmek için 1980 senesinden sonra başlayan yasal, ekonomik ve sosyal şartların uygunluğu beklenmiştir. Yabancı sermaye açısından 1980 yılı ile birlikte Türkiye’yi cazip kılan şey kanunun daha değişik bir anlayışla ele alınmış olmasıdır. Turizmin ülke ekonomisine kattığı yararlar dikkate alınarak Türkiye’de bu sektörlerde yerli ve yabancı sermayeli yatırımları özendirici, önlemler alınarak uygulamaya konulmuştur (Çeken: 32).

Turizm sektörüne gelen yabancı sermaye yatırımlarındaki girişlerin artışı ekonominin diğer sektörlerinde de etki sağlayacaktır. Söz konusu bu etki başlangıçta, turistin zaruri ihtiyacı olan yeme-içme ve barınma ile zorunlu ihtiyaç kapsamı dışında olan kamp alanları, konaklama merkezleri, yiyecek-içecek tesislerinde ortaya çıkacaktır. Bunların yanı sıra rahatlık ve konfor attırmaya yönelik türlü üretim hizmetleri, sağlık, sigorta ve emniyet hizmetlerinde de etkiler görülecektir (Çetinkaya, 2004: 253-254).

Gelişmekte olan ülkelerde 1990’lı yıllarda doğrudan yabancı yatırımlarda yaşanan hızlı artış ile birlikte en istikrar gösteren ve en önemli uluslararası sermaye akışı olmuştur. Çünkü doğrudan yabancı yatırımların ev sahibi ülkedeki verimliliği pozitif olarak etkilemiş ve ekonomik büyümeye dolaylı ya da doğrudan katkı sağlamıştır. Şöyle ki; doğrudan yabancı yatırım ekonomik büyümeyi olumlu açıdan hem doğrudan sermaye birikimine katkı sağlayarak ve yeni teknolojinin ev sahibi ülkeye aktarılmasına neden olarak etkilemekte hem de doğrudan yabancı yatırımın emek

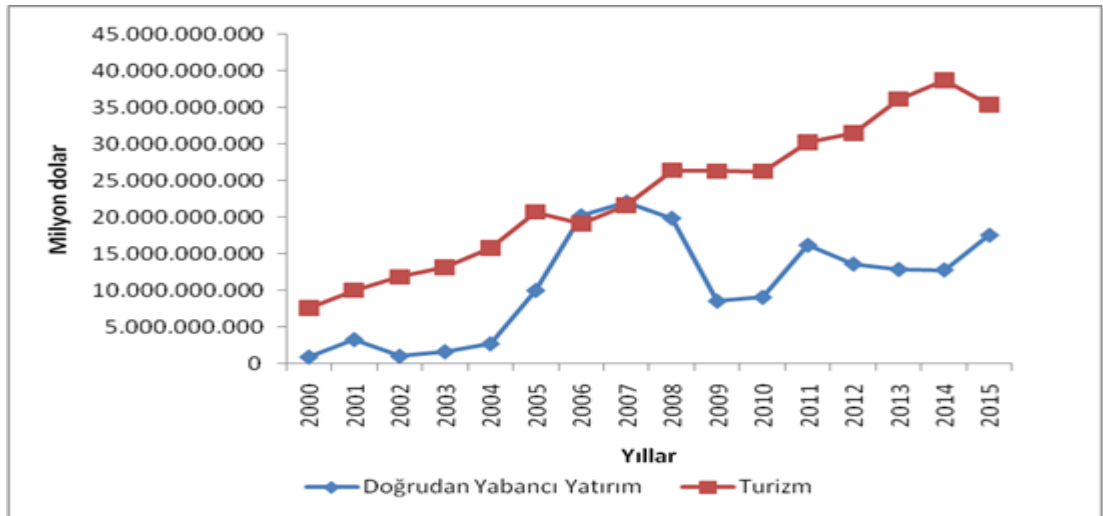
eğitimi sayesinde ev sahibi ülkenin teknolojik bilgi birikimini transfer etmesi, işte yetenek oluşturma ve yeni yönetim düzeninin oturtulması ile dolaylı olarak etki göstermektedir(Bahar, 2010:29).

Yabancı sermayenin Türkiye'ye hem ulusal ekonomi düzeyinde hem de turizm sektörü yönünden gelmesini gerektiren birçok olumlu sebepleri vardır. Bunlar (Ege & Gürdoğan, 2006:52-53):

1. Türkiye'nin hem ulusal ekonomi açısından belirlenen büyüme hızına, hem de turizm sektöründeki amaçlarına ulaşması için fazla miktarda sermaye yatırımlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Ekonomik sektörlerde ve turizm sektörlerinde bazı ekonomik yatırımların finansmanına katkı sağlamıştır.
2. Ülkede modern işletmecilik formasyonunu elde etmiş teknik ve yönetsel eğitime sahip olan tecrübeli yönetici kadro ile birlikte mevcut işletmelerin uluslararası ürünlere rekabet edebilecek kalite ve fiyatta planlı üretim yapılması mümkündür. Aynı zamanda yabancı sermaye hem sermaye yönünden hem de modern yönetim ve işletmecilik sistemlerinin ülkeye girmesine fayda sağlayacaktır.
3. Turizm talebi dünyanın ve ülkenin içinde bulunduğu savaş, terör, siyasi huzursuzluk vb gibi olumsuz olaylardan etkilendiği için yabancı sermaye kullanımı turizm sektöründe daha fazla risk paylaşımı yapılması açısından yararlı olacaktır. Ülkede yaşanan bu tür olumsuz durumlarda talepte önemli azalmalar yaşanması muhtemel olmaktadır. Ayrıca yabancı yatırımcının ev sahibi ülkede ortaya çıkabilecek riskleri yerli yatırımcı ile paylaşması gerekli olabilir.
4. Yabancı sermaye yatırımları ile ülkeye gelen ek kapasite ve hizmetler döviz gelirlerinde bir artış sağlarken, yatırım ile ülkeye gelen ve hizmetler için kendi dış kaynaklarını kullanmaları döviz çıkışlarının azalmasına yol açabilir.
5. Ülkenin sanayi ve turizmde yaşadığı en önemli sorunlardan birisi uluslararası pazarlamadır. Aynı zamanda pazarlamanın en önemli unsurlarından birisi de pazarlama kanallarıdır. Bu kanallarda yer alabilmek için sanayi sektöründe olduğu kadar turizm sektöründe de yabancı ülkelerle rekabet etmelidir.

Bunun gerçekleştirebilmek için ise tüketici bazında itibarlı, tanınmış markaların desteğini alma ve güçlü pazarlama kuruluşlarına sahip işletmelerle anlaşma yapma zorunluluğu bulunmaktadır. Yabancı sermayenin amacı olan karlılığın dış piyasalarda talep yaratması gerektiği için yabancı sermayeye ihtiyaç duyulmaktadır.

6. Turizm alanında rakip ülkelerin turist potansiyeli durumunda olan ülkelerde gerçekleştirecekleri olumsuz propagandalar yabancı sermayenin kullanımını önemli ölçüde etkiler. Yani bölgede ve ülkede yaşanan olumsuz olaylarda, yabancı yatırımcı kendisine ve ev sahibi ülkeye yönelik gerçekleştirilen olumsuz propagandaları olumluya dönüştürülmesi aşamasında etkili olabilmektedir.
7. Turizm sektöründe yer alan varlıkların genellikle sabit varlıklardan oluşması, ana sermaye açısından faaliyetlere ara verilerek geriye dönüşümünün sağlanması neredeyse olanaksız görülmektedir.
8. Turizm sektöründe üretim, “emek-yoğun üretim” tekniğine dayandığı için yabancı sermaye yatırımı kurulacak yeni turizm tesisleri, yeni iş imkânları oluşturacağından, ülkenin istihdamını pozitif yönde etkileyecektir.
9. Turizm sektörü hizmet üretmeye yönelik faaliyetlerden oluşmaktadır. Dolayısıyla turizm sektöründe yer alan yabancı sermaye, diğer sanayi sektörlerinin aksine faaliyet sürecinde yeni ve önemli bir ithalat ihtiyacı ve buna bağlı olarak da döviz ihtiyacını oluşturmadığı için dışa bağımlı bir sektörün niteliği göstermez.

Şekil 5: Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırım ve Turizm (2000-2016)

Kaynak:TheWorldBank, (çevrimiçi), <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-development-indicators>, Erişim Tarihi: 21.02.2018

Şekil 5’de Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımlar ve turizm istatistiklerinin 2000-2016 dönemleri arası ele alındığı görülmektedir. Şekli incelediğimizde 2006 ve 2007 yıllarında doğrudan yabancı yatırım ve turizmin birbirine ne kadar yakın olduğunu görmekteyiz. Buna göre 2006 yılında doğrudan yabancı yatırım 20.185 milyon ABD doları olmakla birlikte turizm ise 19.137 milyon ABD doları olarak gerçekleştiğini görmekteyiz. 2007 yılında ise 22.047 milyon ABD doları ve turizm ise 21.662 milyon ABD doları olarak gerçekleşmiştir. Türkiye bir turizm ülkesidir ve sektöre yatırım amacıyla gelen doğrudan yabancı yatırımların artış göstermesi için gerekli yatırım ortamının sağlanması, ülkenin belki de en rekabetçi sektörü olarak nitelendirilen turizm için çok önem arz etmektedir.

3.2.4. Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımların Döviz Üzerindeki Etkileri

Ulusal paranın çok fazla değerli olması ile birlikte gelen yabancı yatırımın satın alma gücü azalacak, işgücü maliyetleri artacak ve bununla birlikte gerçekleştirilen üretimin ihracatı zorlaşacaktır. Böylece aşırı değerli olan ulusal para doğrudan yabancı yatırım girişini olumsuz yönde, ulusal paranın değer kaybetmesinin ise doğrudan yabancı yatırım girişini olumlu yönde etkilemesi beklenebilir. Ayrıca tüketicilerin satın alma gücü ulusal paranın değerlenmesiyle artacağından pazar odaklı doğrudan yabancı yatırım girişini olumlu yönde etkileyebilir. Aynı zamanda döviz kurunun düzeyi ve değişkenliği ile doğrudan yabancı yatırım arasındaki bağlantı mutlak olmamakla birlikte üretilen malların amacına bağlı olmaktadır. Genellikle literatürde güçlü para ev sahibi ülkenin rekabetçi gücünün göstergesidir ve söz konusu bu döviz kuru, rekabet gücünü gelir etkisi ve maliyet etkisi olmak üzere iki kanaldan etkilemektedir. Yatırım yapılan ülkenin parasının yabancı ülke parasına göre daha güçlü olması durumunda piyasada üretilen ürünlerin satılması çok uluslu işletmeler açısından avantajlı hale gelecektir. Ticari veya ticaret dışı yasaklarla piyasaya girişin engellendiği yerel piyasada çalışmak yatırımcının hedefi ise doğrudan yabancı yatırım ile ticaret ikame edilir. Böylece tüketicilerin satın alma

gücü artacağı için değerlendirilen ulusal para doğrudan yabancı yatırımların artmasını sağlayacaktır(Özdamar, 2016: 103).

Ülkeler arasındaki enflasyon farklılıkları dikkate alarak hesaplanan nominal döviz kuru reel döviz kuru. Ulusal paranın reel kazancını arttırarak ihraç mallarının ucuzlaması reel döviz kuru endeksindeki artışlar olarak tanımlanır. Böylece yatırım yapılan ülkenin dış rekabet gücünde yaşanan artıştan dolayı genellikle ülkeler reel döviz kurunun yükselmesini arzularlar. Aynı zamanda reel döviz kuru makroekonomik yapıdaki arz ve talep yapılarını incelemek ve ülkelerin verimliliklerini karşılaştırmak için kullanılmakla birlikte reel döviz kurunda yaşanan artış mal ve hizmetlerde fiyat artışına yol açar. Bu durumda ise artan reel kur ile birlikte ithalatın ucuzlamasına karşın, ihracat pahalılaşmaktadır. Diğer taraftan çok uluslu şirketler birçok ülke de çalışmış olduklarından dolayı döviz kurlarında meydana gelen değişimden etkilenmektedirler. Söz konusu reel döviz kurunda ortaya çıkan değişiklikler bu şirketlerin karlılığını da etkilemekte ve ülkelere gelen doğrudan yabancı sermaye yatırım düzeylerinde değişikliğe yol açmaktadır. Ulusal paranın değerinin artmasıyla birlikte yatırımın satın alma gücünde meydana gelen düşüşten dolayı aşırı değerlendirilen yabancı yatırımın yapıldığı ülke parası o ülkeye doğrudan yabancı sermaye yatırım girişini azaltır (Topal & Gül, 2016:233).

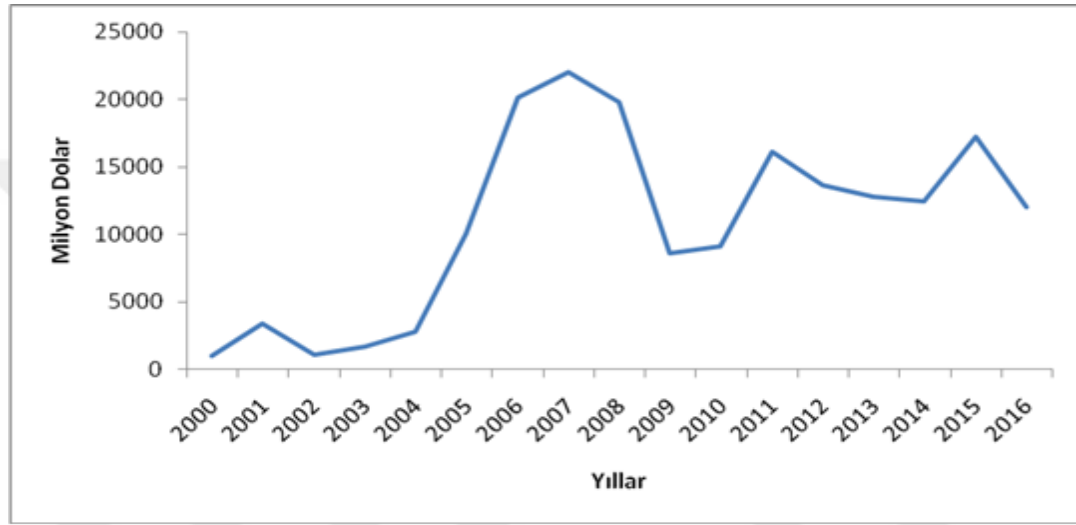
Doğrudan yabancı yatırım literatüründe rekabet gücünün göstergesi olarak kabul edilen döviz kuru, doğrudan yabancı yatırımları gelir etkisi ve maliyet etkisi olarak iki şekilde etki göstermektedir. Buna göre döviz kurlarında meydana gelen artış üretimini ihracata bağlı olarak yapılan yatırımcının ulusal girdi kullanımının artırması ve aynı zamanda yatırımcının ihracat ile karının yükselmesine olanak sağlaması gelir etkisi olarak tanımlanır. Böylece döviz kurunda meydana gelen artış doğrudan yabancı yatırımları olumlu olarak etkilemektedir. Aynı zamanda döviz kurunda meydana gelen artış halinde, ihracata bağlı yatırımcının üretiminde ithal girdi kullanması ve bununla birlikte ithal girdi bağımlılığının artması yatırımcının ihracat ile karının düşmesine olanak sağlaması maliyet etkisi olarak tanımlanır. Böylece döviz kurunda meydana gelen artış doğrudan yabancı yatırımları olumlu olarak etkilemektedir. Döviz kurlarının doğrudan yabancı yatırım üzerindeki net etkisine baktığımızda; eğer gelir etkisi maliyet etkisinden yüksekse, döviz kurunun

artması doğrudan yabancı yatırımları olumlu, maliyet etkisi gelir etkisinden yüksek ise olumsuz olarak etkilemektedir (Yapraklı, 2006: 26).

Reel döviz kurundaki değişikliklerin doğrudan yabancı yatırım girişlerine yaptığı etki ile ilgili literatürde birçok görüş söz konusudur. Buna göre doğrudan yabancı yatırım akımlar ve ev sahibi ülkenin döviz kuru arasında pozitif yönde ilişkinin varlığı öne sürülmektedir. Aynı zamanda, literatürde görece işgücü maliyetleri etkisi ve görece servet etkisi olmak üzere iki temel yaklaşım söz konusu olmaktadır. Göreceli iş gücü maliyetleri etkisi 1985 yılında Cushman tarafından ileri sürülmüştür. Buna göre; yatırım yapılan ülkenin parasının değeri doğrudan yatırımcının yer aldığı ülkenin para değerine kıyasla düşük olduğunda yatırım yapılan ülkede işgücü maliyetlerinde düşüş olacaktır. Bu durumda ise yatırım yapılan ülkeye yönelik doğrudan yabancı yatırım girişleri artacaktır. Görece servet etkisi yaklaşımı ise 1991 yılında Froot ve Stein tarafından ileri sürülmüştür. Buna göre; aksak sermaye piyasaları varsayımı altında yatırım yapılan ülkenin para değeri ana ülke parasının değerine kıyasla düşüş gerçekleştiğinde (reel kurda artış) yatırım yapılan ülke yatırımcılarının serveti görece olarak düşecektir. Böylece bu piyasaya girmek isteyen doğrudan yatırımcıların servetinde görece olarak artış olacaktır. Bu durumda ise; para değerindeki azalışa bağlı olarak doğrudan yatırımcıların yatırım yapılan ülkede varlık satın alımlarını teşvik edecektir. Dolayısıyla bu ülkeye yönelik doğrudan yabancı yatırım girişleri artacaktır. Ayrıca her iki hipotezin durumuna göre de reel kurda ortaya çıkan bir azalışın yatırım yapılan ülkeye doğrudan yabancı yatırımın girişlerini engellemesi beklenmektedir (Çiftçi, & Yıldız, 2015: 74-75).

Çok Uluslu Şirketlerin (ÇUŞ) birçok ülkede faaliyette bulduklarından dolayı birçok para birimi ile çalışmak durumunda oldukları için ev sahibi ülkenin döviz kuru politikaları da yabancı yatırımcıya göre önemli olmaktadır. Bununla birlikte döviz kurlarında yaşanan hareketlilik ve aynı zamanda belirsizlikler, söz konusu firmaların kârlılığında ve üretim yerlerinin tercihlerinde etkili olmaktadır. Bir ülke parasının diğer ülke parası karşısında devamlı olarak değerinin artması durumunda sermaye parası değer kaybeden ülkeye doğru yönelir. Fakat döviz kurlarının doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerinde ortaya çıkacak olan etki saptanırken,

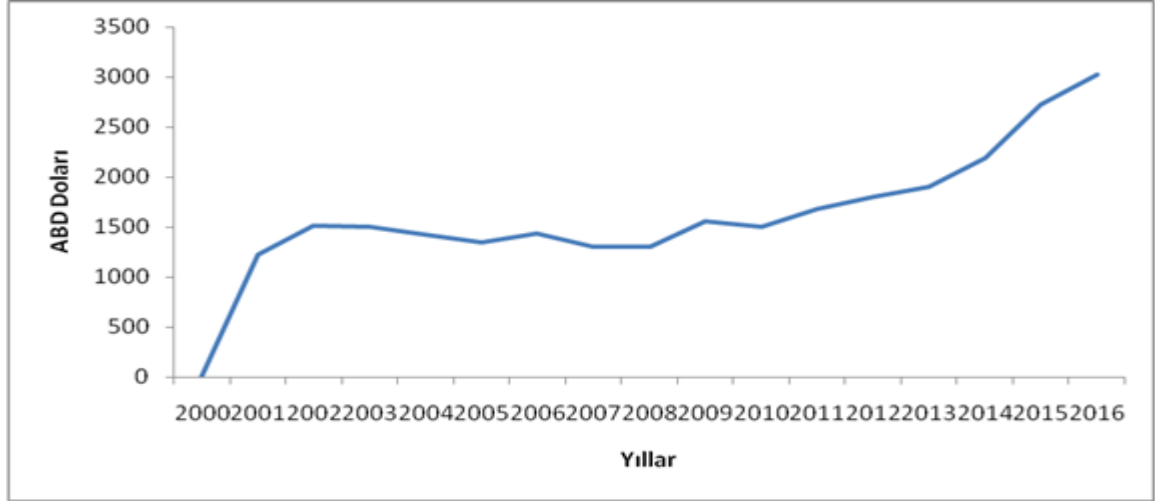
bir firmanın ürünlerinin ne kadar kısmının ihraç, ne kadar kısmının ithal ettiği konusu dikkat edilmesi gereken noktadır. Yabancı yatırımcının iç pazara yönelik üretim yapması durumunda döviz kurları yalnızca yatırım ve aynı zamanda kâr transferi sürecinde önem teşkil eder. Fakat yabancı yatırımcının dış pazara yönelik üretim yapması ürünlerin satış sürecinde de döviz kurlarına dikkat etmesi gerekmektedir (Kar& Tatlısöz, 2008: 11).

Şekil 6: Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırım (2000-2016)

Kaynak:TheWorldBank, (çevrimiçi), <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-development-indicators>, Erişim Tarihi: 21.02.2018

Şekil 6’da 2000 ve 2016 yılları arasında doğrudan yabancı yatırımlar gösterilmektedir. 2000 yılında doğrudan yabancı yatırımları 982 milyon ABD Doları’dır. 2001 yılında 3.352 milyon ABD doları ve 2007-2008 yıllarında ise 22.047 milyon ABD doları ve 19.851 milyon ABD doları olduğu görülmektedir. 2016 yılında ise 11.987 milyon ABD dolarıdır.

Şekil 7: Türkiye’de Reel Döviz Kuru (2000-2016)

Kaynak: OECD, (çevrimiçi) <https://data.oecd.org/conversion/exchange-rates.htm>Erişim Tarihi: 21.02.2018

Şekil 7’de Türkiye’de Reel Döviz Kuru 2000-2016 dönemleri arasında ABD doları olarak gösterilmektedir. Buna göre reel döviz kuru 2000 yılında 0.625 ABD doları 2002 yılında ise 1.507 ABD doları olarak gerçekleşmektedir. 2008 ve 2016 dönemlerine bakacak olursak 1.302 ABD doları ve 3.020 ABD dolarıdır. Türkiye’de döviz kurlarının hareketliliği döviz piyasasında istikrarı tayin eden ve doğrudan yabancı yatırımları etkileyen önemli bir makroekonomik değişken özelliğini korumaktadır.

3.2.5. Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Büyüme Arasındaki İlişki

Ekonomik büyüme; ekonomik, kültürel ve kurumsal faktörlerden etkilenen karmaşık bir fenomendir. Dolayısıyla büyüme ve çeşitli ekonomik faktörler arasındaki nedensellik çizgileri genellikle doğada iki yönlüdür. Ayrıca büyümeyi açıklamak için önerilmiş olan çeşitli faktörler de birbiriyle ilişkilidir. Benzer şekilde doğrudan yabancı yatırımların büyüme üzerindeki etkilerini nicelikselleştirmeye çalışan ampirik araştırmalar içinde geçerlidir ve birkaç kanal aracılığıyla çalışırlar. İlk olarak, doğrudan yabancı yatırım girişleri bir finansman kaynağı olduğu için sermaye oluşumunu etkileyebilir ve sermaye oluşumu ekonomik büyümenin en önemli belirleyicilerinden biridir. İkinci olarak, doğrudan yabancı yatırım girişleri bir ev sahibi ülkenin verimliliğini arttırabilir ve karşılaştırmalı üstünlüğü değiştirebilir.

Verimlilik artışında ihracata yönelik önyargılar varsa doğrudan yabancı yatırımlar hem büyümeyi hem de ihracatı etkileyecektir. Üçüncü olarak, bir ev sahibi ülkenin kurumsal yapısı (yasal sistemi, mülkiyet haklarının uygulanması vb. gibi) o ülkedeki doğrudan yabancı yatırım girişlerini ve sermaye oluşumunu etkileyebilir (Moudatsou, 2003: 689-690).

Doğrudan yabancı yatırımlar uluslararası entegrasyonun önemli bir anahtarıdır. Doğru politika uygulandığında, doğrudan yabancı yatırım finansal istikrarı sağlayabilir, ekonomik kalkınmayı teşvik edebilir ve toplumların refahını arttırabilir (OECD, 2008: 14). Birçok teorik ve ampirik çalışma doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyümeyi olumlu ya da olumsuz etkileyebilecek çeşitli kanalların olduğunu vurgulamaktadır. Doğrudan yabancı yatırımların büyümeye ne derece katkıda bulunduğu, ekonomik ve sosyal koşullara veya kısaca ev sahibi ülkenin çevresel niteliğine bağlı olmaktadır. Yüksek tasarruf oranları, serbest ticaret rejimi ve ileri teknoloji ürünü olan ev sahibi ülkeler doğrudan yabancı yatırımların ekonomilerini geliştirmesinden yararlanabilir. Birçok çalışma doğrudan yabancı yatırımların kişi başı GSYİH'nin artmasına, ekonomik büyümenin hızlanmasına ve verimlilik artışının sağlanmasına neden olduğu bulunmuştur (Akinlo, 2004: 627-629).

Teorik olarak, Neo-klasik büyüme modelinde doğrudan yabancı yatırım, yatırım hacmini ya da verimliliğini arttırarak ekonomik büyümeyi teşvik etmektedir. İçsel büyüme modeline göre ise, doğrudan yabancı yatırım gelişmiş ülkelerden ev sahibi ülkeye teknolojik gelişim yaratarak ekonomik büyümeye katkı sağlamaktadır. Doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyümeye pozitif etkisi durumunda gelişmiş pazar büyüklüğüne neden olur ve bu durumda ise daha fazla doğrudan yabancı yatırım çeker. Ev sahibi ülke sermaye birikimi sayesinde yeni girdilerin ve teknolojilerin üretim sürecine dâhil edilmesini teşvik ederek doğrudan yabancı yatırımlarının büyümeyi güçlendirmesi beklenmektedir. Yeni girdilerin olması durumunda, doğrudan yabancı yatırımlar ile ilgili üretimde çok çeşitli ara mallar kullanıldığından dolayı üretimde artış ortaya çıkacaktır (LI & LIU, 2005: 393).

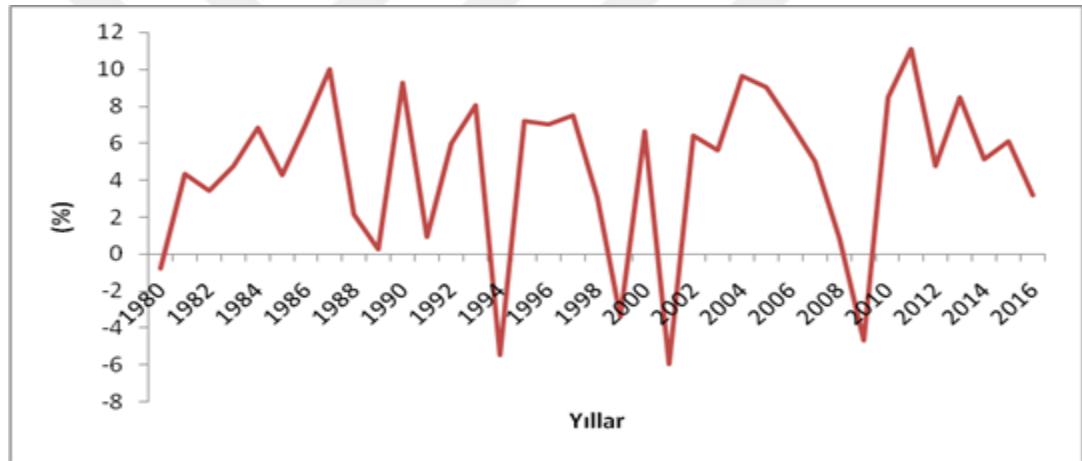
Neo-klasikler sermayenin en yüksek riske göre ayarlanmış getiri oranının bir fonksiyonu olduğunu varsayarlar. Bu varsayım doğrudan yabancı yatırım analizinde savaş sonrası dönemde Neo-klasik teori tarafından kullanılan temel teorik çerçeveyi sağlamıştır. Neo-klasik büyüme teorisinin temel sonuçlarından biri de tüm ulusların sonunda aynı üretim seviyesine yaklaşacak olmasıdır. Bu durumun gerçekleşmesine yönelik bulgu eksikliği ise “yeni büyüme teorilerinin” gelişmesine yol açmıştır. Bu yeni teorilerin temel özelliklerinden biri teknolojiyi endojen (içsel) bir değişken yapmasıdır (Asheghian, 2011: 4-5).

Doğrudan yabancı yatırımların sadece çıktılarının büyümesi üzerine kısa vadeli bir etkiye sahip olduğu düşünülmektedir. Fakat son yıllarda içsel büyüme teorisinin kabulü doğrudan yabancı yatırımların uzun vadede ekonomik büyümeyi teşvik etmesi beklenen kanalların araştırılmasını desteklemiştir. Endojen (içsel) büyüme modellerinin üstünlüğü, uzun vadeli büyümenin sadece tek başına teknolojik değişimlerden değil aynı zamanda kuramsal ve ulusa özgü faktörlerden etkilenmediği varsayımını ifade etmesidir. Ekonomik büyüme, ticaret politikası, siyasi istikrar, mevzuat, iç piyasa büyüklüğü ve ödemeler dengesi kısıtlamaları ile bilinen ev sahibi ülkenin ekonomik ortamı doğrudan yabancı yatırım girişlerini önemli ölçüde etkileyebilir. Böylece ev sahibi ülkelerin hükümetleri doğrudan yabancı yatırımlara daha elverişli politikalar planlayarak ekonomik büyümeyi teşvik edebilir. Ayrıca doğrudan yabancı yatırım rekabetinin yoğunlaşmasına ve eksik rekabetçi sanayilerin yapısının değiştirilmesine neden olabilir. Bu da arz endüstrilerini teşvik ederek yerel çıktı talebi oluşturabilir (Asheghian, 2011: 4-5).

Doğrudan yabancı yatırımlar ev sahibi ülkeye “döviz girişi sağlamak, ülkenin sermaye stokunu artırmak, ülkede üretim kapasitesini genişletmek, istihdam yaratmak, ülkeye teknoloji transferi sağlamak, işletmecilik bilgisi sağlayarak yerli girişimleri eğitmek” gibi faydalar oluşturabilmektedir. Genel itibarıyla, doğrudan yabancı yatırımların gelişmekte olan ülkeler için en önemli etkisi milli gelire olan net katkısıdır. Doğrudan yabancı yatırımlar ile beraber ülkedeki üretim faktörlerinde artış olur veya teknolojik gelişmeler ortaya çıkar, bu durum ekonomik büyümeyi olumlu olarak etkiler. Doğrudan yabancı yatırımların büyümeye olan arttırıcı etkisinin ortaya çıkabilmesi için gelişmekte olan ülkelerin uygun ve destekleyici

yatırım ortamının hazırlanması ve asgari bir kalkınma düzeyine ulaşmış olması gerekmektedir (Alagöz, Erdoğan & Topallı, 2008: 80).

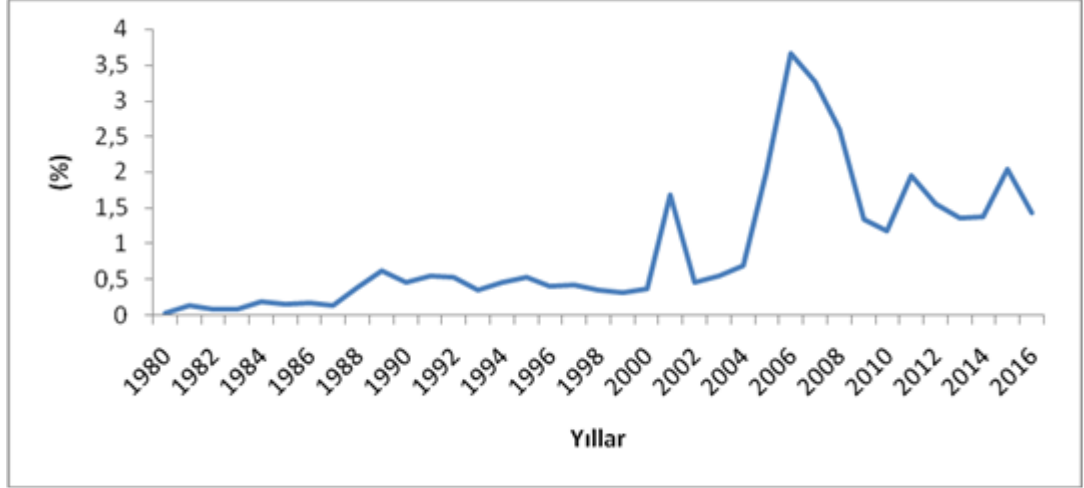
Bu bağlamda Neo-klasik teoriye göre doğrudan yabancı yatırımlar, toplam yatırımların sayısını ve etkinliğini arttırarak ekonomik büyüme pozitif katkı sağlamaktadır. Bunun sebebi ise doğrudan yabancı yatırımların, “sermaye oluşumu ve istihdam artışına yol açması, sermaye malı ihracatını arttırması, sermaye, bilgi ve tecrübeli yöneticiler gibi kaynaklar getirmesi, teknolojinin gelişmesi ve yayılmasına” katkı sağlamasıdır. Böylece verimlilikte artış sağlanmakla birlikte iktisadi büyüme de desteklenmiş olacaktır (Ekinci, 2011: 72).

Şekil 81: Türkiye’de 1980-2016 Arası Dönemde Reel GSYİH

Kaynak: IMF (2017) (Çevrimiçi), <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2017/02/weodata>, Erişim Tarihi: 07.11.2017.

Şekil 8’de Türkiye’de 1980-2016 dönemlerinde Reel GSYİH gösterilmektedir. Türkiye’de dört kriz sürecinden geçtiğini görmekteyiz. Buna göre 1994, 1999, 2001 ve 2009 yıllarında yaşanan krizler sonucunda GSYİH’da ciddi bir düşüş yaşanmıştır. 1994 yılında GSYİH değeri -5,456 düzeyinde 1999 yılında -3,389 düzeyinde, 2001 yılında -5,962 düzeyinde ve son olarak 2009 yılında ise -4,704 düzeyinde gerçekleşmiştir. 2016 yılında 3,184 düzeyinde bir büyümenin gerçekleştiğini söylemek mümkündür.

Şekil 9: Türkiye’de 1980-2016 Arası Dönemde Doğrudan Yabancı Yatırım Girişleri

Kaynak: World Bank(2017) (Çevrimiçi), <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source>, Erişim Tarihi: 07.11.2017.

Şekil 9’da 1980-2016 döneminde Türkiye’ye giren doğrudan yabancı yatırımların değerini görmekteyiz. Buna göre 2001 ve 2009 yıllarında keskin bir artış yaşandığını görmemiz mümkündür. 2001 ve 2009 yıllarında yaşanan kriz sürecini yatırımcılar fırsata çevirmiş ve Türkiye’de doğrudan yabancı yatırım girişinde ciddi artış yaşandığını söylemek mümkündür. Buna göre 2001 yılında doğrudan yabancı yatırım girişi 1,673 düzeyinde ve 2009 yılında 2,597 düzeyinde gerçekleştiğini görmekteyiz. 2015 ve 2016 yıllarında sırasıyla doğrudan yabancı yatırım girişleri 2,042 ve 1,434 seviyelerinde gerçekleşmiştir. Bir süredir düşük seviyelerde ve yatay seyretmekte olan doğrudan yabancı yatırımlar bu eğilimi 2016 yılında da devam ettirmiştir. 2016 yılının ilk çeyreğinden itibaren Türkiye’ye en çok doğrudan yabancı yatırım girişini gerçekleştiren ülkeler Hollanda, Avusturya ve İngiltere olmuştur.

SONUÇ

Her ne kadar geçmişi eskilere kadar uzanan bir olgu olsa da küreselleşme ile beraber ticarete ve ekonomide liberalleşme hız kazanmış beraberinde yabancı sermayeye olan ilgi de artmıştır. Sermayeye ihtiyaç duyan gelişmekte olan ülkeler için doğrudan yabancı yatırımlar önemli hale gelmiştir.

Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımların gelişimi Cumhuriyet döneminin başlarına kadar uzanmaktadır. İkinci dünya savaşının ardından özel kesim çoğunluklu ve dışa açık bir iktisadi kalkınma politikası takip eden Türkiye dış kaynak kullanımını arttırma gayreti içerisine girmiştir. 1951 yılında “Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu” yürürlüğe konulmuştur. 1954 yılında daha liberal ve daha açık hükümler içeren “Yabancı Sermaye Teşvik Kanunu” çıkarılmıştır. Türkiye’de yabancı sermaye yatırımlarının önemi 24 Ocak 1980 tarihli kararlar sonrasında daha da belirginleşmiştir. 1989 yılında çıkarılan “Yabancı Sermaye Çerçeve Kararnamesi” ve “Türk Parasını Koruma” hakkında mevzuat yürürlüğe girmesiyle birlikte doğrudan yabancı yatırımlar 1992’li yıllara kadar yükseliş göstermiştir. Fakat 1994, 1997 ve 1998 kriziyle birlikte en düşük seviyelere inmiştir. 2000 yılında doğrudan yabancı yatırımlar Cumhuriyet döneminin en yüksek düzeyine ulaşmakla birlikte 2001 Şubat ayında yaşanan krizden olumsuz etkilenmiştir. Kriz döneminde yaşanan özelleştirme eylemleriyle birlikte doğrudan yabancı yatırım girişlerinde artış yaşanmıştır. 2005 yılı oldukça pozitif bir atmosfere sahip olsa da Türkiye sadece MG’in % 2,7’sine eşit yabancı yatırımlar elde etmiştir.

Bir ülkede doğrudan yabancı yatırımlarının, “ülkedeki saydamlık, istikrarlı ve hızlı reel büyüme, düşük faiz oranı, öngörülebilir ve düşük enflasyon oranı, ılımlı döviz kuru dalgalanmaları, liberal dış ticaret ve döviz rejimleri yatırım teşvikleri, uygun uluslararası vergilendirme düzenlemeleri” o ülkenin GSYİH’ya oranının yüksekliğini belirleyen göstergeler arasında yer almaktadır. Finansal liberalleşme sürecine paralel olarak önemli boyutlara gelen sermaye hareketleri günümüzde iktisadi literatürde çok tartışılan bir konu olmuştur. Gelişmekte olan ülkelere 1990 yılından sonra ortaya

çıkan mali krizler, sermaye hareketlerindeki serbestleşmenin makroekonomik etkilerinin sorgulanmasına neden olmuştur.

Gelişmekte olan ülkelerin tasarruf açığı sorununun yanı sıra teknoloji seviyesinin yeterli düzeyde olmaması, modern üretimin uygulanmasını zorlaştırmakta ve bu durumda dış borçlanma ister resmi ister özel sermaye akımı biçiminde olsun, kalkınma hızının yükselmesini garanti etmeyebilir. Doğrudan yabancı yatırımlarının işgücü verimliliğine, ücret dengesine, ihracatta sağlanan teşviklere duyarlı olması ve dış ticaret dengesi sağlamaktadır. İhracatın artması gittiği ülke ekonomisine katkı sağlamaktadır. Aynı zamanda uluslararası ticaret hacminin artması ve ülke refahını olumlu etkilemesi dünyada küreselleşme sürecinin etkenlerinden biri olarak doğrudan yabancı yatırım girişleri kabul edilmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerin işgücü piyasalarında doğrudan yabancı yatırımlarının pozitif olması beklenen etkilerin başında, işgücü piyasasında işsizlere iş bulma imkânı sağlamada geniş olanaklara sahip olan gelişmekte olan ülkelerde doğrudan yabancı yatırımların istihdama katkısı yer almaktadır. Doğrudan yabancı yatırımların istihdama etkisi Türkiye gibi iş oluşturma açısından sorunları olan ve gerekli sermayeye sahip olmayan ülkelere de önemli bir gösterge olmaktadır. Ulusal emek piyasasında iş gücü talebinin artması doğrudan yabancı yatırımların artması sonucu ortaya çıkmaktadır. Doğrudan yabancı yatırımlar aracılığıyla istihdam oranlarını arttırabilmek için ülkede yatırımı gerçekleştirecek yabancı firmalardan mevcut istihdamı korumak için ek istihdam oluşturacak tedbirler alınması istenebilir. Bir ekonomide istihdam artışını sağlamak için sabit sermaye yatırımlarının toplam talebi ve yatırımları etkilemesi gerekir. Böylece yatırımların teşvik edilmesi ile birlikte gelir ve tasarruflarda artış sağlanarak ilave yatırımlar teşvik edilmekte ve dolayısıyla doğrudan yabancı yatırımlarında teşvik edilmesi sağlanmakta ve çıktıyı arttırarak istihdamda doğrudan etkiler yaratmaktadır.

Turizm endüstrisinin gelişmesiyle birlikte yatırıma yönelik bir fon ihtiyacı da beraberinde gelmekle birlikte yatırım fonları gelişmekte olan birçok ülkede oldukça

sınırlı düzeyde kalmaktadır. Bu tür faaliyetlere yönelik projelerin finansmanında doğrudan yabancı yatırımlara önemli bir şekilde ihtiyaç duyulmaktadır. Turizm endüstrisinin doğrudan yabancı yatırım girişleri; oteller, restoranlar, rekreasyon merkezleri ve destekleyici fiziksel altyapı ve hizmetlerin artırılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Turizm sektörüne gelen yabancı sermaye yatırımlarındaki girişlerin artması ekonominin diğer sektörlerinde de etki sağlayacaktır. Turizm talebi dünyanın içinde bulunduğu savaş, terör, siyasi huzursuzluk vb gibi olumsuz olaylardan etkilendiği için yabancı sermaye kullanımı turizm sektöründe daha fazla risk paylaşımı açısından yararlı olacaktır.

Ulusal paranın aşırı değerli olması ile birlikte gelen yabancı yatırımın satın alma gücü azalacak, işgücü maliyetleri artacak ve yapılan üretimin ihracatı zorlaşacaktır. Böylece aşırı değerli olan ulusal para doğrudan yabancı yatırım girişini olumsuz yönde ulusal paranın değer kaybetmesinin ise doğrudan yabancı yatırım girişini olumlu yönde etkilemesi beklenebilir. Aynı zamanda döviz kurunun düzeyi ve değişkenliği ile doğrudan yabancı yatırım arasındaki ilişki kesin olmamakla birlikte üretilen malların hedefine bağlı olmaktadır. Yatırım yapılan ülkenin parasının yabancı ülke parasına göre daha güçlü olması durumunda piyasada üretilen ürünlerin satılması çok uluslu işletmeler açısından avantajlı hale gelecektir. Ticari veya ticaret dışı yasaklarla piyasaya girişin engellendiği yerel piyasada çalışmak yatırımcının hedefi ise doğrudan yabancı yatırım ile ticaret ikame edilir. Böylece tüketicilerin satın alma gücü artacağı için değerlendirilen ulusal para doğrudan yabancı yatırımların artmasını sağlayacaktır.

Doğrudan yabancı yatırımların büyümeye etkisi dikkate alındığında Türkiye'nin doğrudan yabancı yatırımlardan daha çok yararlanması gerekmektedir. Türkiye'ye gelecek doğrudan yabancı yatırımlar istihdam, teknoloji ve yüksek katma değer yaratan yeni yatırımlar şeklinde ortaya çıktığında ekonomik büyümeye katkısı olacaktır. Ayrıca dikkat edilecek husus şudur ki; doğrudan yabancı yatırım çekmek için ekonomik ve siyasi istikrar olmalı ve aynı zamanda uygun şartlar sağlanmalı ve devamlılığı olmalıdır. Bu bağlamda; yabancıların Türkiye ekonomisine olan güveni ve yatırım yapmaya yönelik mesajları devam etmektedir. Microsoft Türkiye Genel

Müdürü Murat Kansu vatandaşların ve güvenlik güçlerinin hayatları pahasına giriştiği mücadele sonrasında darbe sabahı ortaya çıkan büyük ve güçlü milli birlik duygusunun ekonomiye bir doping etkisi olacağını söylemiştir. Ünlü girişimci Bob Parsons'un da dediği gibi yatırım yapmayı asla bırakmayın, gelişmeyi asla bırakmayın ve yeni bir şeyler yapmayı asla bırakmayın.

Son olarak, doğrudan yabancı yatırımlar son yıllarda dünya ticaret hacminde önemli bir paya sahip olmuştur. Özellikle soğuk savaş dönemlerinde ülkeler doğrudan yabancı yatırımlara karşı bakış açılarını değiştirmiş ve doğrudan yabancı yatırım girişini teşvik eden politikalar izlemişlerdir. Küresel anlamda önemli hale gelen doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyümeyi tetiklediğine yönelik iktisat literatüründe de önemli bir artış gözlenmektedir. Şöyle ki; doğrudan yabancı yatırımlar ev sahibi ülkenin tasarruf yetersizliği sorununa çözüm sağlaması ve sermaye birikimine katkı sağlaması beklenmektedir. Ancak doğrudan yabancı yatırımlar ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar arasında bir görüş birliğinin olmadığını da belirtmek gerekir. Bu durumun nedeni değişik yöntemlerin ve değişik dönemlerin kullanılmasıyla birlikte ev sahibi ülkenin de kendisine özgü özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Özellikle pozitif etkisinin ev sahibi ülkelerin beşeri sermaye stokundan, yeni teknolojiyi çekme kapasitesinden aynı zamanda finansal gelişme ve kalkınma düzeyinden kaynaklandığını söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

- Acaravcı A & Akyol M (2017) Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme İlişkisi. Uluslararası Ekonomik ve Yenilik Dergisi, 3(1):17-33.
- Aitken BJ ve Harrison A (1999). Do domestic firms benefit from direct foreign investment? evidence from venezuela. *American Economic Review*, 89: 605-618.
- Agenor, PR (2001) *Benefits and Costs of International Financial Integration: Theory and Facts*. Washington, World Bank.
- Akıncı A (2011) Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomik Büyüme ve İstihdama Etkisi: Türkiye Uygulaması (1980-2010). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Ekim, 6(2):71-79.
- Akinlo A E (2004) Foreign Direct Investment and Growth in Nigeria An Empirical Investigation. *Journal of Policy Modeling* 26:627-639.
- Alagöz M, Erdoğan S. & Topallı, N. (2008). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme: Türkiye Deneyimi 1992-2007. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), ISSN: 1303-0094:79-89.
- Alfaro L, et. all. (2004) FDI and Economic Growth: The Role Of Local Financial Markets. *Journal of International Economics* 64, DOI: 10.1016/S0022-1996(03)0001-3:89-112.
- Altıntaş H(2006) Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Girişi Ve Dış Ticaret Arasındaki İlişkinin Ekonometrik Analizi: 1996-2007, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 64-2
- Amadeo K (2017). Foreign Direct Investment: Pros, Cons and Importance. (çevrimiçi) <https://www.thebalance.com/foreign-direct-investment-fdi-pros-cons-and-importance-3306283>, Date of Access: 25.10.2017.
- Arık Ş, Akay B & Zambak M (2013) Doğrudan Yabancı Yatırımları belirleyen Faktörler: Yükselen Piyasalar Örneği. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*: 97- 110.
- Asheghian P (2011) Economic Growth Determinants and Foreign Direct Investment Causality in Canada. *International Journal of Business and Social Science*, Vol:2, No: 11:1-9.
- Azman-Saini, WNW, Baharumshah, AZ & Law S.H. (2010) Foreign Direct Investment, Economic Freedom and Economic Growth: International Evidence. Elsevier, DOI: 10.1016/j.econmod.2010.4.001:1079-1089.

- Aydemir C , Arslan İ & Uncu F (2012) Doğrudan Yabancı Yatırımların Dünya'daki ve Türkiye'deki Gelişimi. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi 23:69-104.
- Aydoğuş İ, Kutlu E & Yıldırım S (2005) Yolsuzluk ve Doğrudan Yabancı Yatırımlar. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C:7, S.2: 1-21.
- Awan R , Javed K and Sher F (2012). "Foreign Direct Investment, Economic Growth, Trade and Domestic Investment Relationship: An Econometric Analysis of Selected South Asian Countries", Interdisciplinary Journal of Contemporary Research in Business. C.3, S.9, s.925-942.
- Bahar O (2010) Turizm Sektörüne Sağlanan Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının (DYSY) Ekonomik Büyüme Üzerine Olası Etkisi: Türkiye Örneği (1986-2006). Anatolia: Turizm Araştırma Dergisi, Cilt: 21, Sayı: 1,:27-40
- Bal H & Göz D (2010) Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türkiye. Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Vol:19, Issue:2ss:450-467.
- Bayraktar F(2003) Türkiye'de ve Dünya'da Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları. Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Genel Araştırmalar, (çevrimiçi), http://www.kalkinma.com.tr/data/file/raporlar/ESA/GA/2003-GA/GA-03-01-01_Dogrudan_Yabanci_Sermaye_Yatirimlari.pdf, Erişim Tarihi: 08.02.2018:1-82.
- Bordo M D & Barry E (1993) A Retrospective on the Bretton Woods System: Lessons for International Monetary Reform.University of Chicago Press, <http://www.nber.org/books/bord93-1>.
- Bozdağlıoğlu EY & Özpınar Ö(2011) Doğrudan Yabancı Yatırımın İhracata Etkisi: Teorik Bir Yaklaşım. Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 2:11-28.
- Borensztein, E., De Gregorio, J. ve Lee, J. (1998). How Does Foreign Direct Investment Effect Economic Growth. Journal of Internatioanal Economics , 45:115-135.
- Boston A , Kelleci SÜ ve Yılmaz A (2016). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Avrasya Ekonomileri Örneği. MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt:5, Sayı:5:23-36.
- Bülbül OG (2010) Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının İstihdam Etkisi: Türk Bankacılık Sektörü Örneği. Gazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 12\1: 205-238
- Can M & Kösekahyaoğlu L(2016) Doğrudan Yabancı Yatırımların İhracat Ürün Çeşitliliğine Etkisi: Gelişmekte Olan Ülkeler Üzerinde Bir Uygulama. Akdeniz İktisadi ve İdari bilimler Fakültesi Dergisi (33):122-152.

- Carkovic M & Levine R (2002) Does Foreign Direct Investment Accelerate Economic Growth?. (Çevrimiçi), <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.4>, Date of Access: 11.10.2017.
- Carp L , Popa D (2013). The Relationship Between Foreign Direct Investment, Trade and Economic Growth in Bulgaria and Romania under the Impact of the Globalization. Conference of Informatics and Management Sciences, s. 168-172.
- Çeken H , Türk Turizmde Yabancı Sermaye Ve Yabancı Sermaye Ortamının İyileştirilmesine Yönelik Öneriler. (çevrimiçi), <http://sbe.balikesir.edu.tr/dergi/edergi/c6s10/makale/c6s10m2.pdf>, Erişim Tarihi: 12.02.2018, ss: 26-45
- Çeştepe H (2013) Doğrudan Yabancı Yatırım, Ekonomik Büyüme ve Dış Ticaret: Toda-Yamamoto Yaklaşımıyla Türkiye'den Nedensellik Kanıtları. Akdeniz İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 27, ss:1-37.
- Çetinkaya M (2004) Türkiye Ekonomisinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımının Önemi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:11:239-260.
- Çiftçi F & Yıldız R (2015) Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomik Belirleyicileri: Türkiye Üzerine Bir Zaman Serisi Analizi. Business and Economics Research Journal, Vol:6, Number:4: 71-95
- Çinko L (2009) Doğrudan Yabancı Sermaye Hareketlerinin Makroekonomik Etkileri. Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: XXVI, Sayı: 1: 117-131.
- DPT (2000) Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Özel İhtisas Komisyonu Raporu. Ankara, (çevrimiçi), <http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/Download/3140/oik532.pdf>
- Duce M & Espana BD (2003) Definitionsof Foreign Direct Investment (FDI): A Methodological Note. (çevrimiçi), <https://www.bis.org/publ/cgfs22bde3.pdf>, Date of Access: 15.10.2017.
- Durmuş S & Ayaydın H(2010) Türkiye'deki Yabancı Sermaye Yatırımlarının Küresel Finansal Kriz Bağlamında Değerlendirilmesi. Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt:1:, Sayı: 73-91
- Dündar E (2014) Uluslararası Ticaret Hukukunda Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Çok Uluslu Şirketlerin İncelenmesi. Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi, Cilt II, Sayı 41, Ocak, ISSN: 1300-0845:273-282.
- Ege Z & Gürdoğan A (2006) Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Türk Turizm Sektörü Açısından Değerlendirilmesi. Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, Sayı:5:42-58.

- Eğilmez M (2016) Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türkiye. Kendime Yazılar, <http://www.mahfiegilmez.com/2016/08/dogrudan-yabanc-sermaye-yatrimlar-ve.html>, Erişim Tarihi: 27.10.2017.
- Ekinci A (2011) Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomik Büyüme ve İstihdama Etkisi: Türkiye Uygulaması (1980-2010). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 6(2): 71-96.
- Ekonomi Bakanlığı(2011) Uluslararası Doğrudan Yatırım 2016-2011 Yılları Raporu. (Çevrimiçi), <https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName>, Erişim Tarihi: 27.10.2017.
- Ekonomi Bakanlığı(2012) Uluslararası Doğrudan Yatırım 2016-2011 Yılları Raporu. (Çevrimiçi), <https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName>, Erişim Tarihi: 27.10.2017.
- Ekonomi Bakanlığı(2014) Uluslararası Doğrudan Yatırım 2016-2011 Yılları Raporu. (Çevrimiçi), <https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName>, Erişim Tarihi: 27.10.2017.
- Ekonomi Bakanlığı (2015) Uluslararası Doğrudan Yatırım 2016-2011 Yılları Raporu. (Çevrimiçi), <https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName>, Erişim Tarihi: 27.10.2017.
- Ekonomi Bakanlığı(2016) Uluslararası Doğrudan Yatırım 2016-2011 Yılları Raporu. (Çevrimiçi), <https://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/yatirim/uluslararasiYatiri>, Erişim Tarihi: 27.10.2017.
- Ekonomi Bakanlığı(2017-2011) Uluslararası Doğrudan Yatırım 2016-2011 Yılları Raporu. (Çevrimiçi), <https://www.ekonomi.gov.tr>, Erişim Tarihi: 27.10.2017.
- Erdoğan S (2017) Doğrudan Yabancı Yatırımların Makroekonomik Belirleyicileri Üzerine Bir Çalışma: Latin Amerika-Türkiye Karşılaştırması. Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 39, Sayı: 1, ss:77-100.
- Ercan MK.(2001) Doğrudan Yabancı Yatırımlar ile Ülkenin Kalkınmışlığı ve Krizler Arasındaki İlişki. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2\2001, ss:81-92
- Gönülalan A U. Petrol Sektöründeki Yatırımların (Yerli-Yabancı) Petrol Kanunlarının Tarihsel Süreci İçerisinde Değerlendirilmesi ve Yatırımların Ülke Ekonomisine Katkısı. (çevrimiçi), http://www.emo.org.tr/ekler/435fdd51a761d49_ek.pdf, Erişim Tarihi: 08.02.2018, ss1-18.

- Gövdere B (2009) Türkiye’de Hizmetler Sektöründe Doğrudan Yabancı Yatırımlar. Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi, C:14, S:1, ss53-68.
- Gür N (2014) Doğrudan Yabancı Yatırımların Yerli Şirketler Üzerine Etkileri. MÜSİAD Araştırma Raporları, Basım Yeri: İstanbul, (Çevrimiçi), http://www.musiad.org.tr/F/Root/burcu2014/Ara%C5%9Ft%C4%B1rmalar%20Yay%C4%B1n/Pdf/Ara%C5%9Ft%C4%B1rma%20Raporlar%C4%B1/90-Dogrudan_Yabanci_Yatirimlar.pdf, Erişim Tarihi: 14.02.2018
- Güven Y (2008) Türkiye’de 1980 Sonrası Dönemde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sektörel Analizi ve Ekonomik Kalkınmaya Etkisi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 3(1), ss:75-97.
- Head K , Mayer T & Ries J (2000) Oligopolistic Reaction: Are FDI Decisions Strategic Complements?. (çevrimiçi), <ftp://samus.univ-paris1.fr/pub/mse/cahiers2000/Bla00049.pdf>, Erişim Tarihi: 10.01.2018.
- IMF (2017) (Çevrimiçi), <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2017/02/weodata>, Erişim Tarihi: 07.11.2017
- Işık C (2016) Türkiye’de Turizm Harcamaları, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Sınır Testi Yaklaşımıyla Analizi. Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi”, Cilt:1, No:1:1-10.
- Kar M & Tatlısöz, F.(2008) Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Hareketlerini Belirleyen Faktörlerin Ekonometrik Analizi. KMU İİBF Dergisi, Yıl:10, Sayı 14: 1-23
- Karagöz K (2007) Doğrudan Yabancı Yatırımların İstihdama Etkisi: Türkiye Örneği. 8. Türkiye Ekonometri ve İstatistik Kongresi, 24-25 Mayıs 2007, İnönü Üniversitesi, Malatya:929-949.
- Karahan Ö & İpek E (2013) Türkiye’ye Yönelik Yabancı Sermaye Akımlarının Hacim ve Kompozisyonundaki Gelişmeler. Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, Sayı:21: 299-319.
- Kaymak H.(2005) Yabancı Doğrudan Yatırımları Artırmak İçin Teşvikler Gerekli ve/veya Yeterli Mi?.*Maliye Dergisi*, 149, 74-104.
- Koyuncu FT (2010) Türkiye’de Seçilmiş Makroekonomik Değişkenlerin Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları üzerindeki Etkisinin Yapısal VAR Analizi: 1990-2009 Dönemi. *Ekonomi Bilimler Dergisi*, Cilt:2, Sayı: 1:55-62.
- Khaliq A & Noy I (2007) Foreign Direct Investment and Economic Growth: Empirical Evidence from Sectoral Data in Endonesia. <https://econpapers.repec.org/paper/haiwpaper/200726.htm>:1-27.
- Kurtaran A.(2007) Doğrudan Yabancı Yatırım Kararları ve Belirleyicileri. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:10, Sayı:2:367-382

- Kuru E(2015) Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Açıklayan Teoriler. (Çevrimiçi), <https://erdikurublog.wordpress.com/2015/12/07/dogrudan-yabanci-sermaye-yatirimlarini-aciklayan-teoriler/>, Erişim Tarihi: 14.02.2018
- Kurtuldu G (2014) Doğrudan Yabancı Yatırımların Tüketiciler Tarafından Yerel Olarak Algılanmasında Etkili Olabilecek Faktörlerin Değerlendirilmesi. Kırklareli Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt:3, Sayı:1, ISSN: 2146-3417:15-39.
- Loewendahl H & Loewendahl E E (2000) Turkey's Performance in Attracting Foreign Direct Investment: Implications of EU Enlargement Centre for European Policy Studies, Working Document, No:157, ISBN: 92-9076-314-7:1-43.
- LI X & LIU X (2005) Foreign Direct Investment and Economic Growth: An Increasingly Endogenous Relationship. Elsevier, Vol:33, No:3, DOI: 10.1016/j.worlddev.2004.11.001:393-407.
- Moosa I.A. & BA Cardak (2006) The Determinants of Foreign Direct Investment: An Extreme Bounds Analysis. Journal of Multinational Financial Management, 16.
- Moudatsou A (2003) Foreign Direct Investment and Economic Growth in the European Union. Journal of Economic Integration, 18(4):689-707.
- Nair-Reichert, U. ve Weinhold, D. (2001). Causality test for cross-country panels: a new look at fdi and economic growth in developing countries. Oxford Bulletin of Economics and Statistics, 63(2):1 53-171.
- Nwos, P, Agbeluyi A, Saibu O (2011). "Causal Relationships Between Financial Development, Foreign Direct Investment and Economic Growth the Case of Nigeria", International Journal of Business Administration, C.2, N.4, s.93-103.
- OECD (2008) OECD Benchmark Definition of Foreign Direct Investment. Fourth Edition:1-211.
- Onakaya AB (2012) Foreign Direct Investments and Economic Growth in Nigeria: A Disaggregated Sector Analysis. Journal of Economics and Sustainable Development, ISSN: 2222-1700, Vol:3, No: 20/2, :66-75.
- Özcan B & Arı A (2010) Doğrudan Yabancı Yatırımların Belirleyicileri Üzerine Bir Analiz: OECD Örneği. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi, Sayı 12: 65-88.
- Özdamar G (2016) Doğrudan Yabancı Yatırımların Gelir Düzeyi ve Döviz Kuru İle İlişkisi: Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir İnceleme. Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı:12: 97-117
- Özer K (1993) Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türkiye. Gazi Üniversitesi Endüstri ve Sanayi Eğitim Fakültesi Dergisi, Haziran, Cilt:1, Sayı: 1: 123-133.

- Öztürk L (2004) Serbest Bölgedeki Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları; Dünyadaki Uygulamalara Teoriler Işığında Bir Bakış. Akdeniz İİBF Dergisi (7) 110-128
- Pazienza P (2014) The Relationship Between FDI and The Natural Environment. Springer Brief in Economics. DOI: 10.1007/978-3-319-04301-2_2, @Springer International Publishing Switzerland, <http://www.springer.com/cda/content>.
- Saatcioğlu C Doğrudan Dış Yatırımlar ve Türkiye, (çevrimiçi), <http://archive.ismmmo.org.tr/docs/malicozum/61MaliCozum>, Erişim Tarihi: 09.02.2018.
- Saray M. O (2011) Doğrudan Yabancı Yatırımlar-İstihdam İlişkisi: Türkiye Örneği. Maliye Dergisi, 161:381-403.
- Schneider F ve Frey BS (1985) “Economic and Political Determinants of Foreign Direct Investment”, World Development, 13 (2), 161-175.
- Seyidoğlu H (2007) Uluslararası İktisat, Teori Politika ve Uygulama. 16.Baskı, İstanbul.
- Soydal H (2006) Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Verimlilik Analizi: Otomotiv Sektörü Üzerine Bir Uygulama. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 16: 577-604.
- Sîmonescu M (2014). The Relationship Between Trade and Foreign Direct Investment in G7 Countries a Panel Data Approach. Journal of Economics and Development Studies, C.2, S.2, s.447-454
- Şahbaz A & Mızırak Z (2017) Turizm Gelirleri ve Doğrudan Yabancı Yatırımlar Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği. KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 19(32):107-114.
- Şahin H (2007) Türkiye Ekonomisi. Ezgi Kitapevi Yayınları, 9rd. Edition, Bursa,:1-613.
- Şahin D (2015) Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi (ASOS), Yıl: 3, Sayı: 19, Aralık:159-172.
- Şahin L (2016). Doğrudan Yabancı Yatırımların İstihdama Etkisinin Ampirik Analizi: SADC Ülkeleri. Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:6, Sayı:2: 103-118.
- Şimşek M & Behdioğlu S (2006) Türkiye’de Dolaysız Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Uygulamalı Bir Çalışma. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 20, Sayı: 2, ss: 42-66.

- Tadesse B ve M Ryan (2008). Host Market Characteristics, FDI, and the FDI Trade Relationship. The Journal of International Trade & Economic Development, 13/2: 199-229.
- Takım A (2010) Gelişmekte Olan Ülkelere Yönelik Yabancı Sermaye Hareketlerinin Makroekonomik Etkileri. Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, ss:39-59.
- Tapşın G (2016) The Relationship Between Foreign Direct Investment, Export and Economic Growth in Turkey. Journal of Business Management and Economics, ISSN: 2347-5471:1-6.
- Terzi H & Pata UK(2017) Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Dış ticaret Arasındaki İlişkinin Analizi: Türkiye Deneyimi. Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, cilt:1, ss:167-184.
- The World Bank, (çevrimiçi), <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-development-indicators>, Erişim Tarihi: 21.02.2018.
- Tsai P , 1991, “Determinants of Foreign Direct Investment in Taiwan: An Alternative Approach With Time-Series Data”, World Development, 19(2-3), 275-285.
- Topal M. H. & Gül H.S.(2016) Ekonomik Risk İle Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği. Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Cilt: 7, Sayı:15: 230-247.
- Uçan O ,Akyıldız, A & Uçan A (2017). Küreselleşme Sürecinde Doğrudan Yabancı Yatırımlar İle Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği (1980-2015). Researcher: Social Science Studies, Cilt:5, Sayı: 8:186-196.
- Ulaş D Çokuluslu Şirketlerin Ortak Girişim Stratejisini Kullanma ve Sonlandırma Nedenleri. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 59-2, (çevrimiçi), http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/59/2/8_dr_dilber_ulas.pdf, Erişim Tarihi: 14.02.2018
- UNCTAD (2017) Annex Table: Inward FDI Flows, by Host Region and Economy, 1990 – 2016. (çevrimiçi), <http://unctad.org/en/Pages/DIAE/World%20Investment%20Report>, Date of Access: 27.10.2017.
- Yalman İ N & Koşaroğlu ŞM (2017) Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomik Büyüme ve İşsizlik Üzerine Etkisi. Uluslararası Ekonomi, İşletme ve Politika Dergisi, I(2):191-205.
- Yapraklı S (2006) Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomik Belirleyicileri Üzerine Ekonometrik Bir Analiz. D.E.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt:21 Sayı:2, Yıl:2006:23-48.

- Yavan N & Kara H (2003) Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Bölgesel Dağılışı. Coğrafi Bilimler Dergisi, 1(1): 19-41
- Yıldıran M, Öztürk S & Bolat S (2008) Uluslararası Yatırımların Vergi Yönlü Mali Bozulma Etkileri: Kore, Meksika ve Türkiye Analizi. 23. Türkiye Maliye Sempozyumu, Antalya, Türkiye, Cilt:1, No:1: 105-121.
- Yılmaz L (2006) 4875 Sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu’nun Getirdiği Yenilikler. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. Yıl: 5, Sayı: 10:173-190
- Vergil H ve Ayaş N(2009) Doğrudan Yabancı Yatırımların İstihdam Üzerindeki Etkileri: Panel Veri Analizi. İktisat, İşletme ve Finans, 24(225):89-114.
- World Bank. (2017) (Çevrimiçi), <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source>, Date of Access: 07.11.2017.
- Xuan NT / Xing Y (2008). Foreign Direct Investment and Exports. Economics of Transition, 16/2:183–197.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Burhan YAMANGİL
Uyruğu: TC
Doğum Yeri ve Tarihi:21.08.1992
Tel:05413178128
E-Posta:burhanyamangil@gmail.com

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Tarihi
64,18	15 Temmuz Şehitleri Anadolu Lisesi	18.06.2010
76.20	Karadeniz Teknik Üniversitesi	20.06.2014

İŞDENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görev
2016-2018	Galeria Gökçem Petrol	Müdür Yardımcısı